

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
KANTON SARAJEVO
Ministarstvo za odgoj i
obrazovanje

Босна и Херцеговина
Федерација Босне и Херцеговине
КАНТОН САРАЈЕВО
Министарство за одгој и
образовање

Bosnia and Herzegovina
Federation of Bosnia and Herzegovina

CANTON SARAJEVO
Ministry for Education

INSTITUT ZA RAZVOJ
PREDUNIVERZITETSKOG
OBRAZOVANJA

KANTON SARAJEVO, BOSNA I HERCEGOVINA

ИНСТИТУТ ЗА РАЗВОЈ
ПРЕДУНИВЕРЗИТЕТСКОГ
ОБРАЗОВАЊА

КАНТОН САРАЈЕВО, БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

PRE-UNIVERSITY EDUCATION
INSTITUTE OF SARAJEVO CANTON
BOSNIA AND HERZEGOVINA

Historija

**Nastavni plan i program
sa definisanim ishodima učenja**

SADRŽAJ

PK1 – Opis predmeta.....	2
PK2 – Ciljevi učenja i podučavanja	3
PK3 – Oblasna struktura predmetnog kurikuluma	4
PK4 – Odgojno-obrazovni ishodi	5
Osnovno obrazovanje.....	5
Godine učenja i podučavanja predmeta: 1	5
Godine učenja i podučavanja predmeta: 2	12
Godine učenja i podučavanja predmeta: 3	19
Godine učenja i podučavanja predmeta: 4	28
Srednje obrazovanje - Gimnazije.....	37
Godine učenja i podučavanja predmeta: 5	37
Godine učenja i podučavanja predmeta: 6	46
Godine učenja i podučavanja predmeta: 7	55
Godine učenja i podučavanja predmeta: 8	64
Srednje obrazovanje – I i II razred izborna područja.....	74
Godine učenja i podučavanja predmeta: 5	74
Godine učenja i podučavanja predmeta: 6	87
Srednje obrazovanje – I i II razred tehničke škole.....	98
Godine učenja i podučavanja predmeta: 5	98
Godine učenja i podučavanja predmeta: 6	111
Srednje obrazovanje – III i IV razred društveno izborna područje.....	123
Godine učenja i podučavanja predmeta: 7	123
Godine učenja i podučavanja predmeta: 8	136
PK5 – Učenje i podučavanje	147
Historija - Učenje i podučavanje.....	147
PK6 – Vrednovanje u predmetnom kurikulumu.....	149
Historija – Vrednovanje i ocjenjivanje.....	149
Uključenost učenika u proces vrednovanja.....	150
Elementi vrednovanja.....	151
Tehnike i indikatori kvaliteta vrednovanja	151
Zaključivanje ocjena	152
Profil i stručna sprema.....	152

PK1 – Opis predmeta

Historija pripada grupi društvenih i humanističkih nauka. Program nastave Historije zasnovan je na rezultatima historijske nauke. Odabrani su nastavni sadržaji kojim se ostvaruje funkcija Historije kao nauke.

Izučavanje Historije od VI razreda se naslanja na učenje o početnom znanju iz prošlosti u nastavnom predmetu Društvo.

Nastavni predmet Historija u Kantonu Sarajevo se izučava od VI do IX razreda kao obavezan predmet u osnovnoj školi. U gimnaziji izučava se od I do IV razreda. U gimnaziji sa izbornim područjima obavezan predmet je u I i II razredu, a nastavlja se izučavati u III i IV razredu izborom društvenog područja.

U srednjim tehničkim i stručnim školama izučava se u zavisnosti od stepena složenosti obrazovanja. Na četvrtom stepenu složenosti izučava se u I i II razredu, a na trećem stepenu obrazovanja samo u I razredu.

Svrha nastave Historije je da kod učenika potiče interes za proučavanje prošlosti i razumijevanje sadašnjosti i svijeta u kojem žive.

Nastava Historije ima važnu ulogu u promovisanju općeg dobra i sticanju osnovnih životnih kompetencija (znanje, stavovi, vještine). Proučavajući događaje i pokrete iz prošlosti učenici razvijaju kritičko mišljenje, te se pripremaju za aktivnu ulogu u društvu kao građani Bosne i Hercegovine, Evrope i svijeta.

Učeći o vlastitom društvu i drugim različitim kulturama i zajednicama učenici razvijaju razumijevanje za procese i događaje koji su uticali na oblikovanje ličnih i kolektivnih identiteta (etničkih, nacionalnih, socijalnih, kulturnih, rodni i manjinskih).

Učenje i poučavanje Historije doprinijet će odgoju i obrazovanju učenika kroz tri ključne dimenzije:

- usvajanje činjeničnog znanja o prošlosti
- razvijanje vještina i koncepata
- oblikovanje stavova i vrijednosti.

Razvoj jezičko-komunikacijske kompetencije na maternjem jeziku kroz čitanje, razumijevanje i analiziranje didaktički oblikovanih izvora.

Obrađujući popularne naučno-književne odlomke sa historijskom pozadinom na stranim jezicima, učenik razvija sposobnost jezičko-komunikacijske kompetencije na stranom jeziku.

Razvoj matematičke pismenosti kroz računanje vremena i povezivanje događaja u vremenskim okvirima pomoću vremenske lente i sinhroniziranih tablica.

Pomoću kompjuterskih programa (ppt, kviz, video zapis), učenik će razvijati informatičko-tehnološke kompetencije.

Kroz nastavu Historije kod učenika se naročito razvijaju socijalna i građanska kompetencija, interes za kultura i kulturu dijaloga.

Proučavajući prošlost pomoću odabranog sekundarnog (pisanog) izvora, učenik uči da konstruktivno izražava vlastito mišljenje, izbjegava stereotipe, prihvata kompromis te razvija vlastiti integritet potujući integritet drugih.

Kroz svoje sadržaje nastava Historije će doprinijeti realizaciji međupredmetnih tema kao što su građanski odgoj i obrazovanje, poduzetništvo, okoliš i održivi razvoj kroz primjere iz prošlosti različitih društava i u različitim historijskim periodima.

Proučavajući različita društvena uređenja kroz Historiju i pravne akte, povelje, diplomatska pisma, ustave, učenik će pratiti kontinuitet razvoja ljudskih prava, prava manjina, različitih društvenih grupa.

Učenik će moći primijeniti stečeno znanje u različitom obliku kako u školi tako i u svakodnevnici.

Historija pripada društveno-humanističkom području i sa drugim naukama je povezana zajedničkim ciljevima i vizijom učenika kao samostalne i društveno odgovorne osobe koja kritički promišlja o čovjeku i društvu.

Izučavanje predmeta Historija temelji se na konceptu humanističkih i društvenih nauka koje u fokusu uvijek imaju čovjeka i univerzalne ljudske vrijednosti. Učenje i poučavanje Historije temelji se na aktivnom učenju usmjerenom na sticanje temeljnih znanja o prošlosti ljudskog društva, razvoj kritičkog mišljenja, kao i socijalnih i komunikativnih vještina.

Kroz nastavu Historije učenik se upućuje na primjenu različitih načina učenja koja se ogleda kroz postavljanje pitanja, samostalno zaključivanje na osnovu korištenja historijskih izvora, njihove analize, interpretacije, zatim oblikovanja argumenata te prezentacije dobijenih rezultata, primjene stečenih znanja u komunikaciji. Kroz odgojnu dimenziju predmeta Historija učenici stiču radne navike i usvajaju pozitivne društvene i moralne vrijednosti.

PK2 – Ciljevi učenja i podučavanja

Na svim nivoima izučavanja u nastavi Historije treba težiti ka ostvarenju sljedećih ciljeva:

1. Poticanje radoznalosti kod učenika o saznanjima iz prošlosti. Sva djeca odrastaju uz priče koje im pričaju odrasli. U zavisnosti od uzrasta djeteta, te priče su manje i više složene. Djeca, u želji da saznaju nešto novo, postavljaju razna pitanja. Takav način komunikacije između onih koji pitaju i onih koju nude odgovore, ključni je faktor za kvalitetnu nastavu historije. Takva nastava uslovit će sticanje radnih navika, kontinuirano učenje, razvijanje kompetencija i osnova za cjeloživotno učenje. Djeca koja su motivisana za učenje i imaju razvijene radne navike, brzo ovladaju različitim stilovima i metodama učenja pa na taj način razvijaju svijest o vlastitim mogućnostima.

2. Poznavanje obilježja društva kroz različita razdoblja u prošlosti, važnih događaja, procesa, historijskih ličnosti i pojava. Stereotipi o nastavi historije u osnovnim i srednjim školama bazirani su na mišljenju o pukom nabranju činjenica, bez slobode iznošenja vlastitog stava o nekom događaju. Znamo da je poznavanje osnovnih historijskih činjenica, datuma, pojmova, osoba, geografskih odrednica neophodno ako želimo imati kvalitetan razgovor ili raspravu o zadanoj temi. Sve gore navedeno pomoći će nam da bolje razumijemo vrijeme u kojem živimo, kao i ono koje nam dolazi.

3. Razumijevanje općih načela, veza, struktura i obrazaca, klasifikacija i kategorizacija događaja povezanih zajedničkim obilježjem. Koristeći se konceptima vremena i prostora, uzroka i posljedica, kontinuiteta i promjena te izvora istraživanja, učenik uči kako se konstruiše historijsko znanje i razumijevanje prošlosti.

4. Razvijanje temeljnih vještina i sposobnosti historijskog mišljenja. Razvijanje kritičkog i historijskog mišljenja je jedan od osnovnih zadataka proučavanja historije. Kako bi učenici ispunili taj zadatak što bolje, predavači se trude upoznati ih sa historijskim narativom i korištenjem različitih historijskih izvora u smislu postizanja multiperspektivnosti. Analizom historijskih izvora učenici dolaze do zaključaka koje koriste kao argumente za rasprave o određenim temama iz prošlosti i svakodnevnice.

5. Razvijanje i njegovanje interkulturalnih i multikulturalnih kompetencija kod učenika:

Učenici razvijaju razumijevanje i poštovanje za različite kulture, vjere, rase, zajednice, stiču znanje o nacionalnoj i općoj kulturi te shvataju civilizacijske tekovine i vrijednosti. Njegujući kulturnu baštinu svoje domovine koja je plod višestoljetnog zajedničkog života, uče o multikulturalizmu konstitutivnih naroda i manjinskih zajednica u Bosni i Hercegovini. Izučavajući socijalnu, kulturnu, etničku raznolikost društava izgrađuju vrijednosti mira, tolerancije, saradnje i ravnopravnosti.

PK3 – Oblasna struktura predmetnog kurikuluma

Kurikulum nastavnog predmeta Historija bazira se na kombinaciji tematsko-hronološkog i konceptualnog pristupa. Historija se izučava na osnovu četiri oblasti:

1. Historijski izvori i proučavanje historije
2. Historijsko vrijeme i hronologija
3. Kontinuitet i promjena
4. Uzročno-posljedični odnosi

Oblasti služe kao jedan zajednički okvir u sklopu kojeg se objašnjavaju historijski događaji i procesi. Bazirane su na konceptualnom znanju i primjenjuju se na svaki razred. Svaka od oblasti obuhvata tri ključne dimenzije učenja i poučavanja historije: sticanje znanja o prošlosti, razvijanje vještina povezanih sa proučavanjem historije te razumijevanje stavova, vrijednosti i međuljudskih odnosa. Također se razvija sposobnost kritičkog korištenja različitih izvora i informacija, upoznaju se sa pravima i obavezama u demokratskom društvu i razvija se sposobnost tumačenja društveno-geografskih pojava u društvu. U osnovnoj školi fokus učenika se odnosi na objašnjavanje prirode različitog viđenja događaja prošlosti, prikaza i značenja. U srednjim školama je fokus na istraživanjima sadržaja koje obrađuju na osnovu istraživanja izvora.

Historijski izvori i proučavanje historije

A

Ovaj koncept je neophodan za razvijanje kritičkog i kreativnog mišljenja. Historijski izvori su temelj istraživanja koji obuhvataju sve korake od odabira izvora, analize, evaluacije, prikupljanja podataka, donošenja zaključaka temeljenih na argumentima i dokazima, te na kraju, saopštavanja rezultata i važnosti spoznaje kulturno-historijske baštine u istraživanju.

Historijsko znanje i razumijevanje: historijsko vrijeme i hronologija

B

Oblast historijsko vrijeme i hronologija je ključna za razumijevanje prošlosti. Bez hronološkog okvira ne može se razumjeti prošlost i sadašnjost ni odnosi među događajima. Ova oblast obuhvata sposobnost tumačenja historijske i geografske karte, datiranja i računanja vremena, smještanja ljudi, događaja i pojava u određeno vrijeme, izgrađuje osjećaj za redoslijed i trajanje događaja.

Historijsko znanje i razumijevanje: kontinuitet i promjena

C

Kroz ovu oblast shvatamo prošlost kao prožimanje kontinuiteta i promjena. Obuhvata razumijevanje obilježja razdoblja i promjena u njima. Podrazumijeva razumijevanje promjena u odnosima kontinuiteta i promjena i šta su značile te promjene za tadašnje ljude.

Historijsko znanje i razumijevanje: uzročno-posljedični odnosi

D

Konceptom uzroka i posljedica se objašnjavaju uzroci koji su doprinijeli nekim historijskim događajima, pojavama i procesima ali i njihovim rezultatima. Ovaj koncept objašnjava kako su se događaji zbili, kako su povezani i kako jedan događaj može imati višestruke uzroke i posljedice. Razumijevanjem prirode prikaza uzročno-posljedičnih veza i odnosa razvija se kritičko mišljenje.

PK4 – Odgojno-obrazovni ishodi

Osnovno obrazovanje

► Osnovno ► VI.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 1

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.6.1

Provodi školska istraživanja kako bi ispitaio/la prošlost i sadašnjost prikupljajući podatke iz didaktički oblikovanih historijskih izvora.

HIS-1.0.1

A.6.2

Primjenjuje pojedine korake u istraživanju prošlosti i prezentira svoje znanje na različite načine.

HIS-1.0.1

KLJUČNI SADRŽAJI

Razlikuje vrste historijskih izvora, njihovu podjelu i karakteristike.

Primjenjuje znanje i odgovarajuće pojmove o obilježjima historijskih izvora na primjerima iz prethistorije i staroga vijeka.

Postavlja jednostavna pitanja i daje odgovore o prirodi historijskih izvora tipičnih za prethistoriju i stari vijek, na temelju proučavanja historijskih izvora.

Odgovara na pitanja koja postavlja nastavnik odabirući prikladne podatke iz didaktički oblikovanih historijskih izvora.

Prezentira rezultate vlastitog proučavanja izvora na različite načine.

Uvod u historijsku nauku: zašto učimo historiju, zadaci historijske nauke, pomoćne historijske nauke, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti; Prehistorija: postanak čovjeka, život ljudi u starijem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u mlađem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u metalnom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine. Rane civilizacije: civilizacija: stari Egipat, civilizacija: Mezopotamija, civilizacije posrednici između Istoka i Zapada. Antičke civilizacije: Grčka i njen položaj, religija, mitologija, kultura, Olimpijske igre, svakodnevni život, polisi Atena i Sparta, Grčko-perzijski ratovi; Aleksandar Veliki i helenizam. Apeninsko poluostrvo i njegov položaj, nastanak grada Rima, Rimska kraljevina, Rimska Republika, Rimsko Carstvo, podjela Rimskog Carstva, rimsko ropstvo, religija, kultura, svakodnevni život; Iliri i prostor BiH u antičko doba, arheološki lokaliteti i kulturno-historijsko naslijeđe.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice**

Zadatak nastavnika u prvoj godini učenja predmeta Historija je upoznati ga sa osnovnim pojmovima i konceptima historijske nauke na način primjeren uzrastu učenika. Najveći potencijal za upoznavanje sa temom historijskih izvora ogleda se u primjeni metode demonstracije i korištenje primjera iz svakodnevnog života kao izvora saznanja te metode razgovora. Potenciranje interaktivne nastave gdje će učenici mlađeg uzrasta kroz igru imati priliku otkrivati i učiti o tematskoj oblasti na osnovu vlastitih spoznaja i njima bliskih primjera iz života. Metoda rada sa historijskim izvorima treba najvećim dijelom biti primjenjivana uz korištenje u najvećoj mjeri slikovnih izvora, kao i jednostavnih i didaktički oblikovanih tekstualnih historijskih izvora.

Primjeri:

- Analizirati različite predmete kao izvore saznanja o prošlosti: fotografija, pismo, knjiga, novine, povelja, dokument, novac i sl.
- Kao dio školskog istraživanja izraditi interaktivnu lentu vremena sa najvažnijim događajima iz prošlosti škole – koristiti različite vrstama izvora – fotografije, školske novine, dokumente, sjećanja nastavnika, predmete

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta BHS jezik koristeći književne tekstove svjetske i domaće književnosti kao historijske izvore, kao i metodama analize i obrade književnog - historijskog teksta. Otvoren je prostor za korištenje i analizu izvornog materijala na stranim jezicima čime se može postići međupredmetna korelacija sa predmetom stranog jezika. Sadržaji likovne i muzičke kulture također mogu biti iskorišteni u povezivanju zbog korištenja slikovnih i auditivnih izvora u analizama, ali i likovnog predstavljanja pojedinih historijskih sadržaja. Korištenjem informacionih tehnologija od strane učenika postiže se povezanost sa predmetom Informatika.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

- Navedenu oblast moguće je tematski povezati se sa sadržajima iz predmeta BHS jezik koristeći književne tekstove svjetske i domaće književnosti kao historijske izvore, kao i metodama analize i obrade književnog-historijskog teksta.
- Otvoren je prostor za korištenje i analizu izvornog materijala na stranim jezicima čime se može postići međupredmetna korelacija sa predmetom stranog jezika.
- Sadržaji likovne i muzičke kulture također mogu biti iskorišteni u povezivanju zbog korištenja slikovnih i auditivnih izvora u analizama, ali i likovnog predstavljanja pojedinih historijskih sadržaja.
- Mogućnost povezivanja i sa informatikom u smislu korištenja informacionih tehnologija u smislu pretraživanja i korištenja digitalnih izvornih sadržaja i digitalnog prezentiranja kreiranih materijala od strane učenika.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.6.1

Objašnjava historijsko vrijeme.

Opisuje kalendarsko vrijeme: godina, decenija, vijek, milenij, šta označavaju termini stara era, nova era, da postoje i drugi načini računanja vremena.

Izdvaja primjere prevođenja historijskog vremena iz jedne kategorije vremena u drugu.

Imenuje glavna historijska razdoblja (prehistorija, stari vijek, srednji vijek, novi vijek, savremeno doba).

HIS-2.0.1

B.6.2

Objašnjava protok vremena pomoću mjerenja i računanja vremena.

Objašnjava podjelu na historijska razdoblja.

Povezuje događaje, ličnosti i društvene promjene sa odgovarajućim historijskim razdobljima.

HIS-2.0.1

KLJUČNI SADRŽAJI

Uvod u historijsku nauku: zašto učimo historiju, zadaci historijske nauke, pomoćne historijske nauke, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti; Prehistorija: postanak čovjeka, život ljudi u starijem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u mlađem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u metalnom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine. Rane civilizacije: civilizacija: stari Egipat, civilizacija: Mesopotamija, civilizacije posrednici između Istoka i Zapada. Antičke civilizacije: Grčka i njen položaj, religija, mitologija, kultura, Olimpijske igre, svakodnevni život, polisi Atena i Sparta, Grčko-perzijski ratovi; Aleksandar Veliki i helenizam. Apeninsko poluostrvo i njegov položaj, nastanak grada Rima, Rimska kraljevina, Rimska Republika, Rimsko Carstvo, podjela Rimskog Carstva, rimsko ropstvo, religija, kultura, svakodnevni život; Iliri i prostor BiH u antičko doba, arheološki lokaliteti i kulturno-historijsko naslijeđe.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Upoznavanje sa oblasti historijskog vremena najvećim dijelom moguće je ostvariti kroz primjenu metode demonstracije i korištenje primjera iz svakodnevnog života kao izvora saznanja. Empirijsko učenje kroz predočavanje primjera hronologije vlastitog života, razgovor i opisivanje nude mogućnost savladavanja kategorije historijskog vremena. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena kao nastavnog sredstva koja vizualizira slijed historijskih događaja, ličnosti, spomenika iz historije ali i vlastitog okruženja. Učenje se realizira kroz igru, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja prehistorije i starog vijeka te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja.

Primjeri:

- Izraditi hronološki slijed događaja o vlastitom djetinjstvu.
- Nacrtati lentu vremena i na nju unijeti najvažnije datume koji se tiču vlastite prošlosti.
- Uporediti lentu vremena sa kalendarom.
- Uporediti različite načine računanja vremena preračunavanjem značajnih datuma iz vlastitog života.
- Izrada lente vremena sa slikama rekonstrukcije života ljudi u različitim periodima prehistorije.
- Crtanje i ilustriranje najznačajnijih promjena u životu ljudi kroz prahistorijska razdoblja. Kreiranje stripa ili igrokaza o životu ljudi u prahistoriji.

- Uspoređivanje načina života u prehistoriji i danas kroz diskusiju - sličnosti i razlike o klimi, biljkama, životinjama, stambenim i prehrambenim navikama, oružju, oruđu itd.
- Pravljenje predmeta od gline ili drveta (makete) po uzoru na predmete kakve su izrađivali ljudi u prehistoriji.
- Korištenjem informacionih tehnologija napraviti prezentaciju kulturnih spomenika iz prahistorije u bližoj ili daljoj okolini.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta geografije gdje se segment historijskog vremena povezuje sa geografskim prostorom kroz različite historijske periode – analiza historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljednica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezanost sa predmetom BHS jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima likovna i muzička kultura. Povezivanje sa informatikom u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s matematikom u smislu računanja vremena i kalendarima.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost - sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti; poznavanje matematičkih pojmova i koncepata, uključujući najvažnije geometrijske i algebarske teoreme;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja, učenja u školi i samostalnog učenja.

C

Kontinuitet i promjene

C.6.1

Objašnjava povezanost glavnih događaja u vremenu kroz različite aspekte i svakodnevni život društva.

HIS-3.0.1

C.6.2

Razlikuje promjene nastale u različitim historijskim razdobljima.

HIS-3.0.1

Opisuje obilježja prehistorije i starog vijeka i ključne događaje u njima.

Objašnjava kako su pojedinci i grupe uticali na promjene u cjelokupnom društvu.

Izdvaja elemente društvenih promjena, nastanak klasnog društva i najstarijih država.

Ilustruje svakodnevni život u starom vijeku.

Objašnjava uslove života i obilježja društva sa nastalim društvenim odnosima u starom vijeku.

KLJUČNI SADRŽAJI

Uvod u historijsku nauku: zašto učimo historiju, zadaci historijske nauke, pomoćne historijske nauke, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti; Prehistorija: postanak čovjeka, život ljudi u starijem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u mlađem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u metalnom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine. Rane civilizacije: civilizacija: stari Egipat, civilizacija: Mesopotamija, civilizacije posrednici između Istoka i Zapada. Antičke civilizacije: Grčka i njen položaj, religija, mitologija, kultura, Olimpijske igre, svakodnevni život, polisi Atena i Sparta, Grčko-perzijski ratovi; Aleksandar Veliki i helenizam. Apeninsko poluostrvo i njegov položaj, nastanak grada Rima, Rimsko kraljevstvo, Rimsko Carstvo, podjela Rimskog Carstva, rimsko ropstvo, religija, kultura, svakodnevni život; Iliri i prostor BiH u antičko doba, arheološki lokaliteti i kulturno-historijsko naslijeđe.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima, te jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje jednostavnih analitičkih predložaka sa jednostavnim pitanjima (ko, gdje, kada, o čemu izvor govori, itd.). Korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz najstarije prošlosti i antičkog svijeta može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se realizira kroz igru, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja prehistorije i starog vijeka te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja.

Primjeri:

- Izrada sinhronizovane tabele za države Starog istoka radi upoređivanja osnovnih obilježja svake od njih i slijeda događaja radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Ilustriranje crtežom ili izrezivanje fotografija na kojima su prikazani ostaci kulturnih spomenika civilizacija Starog Istoka koje se i danas mogu vidjeti.
- Iscrtavanje granica država na slijepoj karti i lijepljenje slika najznačajnijih spomenika i dostignuća istočnih civilizacija.
- Korištenje različitih vrsta historijskih izvora kao izvora saznanja i interpretirati ih na vlastiti način kroz pisanje kratkog izvještaja ili pisma sa putovanja,
- Napraviti piramide ili dijagrame društava u istočnim civilizacijama radi njihovog poređenja.
- Pravljenje igrokaza o društvu u jednoj od obrađenih civilizacija.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta BHS jezik i književnost koristeći književne tekstove svjetske i domaće književnosti kao historijske izvorišta, kao i metodama analize i obrade književnog - historijskog teksta. Otvoren je prostor za korištenje i analizu izvornog materijala na stranim jezicima čime se može postići međupredmetna korelacija sa predmetom stranog jezika. Sadržaji likovne i muzičke kulture također mogu biti iskorišteni u povezivanju zbog korištenja slikovnih i auditivnih izvora u analizama, ali i likovnog predstavljanja pojedinih historijskih sadržaja. Korištenjem informacionih tehnologija od strane učenika postiže se povezanost sa predmetom informatika.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - prepoznaje vlastite emocije, poštuje druge kulture. izražava svijest o evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta i konstruktivno komuniciranje i poštovanje u društvenim situacijama, kvalitetna međusobna komunikacija.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje. uvažava i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.6.1

Razlikuje uzroke i posljedice određenih historijskih događaja i pojava.

Povezuje uslove života i obilježja društva, kao i nastale društvene odnose u prethistoriji i starom vijeku.

Preispituje kako jedna pojava vodi drugoj i zašto jedan događaj može imati višestruke uzroke i posljedice.

HIS-4.0.1

KLJUČNI SADRŽAJI

Uvod u historijsku nauku: zašto učimo historiju, zadaci historijske nauke, pomoćne historijske nauke, historijski izvori, računanje vremena, podjela prošlosti; Prethistorija: postanak čovjeka, život ljudi u starijem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u mlađem kamenom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine, život ljudi u metalnom dobu: nalazišta na prostoru Bosne i Hercegovine. Rane civilizacije: civilizacija: stari Egipat, civilizacija: Mesopotamija, civilizacije posrednici između Istoka i Zapada. Antičke civilizacije: Grčka i njen položaj, religija, mitologija, kultura, Olimpijske igre, svakodnevni život, polisi Atena i Sparta, Grčko-perzijski ratovi; Aleksandar Veliki i helenizam. Apeninsko poluostrvo i njegov položaj, nastanak grada Rima, Rimski kraljevina, Rimski Carstvo, podjela Rimskog Carstva, rimsko ropstvo, religija, kultura, svakodnevni život; Iliri i prostor BiH u antičko doba, arheološki lokaliteti i kulturno-historijsko naslijeđe.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U primjeru obrade tema iz oblasti uzročno-posljedičnih veza učenje je moguće ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja: metoda demonstracije uz objašnjavanje trebaju biti manje zastupljene u odnosu na rad učenika sa slikovnim izvorima, jednostavnim i didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz najstarije prošlosti i antičkog svijeta je itekako poželjno. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju i sređivanju činjenica koje se predočavaju upravo za uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz igru, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja prethistorije i starog vijeka te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja.

Primjeri:

- Rad na slijepoj karti sa ucrtavanjem prostora koji su naseljavali Grci i veza sa civilizacijama Starog Istoka.
- Izrada lente vremena za događaje u Grčkoj koji će se uporediti sa hronologijom događaja u civilizacijama Starog Istoka.
- Izrada mape sa pravicima grčke kolonizacije i utvrđivanje geografskih i prirodnih uslova za odabir kolonija.
- Izrada izvještaja o životu u kolonijama u vidu pisma ili novinskog članka.
- Korištenje različitih historijskih izvora i vlastito interpretiranje, prepričavanje.
- Kreiranje novinskih izvještaja o ratovima vođenim na prostoru Grčke sa naglaskom na njihov značaj i posljedice.
- Izrada stripa o životu Aleksandra Velikog i njegovim poduhvatima. Razgovor o tome koliko bi i na koji način ovakvi uspjesi bili mogući imajući na umu tehnološki napredak.
- Izrada liste dostignuća /pojava iz grčkog svijeta kojima se i danas koristimo. Razgovor o značaju grčkih dostignuća za savremeni život.
- Stvaranje igrokaza zasnovanog na legendi o nastanku Rima.
- Ilustriranje grčkih i rimskih božanstava, prepoznavanje sličnih osobina i utvrđivanje poveznica – igra uloga uz isticanje osnovnih osobina.
- Korištenje različitih historijskih izvora za analizu i vlastito interpretiranje kroz prepričavanje usmeno ili pismeno.
- Korištenje slijepe karte za iscrtavanje promjena granica rimske države u skladu sa rimskim osvajanjima.
- Izrada uporedne tablice sa osnovnim karakteristikama državnog uređenja Rima kroz historiju: kraljevstvo, republika, carstvo.
- Diskusija o ideji slobode naspram ropstva.
- Izrada hronološke tablice za događaje iz historije Rima i poređenje sa hronološkim tablicama Grčke i država Starog Istoka.
- Izrada karte o rasporedu Ilirskih plemena na prostoru današnje Bosne i Hercegovine.
- Istraživanje i prezentacija spomenika antičkog doba iz uže i šire okoline

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta BHS jezik i književnost. Može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha a u sličnu svrhu mogu poslužiti likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti sa predmetima likovna i muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata, nudi prostor za komparacije, promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezivanje sa predmetom Informatika u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. procjenjuje umjetnička djela i razvija osjećaj za lijepo.

► Osnovno ► VII.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 2

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.7.1

Koristi komponente i odrednice istraživačkog procesa u ispitivanju prošlosti.

Razlikuje izvore nastale neposredno nakon događaja i izvore nastale nakon određene vremenske distance (primarni i sekundarni izvori).

Pronalazi podatke iz jednostavnih grafičkih i statističkih izvora (tablice, grafikoni, grafički prikazi).

Pronalazi i analizira historijske izvore za interpretaciju određene teme.

HIS-1.0.2

A.7.2

Prezentira rezultate istraživačkog procesa izrađujući strukturane radove utemeljene na historijskim izvorima.

Donosi zaključke temeljene na argumentima i dokazima iz historijskih izvora.

Prezentira rezultate istraživanja u različitim oblicima.

Procjenjuje opažanja o vlastitom rezultatu istraživanja historijskog izvora.

HIS-1.0.3

A.7.3

Prepoznaje različita historijska gledišta na historijske događaje, pojave i procese.

Izdvaja događaje iz srednjeg vijeka koji se različito tumače.

Uspoređuje najmanje dvije varijante tumačenja istog historijskog događaja iz srednjeg vijeka, na osnovu vizuelnih ili pisanih izvora.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u srednjem vijeku: pad Zapadnog Rimskog Carstva, seoba naroda, feudalizam, srednjovjekovni odnosi i društveni život, Franačka država, Bizantijsko Carstvo do XII vijeka, Arabljani i islam, srednjovjekovna kultura, privreda, razvoj gradova, Krstaški ratovi, srednjovjekovni parlament i suprotnosti srednjovjekovnog društva; Srednjovjekovna Bosna i njeni susjedi: stari Slaveni-život u pradomovini i seoba, doseljavanje Slavena na Balkansko poluostrvo, prve južnoslavenske države, Razvoj srednjovjekovne Bosne i nastanak bosanske državnosti, društveni odnosi i vjerske prilike srednjovjekovne Bosne, doba bosanskih banova, dinastija Kotromanić, teritorijalno-politički razvoj Bosanske srednjovjekovne države, doba bosanskih kraljeva, privreda srednjovjekovne Bosne, kultura srednjovjekovne Bosne, pad srednjovjekovne Bosne. Osmansko Carstvo: nastanak i teritorijalni razvoj Osmanskog Carstva, državno uređenje Osmanskog Carstva, društveno uređenje Osmanskog Carstva, Osmansko Carstvo i sultan Mehmed II Fatih, Osmansko Carstvo i sultan Sulejman Zakonodavac. Bosanski ejalet u okvirima Osmanskog carstva do kraja XVIII vijeka: nastanak i razvoj Bosanskog ejaleta, privreda Bosanskog ejaleta, društvo Bosanskog ejaleta, život u gradu i

na selu, tradicija i običaji, vjerske prilike Bosanskog ejaleta, kultura Bosanskog ejaleta, graditeljsko naslijeđe iz osmanskog perioda, Bosanski ejalet i ratovi Osmanskog carstva tokom XVII i XVIII vijeka.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice**

Zadatak nastavnika u prvoj godini učenja predmeta Historija je upoznati ga sa osnovnim pojmovima i konceptima historijske nauke na način primjeren uzrastu učenika. Najveći potencijal za upoznavanje sa temom historijskih izvora ogleda se u primjeni metode demonstracije i korištenje primjera iz svakodnevnog života kao izvora saznanja te metode razgovora. Potenciranje interaktivne nastave gdje će učenici mlađeg uzrasta kroz igru imati priliku otkrivati i učiti o tematskoj oblasti na osnovu vlastitih spoznaja i njima bliskih primjera iz života. Metoda rada sa historijskim izvorima treba najvećim dijelom biti primjenjivana uz korištenje u najvećoj mjeri slikovnih izvora, kao i jednostavnih i didaktički oblikovanih tekstualnih historijskih izvora.

Primjeri:

- Analizirati različite predmete kao izvore saznanja o prošlosti: fotografija, pismo, knjiga, novine, povelja, dokument, novac i sl.
- Kao dio školskog istraživanja izraditi interaktivnu lentu vremena sa najvažnijim događajima iz prošlosti škole – koristiti različite vrstama izvora – fotografije, školske novine, dokumente, sjećanja nastavnika, predmete

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta BHS jezik koristeći književne tekstove svjetske i domaće književnosti kao historijske izvore, kao i metodama analize i obrade književnog - historijskog teksta. Otvoren je prostor za korištenje i analizu izvornog materijala na stranim jezicima čime se može postići međupredmetna korelacija sa predmetom stranog jezika. Sadržaji likovne i muzičke kulture također mogu biti iskorišteni u povezivanju zbog korištenja slikovnih i auditivnih izvora u analizama, ali i likovnog predstavljanja pojedinih historijskih sadržaja. Korištenjem informacionih tehnologija od strane učenika postiže se povezanost sa predmetom Informatika.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

- Navedenu oblast moguće je tematski povezati se sa sadržajima iz predmeta BHS jezik koristeći književne tekstove svjetske i domaće književnosti kao historijske izvore, kao i metodama analize i obrade književnog-historijskog teksta.
- Otvoren je prostor za korištenje i analizu izvornog materijala na stranim jezicima čime se može postići međupredmetna korelacija sa predmetom stranog jezika.
- Sadržaji likovne i muzičke kulture također mogu biti iskorišteni u povezivanju zbog korištenja slikovnih i auditivnih izvora u analizama, ali i likovnog predstavljanja pojedinih historijskih sadržaja.
- Mogućnost povezivanja i sa informatikom u smislu korištenja informacionih tehnologija u smislu pretraživanja i korištenja digitalnih izvornih sadržaja i digitalnog prezentiranja kreiranih materijala od strane učenika.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.7.1

Koristi različite načine prikazivanja historijskog vremena poštujući hronologiju događaja.

Razvrstava po kategorijama historijsko vrijeme (godina, decenija, vijek i milenij, prije naše ere i poslije naše ere), objašnjavajući značenje, prevodeći jednu kategoriju vremena u drugu.

Tumači različite etape srednjeg vijeka pomoću grafičkog prikaza.

HIS-2.0.2

B.7.2

Objašnjava glavne pravce, procese i probleme u prošlosti, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

Objasni obilježja srednjeg vijeka (društvene, ekonomske, kulturne, religijske i političke prilike).

Povezuje događaje i historijska razdoblja na primjerima iz srednjeg vijeka.

B.7.3

Analizira historijska razdoblja i promjenu stajališta u zavisnosti od vremena i prostora.

Upoređuje svakodnevni život i društvene, ekonomske, kulturne, religijske i političke karakteristike društva u starom i srednjem vijeku.

Primjenjuje rječnik pojmova karakterističnih za srednji vijek.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u srednjem vijeku: pad Zapadnog Rimskog Carstva, seoba naroda, feudalizam, srednjovjekovni odnosi i društveni život, Franačka država, Bizantijsko Carstvo do XII vijeka, Arabljani i islam, srednjovjekovna kultura, privreda, razvoj gradova, Krstaški ratovi, srednjovjekovni parlament i suprotnosti srednjovjekovnog društva. Srednjovjekovna Bosna i njeni susjedi: stari Slaveni-život u pradomovini i seoba, doseljavanje Slavena na Balkansko poluostrvo, prve južnoslavenske države, Razvoj srednjovjekovne Bosne i nastanak bosanske državnosti, društveni odnosi i vjerske prilike srednjovjekovne Bosne, doba bosanskih banova, dinastija Kotromanić, teritorijalno-politički razvoj Bosanske srednjovjekovne države, doba bosanskih kraljeva, privreda srednjovjekovne Bosne, kultura srednjovjekovne Bosne, pad srednjovjekovne Bosne. Osmansko Carstvo: nastanak i teritorijalni razvoj Osmanskog Carstva, državno uređenje Osmanskog Carstva, društveno uređenje Osmanskog Carstva, Osmansko Carstvo i sultan Mehmed II Fatih, Osmansko Carstvo i sultan Sulejman Zakonodavac. Bosanski ejalet u okvirima Osmanskog carstva do kraja XVIII vijeka: nastanak i razvoj Bosanskog ejaleta, privreda Bosanskog ejaleta, društvo Bosanskog ejaleta, život u gradu i na selu, tradicija i običaji, vjerske prilike Bosanskog ejaleta, kultura Bosanskog ejaleta, graditeljsko naslijeđe iz osmanskog perioda, Bosanski ejalet i ratovi Osmanskog carstva tokom XVII i XVIII vijeka.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa lentom vremena kao nastavnog sredstva koja vizualizira slijed historijskih događaja, ličnosti, spomenika iz prošlosti ali i vlastitog okruženja. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz igrokaze, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja srednjeg vijeka te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja.

Primjeri:

- Kreirati virtualnu lentu vremena sa podjelom srednjeg vijeka na razdoblja sa osnovnim obilježjima svakog od njih Na slijepoj karti ucrtati prostore koji su naselili Južni Slaveni i ucrtati imena naselja koji se spominju u historijskim izvorima. Uporediti sa savremenom kartom.
- Opisati život Slavena u pradomovini na osnovu izvora.
- Napisati izvještaj o dolasku Slavena na Balkan na osnovu poznatih legendi i izvora.
- Pronaći stara pisma glagoljicu, ćirilicu i bosančicu i napisati svoju kratku biografiju na nekom od tih pisama.

- Koristeći se tabelom prikazati vjersku sliku u srednjovjekovnoj Bosni – katolička crkva, pravoslavna crkva, crkva Bosanska (učenje, obilježja, svećenstvo, spomenici, prostor na kojem djeluju, itd.)
- Kroz igru uloga simulirati društvenu hijerarhiju srednjovjekovne Bosne.
- Napraviti igrokaz o banu Kulinu.
- Organizirati rad „stanka“ po aktuelnom pitanju u razredu i pripremiti povelju koja se tiče reguliranja nekog razrednog problema.
- Na slijepu kartu ucrtati najznačajnija središta srednjovjekovne Bosne i uporediti ih sa današnjim kulturnim i političkim sjedištima.
- Napraviti prezentaciju fotografija najznačajnijih ostataka srednjovjekovnih gradova/tvrđava. Analizirati u kakvom su stanju danas.
- Napraviti od gline, stiropora ili nekog drugog materijala replike stećaka sa karakterističnim motivima po izboru.
- Istražiti da li se u blizini nalazi ostatak nekog srednjovjekovnog grada ili nekropola stećaka.
- Napraviti hronologiju osmanskog osvajanja teritorija srednjovjekovne Bosne na lenti vremena.
- Napisati izvještaj o padu Bobovca.

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Geografija gdje se segment historijskog vremena mora povezati sa geografskim prostorom kroz različite historijske periode – analiza historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezanost sa predmetom Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha a u sličnu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima likovna i muzička kultura. Povezivanje sa informatikom u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava prema onome šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.

C

Kontinuitet i promjene

C.7.1

Objašnjava glavne događaje u vremenu i njihovu međusobnu povezanost.

HIS-3.0.1

Opisuje obilježja i ključne historijske događaje u srednjem vijeku.

Prepoznaje kontinuitet i promjene na primjerima iz srednjeg i novog vijeka.

Opisuje uzroke i posljedice promjena u srednjem vijeku i novog vijeka.

C.7.2

Objašnjava uticaj ideja, pojava i stavova pojedinaca ili grupa na promjene u društvu.

Procjenjuje ulogu i doprinos pojedinca i grupa u društvenim, kulturnim i religijskim događajima u srednjem vijeku.

Ističe različite oblike društva u srednjem i novom vijeku te sadašnjosti.

Obrazlaže promjene i kontinuitet o položaju žena različitih društvenih staleža u starom i srednjem vijeku, na osnovu historijskih izvora.

HIS-2.0.3

C.7.3

Analizira uzroke nastalih promjena u različitim historijskim razdobljima.

Vrednuje primjere kulturno-historijske i umjetničke baštine iz srednjeg vijeka koja je sačuvana do danas.

Tumači promjene u različitim periodima srednjeg vijeka i značaj tih promjena za ljude.

HIS-2.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u srednjem vijeku: pad Zapadnog Rimskog Carstva, seoba naroda, feudalizam, srednjovjekovni odnosi i društveni život, Franačka država, Bizantijsko Carstvo do XII vijeka, Arabljeni i islam, srednjovjekovna kultura, privreda, razvoj gradova, Krstaški ratovi, srednjovjekovni parlament i suprotnosti srednjovjekovnog društva. Srednjovjekovna Bosna i njeni susjedi: stari Slaveni-život u pradomovini i seoba, doseljavanje Slavena na Balkansko poluostrvo, prve južnoslavenske države, Razvoj srednjovjekovne Bosne i nastanak bosanske državnosti, društveni odnosi i vjerske prilike srednjovjekovne Bosne, doba bosanskih banova, dinastija Kotromanić, teritorijalno-politički razvoj Bosanske srednjovjekovne države, doba bosanskih kraljeva, privreda srednjovjekovne Bosne, kultura srednjovjekovne Bosne, pad srednjovjekovne Bosne. Osmansko Carstvo: nastanak i teritorijalni razvoj Osmanskog Carstva, državno uređenje Osmanskog Carstva, društveno uređenje Osmanskog Carstva, Osmansko Carstvo i sultan Mehmed II Fatih, Osmansko Carstvo i sultan Sulejman Zakonodavac. Bosanski ejalet u okvirima Osmanskog carstva do kraja XVIII vijeka: nastanak i razvoj Bosanskog ejaleta, privreda Bosanskog ejaleta, društvo Bosanskog ejaleta, život u gradu i na selu, tradicija i običaji, vjerske prilike Bosanskog ejaleta, kultura Bosanskog ejaleta, graditeljsko naslijeđe iz osmanskog perioda, Bosanski ejalet i ratovi Osmanskog carstva tokom XVII i XVIII vijeka.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te jednostavnim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se realizira kroz igru, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja, te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja.

Primjeri:

- Napraviti porodično stablo dinastije Osmanlija sa najznačajnijim predstavnicima i označiti najbitnije događaje koji se za njih vežu.
- Napraviti grafikon/tabelu/grafički prikaz osmanskog feudalnog sistema i uporediti ga sa feudalnim sistemom u zemljama zapadne Evrope i Bizanta.
- Nacrtati i opisati glavne vojne redove u osmanskoj državi (spahije, janjičari, akindžije itd.)

- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih sultana i diskutirati o njihovim zaslugama u širenju države.
- Na historijskoj karti ucrtati promjene granica kroz različite periode i analizirati položaj osvojenih zemalja prije i poslije osvajanja.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karti, nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.7.1

Objašnjava uzroke i posljedice historijskih događaja, pojava i procesa u srednjem vijeku.

HIS-4.0.2

D.7.2

Procjenjuje povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.

Navodi primjere uzroka, povoda i posljedica za odabrane historijske događaje iz srednjeg vijeka.

Razlikuje uzroke od povoda određenih historijskih događaja na primjerima iz srednjeg i novog vijeka.

Uspoređuje različite prikaze uzroka i posljedica objašnjavajući sličnosti i razlike (primarni izvor, udžbenik, književno djelo, historiografija...)

Povezuje uzroke određenog historijskog događaja i njegovih posljedica sa promjenama u širem društvenom, ekonomskom i političkom kontekstu.

Pronalazi u zadatim historijskim materijalima primjere različitih kategorija uzroka i posljedica.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u srednjem vijeku: pad Zapadnog Rimskog Carstva, seoba naroda, feudalizam, srednjovjekovni odnosi i društveni život, Franačka država, Bizantijsko Carstvo do XII vijeka, Arabljani i islam, srednjovjekovna kultura, privreda, razvoj gradova, Krstaški ratovi, srednjovjekovni parlament i suprotnosti srednjovjekovnog društva. Srednjovjekovna Bosna i njeni susjedi: stari Slaveni-život u pradomovini i seoba, doseljavanje Slavena na Balkansko poluostrvo, prve južnoslavenske države, Razvoj srednjovjekovne Bosne i nastanak bosanske državnosti, društveni odnosi i vjerske prilike srednjovjekovne Bosne, doba bosanskih banova, dinastija Kotromanić, teritorijalno-politički razvoj Bosanske srednjovjekovne države, doba bosanskih kraljeva, privreda srednjovjekovne Bosne, kultura srednjovjekovne Bosne, pad srednjovjekovne Bosne. Osmansko Carstvo: nastanak i teritorijalni razvoj Osmanskog Carstva, državno uređenje Osmanskog Carstva, društveno uređenje Osmanskog Carstva, Osmansko Carstvo i sultan Mehmed II Fatih, Osmansko Carstvo i sultan Sulejman Zakonodavac. Bosanski ejalet u okvirima Osmanskog carstva do kraja XVIII vijeka: nastanak i razvoj Bosanskog ejaleta, privreda Bosanskog ejaleta, društvo Bosanskog ejaleta, život u gradu i na selu, tradicija i običaji, vjerske prilike Bosanskog ejaleta, kultura Bosanskog ejaleta, graditeljsko naslijeđe iz osmanskog perioda, Bosanski ejalet i ratovi Osmanskog carstva tokom XVII i XVIII vijeka.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U slučaju obrade tema iz oblasti uzročno-posljedičnih veza učenje je moguće ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se metoda demonstracije, rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, didaktički oblikovanim tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz igru, crtanje, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja srednjeg i novog vijeka, te kreativne zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje usvojenih saznanja. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda. Primjeri:

- Napraviti listu promjena na prostoru Bosne uvođenjem nove vlasti (promjene u društvu, tradiciji, kulturi)
- Istražiti šta su sve Osmanlije donijele u Bosnu i šta se sačuvalo do danas (tradicija, kultura, hrana, običaji, odijevanje, i sl.)
- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih ličnosti ovog perioda.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika iz osmanskog doba na našem prostoru koji su se očuvali do danas
- Opisati jedan dan u Gradu Sarajevu ili Mostaru u XVII stoljeću.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Povezanost sa predmetom Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama te ima razvijen osjećaj za lijepo.

► Osnovno ► VIII.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 3

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.8.1

Istražuje značaj historijskih izvora u izučavanju prošlosti.

Koristi odgovarajuće komponente (pronalaženje podataka, organizovanje, analiza, pisanje historije, odgovori na pitanja) u procesu rada sa historijskim izvorima.

Bira različite historijske ili arheološke izvore važne za proučavanje tema iz opće i nacionalne historije u novom vijeku.

Koristi različite vrste primarnih i sekundarnih izvora specifične za novi vijek i XIX stoljeće.

A.8.2

Izražava znanje i razumijevanje prošlosti stečeno radom na historijskom izvoru.

Demonstrira primjenu historijskog znanja kroz različite aktivnosti.

Navodi bilješke o izvorima i literaturi kojom se koristio.

Pokazuje na odabranim interpretacijama izvora razliku između činjenica, mišljenja i stavova autora.

A.8.3

Otkriva različita stajališta na historijske događaje u kontekstu vremena u kojem su nastala.

Provjerava određeno historijsko tumačenje postavljajući pitanja o porijeklu određenog historijskog izvora.

Procjenjuje argumentovano zašto se prošlost tumači na različite načine.

Utvrđuje važnost čuvanja prirodne i kulturne baštine.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u novom vijeku: periodizacija novog vijeka, humanizam i renesansa, velika geografska otkrića, reformacija i protureformacija, kapitalizam i kapitalističko društvo, oblici vladavine, industrijska revolucija, prosvjetiteljstvo-nauka, tehnika, kultura, umjetnost. Građansko društvo i nacionalne države u Evropi i

svijetu: Nastanak i razvoj SAD-a, Američki građanski rat i abolicionizam, Francuska građanska revolucija, Napoleon Bonaparta, Bečki kongres i revolucionarna 1848. godina, ujedinjenje Njemačke, ujedinjenje Italije, Austro-ugarska nagodba. Bosna i Hercegovina i druge zemlje Jugoistočne Evrope u XVIII i XIX vijeku (do 1878. godine): Nacija i nacionalna svijest u zemljama Jugoistočne Evrope, Ilirski pokret, Reforme u Osmanskom carstvu, pokret za autonomiju Bosne, ličnost Husein-kapetan Gradaščević, Hercegovina u vrijeme Ali-paše Rizvanbegovića, Omer-paša Latas i reforme u Bosanskom ejaletu, vilajetski ustav iz 1867., godine, društvo, privreda, kultura Bosanskog vilajeta, Velika istočna kriza 1875-1878. godine. Bosna i Hercegovina u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: Berlinski kongres, austro-ugarska okupacija BiH, otpor okupaciji BiH, uspostavljanje austro-ugarske vlasti, doba uprave Benjamina Kalaja, aneksija BiH, Bosanski sabor, zemaljski ustav, politički život i vjerska politika austro-ugarske vlasti u BiH, privreda i društvo BiH u austro-ugarskom periodu, manjinski narodi, obrazovne i kulturno-prosvjetne prilike, graditeljsko naslijeđe u BiH iz austro-ugarskog perioda.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Metoda rada sa historijskim izvorima treba najvećim dijelom biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta) kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i kreacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika razvija kritičko mišljenje. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija.

Primjeri:

Na primjerima određenih naučnika i umjetnika izučava kako pojedinac utiče na promjene u društvu.

Putem ilustracija ili animacija na vremenskoj lenti označiti promjene koje se vežu za različite periode tokom novog vijeka.

Rad sa historijskim i slijepim kartama na ucrtavanju pravaca i hronologije velikih geografskih otkrića.

Debata o temi pozitivnih i negativnih posljedica velikih geografskih otkrića.

Čitanje, analiza i interpretacija historijskih izvora.

Korištenje „mape uma“ utvrđuje uticaj religije na svakodnevni život čovjeka u srednjem vijeku i početkom novog vijeka.

Igrom uloga predstaviti oblike vladavine u novom vijeku i raspravljati o njihovoj ulozi i značaju.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.

Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku

Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;

Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i niranje argumenata, razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.8.1

Koristi različite načine prikazivanja historijskog vremena i hronologije.

Kreira različite prikaze vremena upisujući hronološki važne događaje iz historije novog vijeka.

Tumači složene grafičke prikaze toka vremena u svjetskoj historiji, naglašavajući važne ličnosti i događaje.

Primjenjuje podatke iz hronoloških ili sinhronizovanih tabela kako bi riješio postavljeni zadatak.

HIS-2.0.2

B.8.2

Analizira historijska razdoblja i povezanost događaja u njima.

Procjenjuje uticaj čovjeka na prostor i događaje u novom vijeku.

Objašnjava važnost i značaj ključnih prekretnica u svjetskoj, evropskoj i nacionalnoj historiji novog vijeka.

HIS-2.0.3

B.8.3

Objašnjava glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti, smještajući ljude i događaje u vremenski okvir.

Opisuje obilježja novog vijeka: društvene, ekonomske, kulturne, religijske i političke prilike.

Dovodi u vezu događaje, ličnosti i procese sa historijskim razdobljima.

Povezuje historijske događaje i procese novog vijeka u različitim kontekstima.

Razvrstava ponuđene historijske događaje u odgovarajuća historijska razdoblja i prostor.

HIS-2.0.3

B.8.4

Objašnjava promjene stajališta u odnosu na vrijeme i prostor.

Upoređuje društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke karakteristike ljudskog djelovanja, te svakodnevni život u starom, srednjem i novom vijeku.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u novom vijeku: periodizacija novog vijeka, humanizam i renesansa, velika geografska otkrića, reformacija i protureformacija, kapitalizam i kapitalističko društvo, oblici vladavine, industrijska revolucija, prosvjetiteljstvo-nauka, tehnika, kultura, umjetnost. Građansko društvo i nacionalne države u Evropi i svijetu: Nastanak i razvoj SAD-a, Američki građanski rat i abolicionizam, Francuska građanska revolucija, Napoleon Bonaparta, Bečki kongres i revolucionarna 1848. godina, ujedinjenje Njemačke, ujedinjenje Italije, Austro-ugarska nagodba. Bosna i Hercegovina i druge zemlje Jugoistočne Evrope u XVIII i XIX vijeku (do 1878.godine): Nacija i nacionalna svijest u zemljama Jugoistočne Evrope, Ilirski pokret, Reforme u Osmanskom carstvu, pokret za autonomiju Bosne, ličnost Husein-kapetan Gradašćević, Hercegovina u vrijeme Ali-paše Rizvanbegovića, Omer-paša Latas i reforme u Bosanskom ejaletu, vilajetski ustav iz 1867, godine, društvo, privreda, kultura Bosanskog vilajeta, Velika istočna kriza 1875-1878. godine. Bosna i Hercegovina u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: Berlinski kongres, austro-ugarska okupacija BiH, otpor okupaciji BiH, uspostavljanje austro-ugarske vlasti, doba uprave Benjamina Kalaja, aneksija BiH, Bosanski sabor, zemaljski ustav, politički život i vjerska politika austro-ugarske vlasti u BiH, privreda i društvo BiH u austro-ugarskom periodu, manjinski narodi, obrazovne i kulturno-prosvjetne prilike, graditeljsko naslijeđe u BiH iz austro-ugarskog perioda.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice**

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa lentom vremena kao nastavnog sredstva koja vizualizira slijed historijskih događaja, ličnosti, spomenika iz prošlosti ali i vlastitog okruženja. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz igrokaze, opisivanje događaja sa obiljem detalja karakterističnih za razdoblja novog vijeka te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja. Od metoda ističe se metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na manjim istraživačkim zadacima.

Primjeri

- Izraditi hronološke tablice za predstavljanje događaja radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izraditi strip ili video klip o Napoleonu Bonaparti i njegovim osvajanjima.
- Organizirati raspravu o pozitivnim i negativnim utjecajima Napoleonovih osvajanja.
- Kreiranje igre asocijacija za utvrđivanje najvažnijih pojmova.
- Organiziranje debate o značaju ljudskih prava i sloboda u 18. stoljeću i danas.
- Samostalna ili grupna izrada manifesta o ljudskim pravima danas.
- Simulacija rada Bečkog kongresa uz diskusiju o ulozi velikih svjetskih sila

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Geografije gdje se segment historijskog vremena povezuje sa geografskim prostorom kroz različite historijske periode. Analiza historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa

predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C **Kontinuitet i promjene**

C.8.1

Objašnjava povezanost događaja u vremenu i određenih aspekata ljudskog djelovanja (društveni, ekonomski, kulturni, religijski i politički) i svakodnevni život u različitim kontekstima kroz vrijeme i historijska razdoblja.

HIS-3.0.1

Izdvaja neke oblike društva koji su se promijenili i neke koji su ostali isti kroz vrijeme u različitom kontekstu (na primjerima nekog društva u novom vijeku).

Smješta određeni historijski događaj u društveni, ekonomski ili politički kontekst vremena u kojem je nastao.

Navodi pojedince ili grupe iz historije novog vijeka koji su dali doprinos u društvenim, ekonomskim, religijskim ili kulturnim dešavanjima.

C.8.2

Pokazuje načine promjena kroz različita historijska razdoblja i njihov uticaj na društvo.

Upoređuje različite oblike društva u novom vijeku i sadašnjosti.

Procjenjuje značaj određenih promjena (napredak ili nazadovanje, kratkoročna ili dugoročna, itd.).

Prikazuje dinamiku i interakciju različitih kultura.

HIS-3.0.3

C.8.3

Procjenjuje kako se neke društvene pojave mijenjaju kroz vrijeme dok druge ostaju iste.

Uspoređuje sličnosti i razlike antike, srednjeg vijeka i novog vijeka i međusobnu povezanost ovih razdoblja.

Razlikuje uzroke i posljedice promjena u novom vijeku.

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u novom vijeku: periodizacija novog vijeka, humanizam i renesansa, velika geografska otkrića, reformacija i protureformacija, kapitalizam i kapitalističko društvo, oblici vladavine, industrijska revolucija, prosvjetiteljstvo-nauka, tehnika, kultura, umjetnost. Građansko društvo i nacionalne države u Evropi i svijetu: Nastanak i razvoj SAD-a, Američki građanski rat i abolicionizam, Francuska građanska revolucija, Napoleon Bonaparta, Bečki kongres i revolucionarna 1848. godina, ujedinjenje Njemačke, ujedinjenje Italije, Austro-ugarska nagodba. Bosna i Hercegovina i druge zemlje Jugoistočne Evrope u XVIII i XIX vijeku (do 1878.godine): Nacija i nacionalna svijest u zemljama Jugoistočne Evrope, Ilirski pokret, Reforme u Osmanskom carstvu, pokret za autonomiju Bosne, ličnost Husein-kapetan Gradašćević, Hercegovina u vrijeme Ali-paše Rizvanbegovića, Omer-paša Latas i reforme u Bosanskom ejaletu, vilajetski ustav iz 1867. godine, društvo, privreda, kultura Bosanskog vilajeta, Velika istočna kriza 1875-1878. godine. Bosna i Hercegovina u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: Berlinski kongres, austro-ugarska okupacija BiH, otpor okupaciji BiH, uspostavljanje austro-ugarske vlasti, doba uprave Benjamina Kalaja, aneksija BiH, Bosanski sabor, zemaljski ustav, politički život i vjerska politika austro-ugarske vlasti u BiH, privreda i društvo BiH u austro-ugarskom periodu, manjinski narodi, obrazovne i kulturno-prosvjetne prilike, graditeljsko nasljeđe u BiH iz austro-ugarskog perioda.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice**

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih sadržaja i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se realizira kroz igru, uživljanje u duh vremena koji se obrađuje, opisivanje događaja, te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja uz pristup iz više perspektiva. Primjera metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitog stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri:

- Na osnovu podataka dobijenih analizom historijskih izvora pripremiti novinski članak o nacionalnim pokretima u južnoslovenskim zemljama iz više perspektiva.
- Napraviti nacionalni program manifest za svaku od nacionalnih grupa koje su predmet izučavanja i diskutirati na koji način ga postići.
- Izraditi lentu vremena za događaje koji se obrađuju te je uporediti sa ranijim sinkronističkim tabelama događaja u Evropi i svijetu.
- Na osnovu historijskih podataka i građe iz književnosti pripremiti igrokaz o Husein-kapetanu Gradašćeviću.
- Napraviti biografije najznačajnijih ličnosti ovog perioda Husein-kapetan Gradašćević, Ali-paša Rizvanbegović i Omer-paša Latas te ih uporediti kroz diskusiju.
- Pronaći ilustracije i fotografije najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika ovog vremena koji se danas mogu posjetiti u Bosni i Hercegovini te ih povezati sa događajima koji se obrađuju u navedenim lekcijama.
- Napisati pisma o tome kako vrijeme provođenja reformi vide različiti stanovnici Bosanskog ejaleta (bosanski prvaci, seljaci, muslimani, pravoslavci, katolici, Jevreji, stranci u Bosni itd.)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima likovna i muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija – razvija kompleksna mišljenja: sažima (smanjuje), generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.8.1

Razlikuje uzroke i posljedice historijskih događaja u određenom razdoblju.

Objašnjava kako se uzroci i posljedice događaja razlikuju po važnosti (primjeri iz historije novog vijeka, lokalni – globalni, trenutni – dugoročni).

Analizira uzroke i posljedice događaja, pojava i procesa u novom vijeku redajući ih po važnosti svog izbora.

Uspoređuje različite prikaze uzroka i posljedica nekog događaja iz historije novog vijeka koristeći se različitim izvorima informacija.

HIS-4.0.1

D.8.2

Argumentira važnost povezanosti određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca razvoja.

Prikazuje uzroke i posljedice historijskog događaja i promjene koje je izazvao taj događaj u društvenom, ekonomskom i političkom kontekstu.

Procjenjuje uzroke i posljedice događaja u novom vijeku prema različitim kriterijima.

Utvrđuje uticaj posljedica historijskih događaja, pojava i procesa na sadašnjost.

HIS-4.0.2

D.8.3

Objašnjava složenost historijskih uzroka i posljedica.

Objašnjava višestruki uticaj uzroka i posljedica na historijska događanja u novom vijeku.

Navodi primjer uzroka i posljedica koji se prikazuju važnijim od drugih.

HIS-4.0.1

KLJUČNI SADRŽAJI

Evropa i svijet u novom vijeku: periodizacija novog vijeka, humanizam i renesansa, velika geografska otkrića, reformacija i protureformacija, kapitalizam i kapitalističko društvo, oblici vladavine, industrijska revolucija, prosvjetiteljstvo-nauka, tehnika, kultura, umjetnost. Građansko društvo i nacionalne države u Evropi i svijetu: Nastanak i razvoj SAD-a, Američki građanski rat i abolicionizam, Francuska građanska revolucija, Napoleon Bonaparta, Bečki kongres i revolucionarna 1848. godina, ujedinjenje Njemačke, ujedinjenje Italije, Austro-ugarska nagodba. Bosna i Hercegovina i druge zemlje Jugoistočne Evrope u XVIII i XIX vijeku (do 1878.godine): Nacija i nacionalna svijest u zemljama Jugoistočne Evrope, Ilirski pokret, Reforme u Osmanskom carstvu, pokret za autonomiju Bosne, ličnost Husein-kapetan Gradašćević, Hercegovina u vrijeme Ali-paše Rizvanbegovića, Omer-paša Latas i reforme u Bosanskom ejaletu, vilajetski ustav iz 1867, godine, društvo, privreda, kultura Bosanskog vilajeta, Velika istočna kriza 1875-1878. godine. Bosna i Hercegovina u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije: Berlinski kongres, austro-ugarska okupacija BiH, otpor okupaciji BiH, uspostavljanje austro-ugarske vlasti, doba uprave Benjamina Kalaja, aneksija BiH, Bosanski sabor, zemaljski ustav, politički život i vjerska politika austro-ugarske vlasti u BiH, privreda i društvo BiH u austro-ugarskom periodu, manjinski narodi, obrazovne i kulturno-prosvjetne prilike, graditeljsko naslijeđe u BiH iz austro-ugarskog perioda.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

U slučaju obrade tema iz oblasti uzročno-posljedičnih veza učenje je moguće ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se metoda demonstracije, rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz igrokaze, opisivanje događaja te kreativne zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje usvojenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri

- Posjeta kulturno-historijskoj ustanovi-Vijećnica, Despića kuća, vjerski objekti, muzej, Arhiv Grada Sarajeva ili lokalni arhiv.

- Izrada hronološke tablice događaja koji se obrađuju u ovoj cjelini sa fotografijama, slikama i ilustracijama najznačajnijih događaja.
- Simulacija rada Berlinskog kongresa.
- Napisati novinski članak – izvještaj o radu Berlinskog kongresa iz više perspektiva.
- Napisati pisma o tome kako vrijeme okupacije vide različiti stanovnici Bosanskog ejaleta (bosanski prvaci, seljaci, muslimani, pravoslavci, katolici, Jevreji, stranci u Bosni itd.)
- Istraživanje o nacionalnim manjinama u Bosni i Hercegovini – ko su bili prvi umjetnici, naučnici, ljekari, inženjeri?
- Pronaći ilustracije ili izvore o izgledu gradova u Bosni i Hercegovini prije i nakon dolaska Austro-Ugarske te ih upoređivati i razgovarati o tome šta je uticalo na promjene.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.9.1

Demonstrira znanje i razumijevanje stečeno radom na historijskom izvoru.

Primjenjuje informacije iz didaktički oblikovanih izvora u izradi vlastitih tekstova.

Koristi slikovni i pisani historijski materijal.

Interpretira teme koristeći informacije iz didaktički oblikovanih izvora.

A.9.2

Analizira različite pristupe pisanja o prošlosti na osnovu didaktički oblikovanih izvora.

Analizira različite vrste historijskih izvora (slikovni, auditivni, narativni, primarni, sekundarni, itd.) sa aspekta njihovog nastanka.

Upoređuje historijske podatke iz korištenih historijskih izvora sa faktima iz udžbenika radi sagledavanja različitih perspektiva.

Kreira kraće historijske tekstove, saopštenja koristeći IKT alate na osnovu historijskih izvora.

A.9.3

Upoređuje različita historijska stajališta na historijske događaje smještajući ih u kontekst u kojem su nastala.

Iznosi zaključke o društvenim, privrednim, političkim i kulturnim promjenama u evropskim zemljama i svijetu u 20. stoljeću, pomoću historijskih izvora.

Objašnjava važnost kulture sjećanja za savremeno društvo na primjeru kulturno-historijskih spomenika i njihovih simbola.

Prezentira vlastiti stav o prošlim događajima potkrepljujući ga saznanjima iz historijskih izvora odnosno različitih historijskih stajališta.

KLJUČNI SADRŽAJI

Prvi svjetski rat i period nakon rata: uzroci i povod, suparništva i savezništva, frontovi i bitke u Prvom svjetskom ratu, Oktobarska revolucija u Rusiji, posljedice rata, Versajski mir, Društvo naroda, svjetska ekonomska kriza, vanevropske zemlje između dva svjetska rata, zemlje liberalne demokratije, socijalizam, totalitarni režimi i put u Drugi svjetski rat.

Drugi svjetski rat: uzroci, povod i tok rata, vojno-politički savezi, frontovi i bitke, holokaust, konferencije antifašističke kolalicije, kraj rata i posljedice.

Poslijeratno razdoblje: Osnivanje i organizacija UN-a, Hladni rat, lokalni ratovi i političke krize, dekolonizacija, zemlje "Trećeg svijeta", Nesvrstani, inetgracijski procesi i slom socijalizma u Evropi, nauka, tehnika, kultura savremenog doba.

Bosna i Hercegovina u 20. vijeku: Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu, jugoslovensko pitanje i ulazak Bosne i Hercegovine u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Jugoslavije;

Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu; položaj Bosne i Hercegovine u okviru SFRJ; raspad SFRJ; referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine; vojno-politički tok rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995.godine, opsada Sarajeva; etničko čišćenje, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti počinjeni u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine; genocid u Srebrenici; Dejtonski mirovni sporazum.

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice**

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), audiovizualnih izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivan pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika razvija kritičko mišljenje. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija.

Primjeri

- Napisati novinski izvještaj o međunarodnim krizama pred početak Prvog svjetskog rata iz različitih perspektiva.
- Pronaći fotografije novog naoružanja korištenog u Prvom svjetskom ratu i prezentirati informacije o njegovom nastanku, korištenju te negativnim posljedicama.
- Istražiti primjere svakodnevnog života u ratu – život vojnika, žena, djece i sl. koristeći se primjerima iz književnosti i drugim historijskim izvorima.
- Analiza odredbi Versajskog mirovnog ugovora i diskusija na temu globalnog mira.
- Debata o ulozi Društva naroda.
- Izraditi političke programe u totalitarističkim društvima: Italija, Njemačka, SSSR i uporediti ih.
- Izrada biografija najznačajnijih ličnosti ovog perioda i njihova uporedba.
- Napraviti novinske izvještaje o krizama i događajima koje su označile uvod u Drugi svjetski rat.
- Analiza ratnih plakata sa svrhom dobijanja informacija o propagandi i definiranju ratnih ciljeva država učesnica u ratu, izrada mirovnog plakata.
- Prikupljanje i prezentacija fotografija i informacija o oružju korištenom u Drugom svjetskom ratu i njihovoj ubilačkoj moći – razgovor o posljedicama njihovog djelovanja.
- Pronaći i analizirati primjere svakodnevnog života u ratu – život na frontu, u gradovima, na selima, život žena, djece. (fotografije, pisani materijali, primjeri iz književnosti).
- Koristeći video materijal (ekranizacije ili dokumentarnih filmova) razgovarati o pojmu jednakosti i ljudskih prava i sloboda na primjeru holokausta.
- Analizirati Deklaraciju UN i pronaći primjere iz historije koji su obrađivali pojmove koji se pojavljuju u njoj.
- Na historijskoj karti analizirati podjelu svijeta te označiti „vruće“ tačke sukoba podijeljenog svijeta.
- Napisati izvještaje o ratovima i međunarodnim krizama koje su se desile tokom navedenog perioda (iz tri perspektive SAD, SSSR, lokalna)
- Organizirati raspravu o najznačajnijim naučno-tehnološkim dostignućima i poredati ih po značaju uz odgovarajući argumentaciju.
- Napraviti biografije najznačajnijih ličnosti koji su obilježili 20. stoljeće u historiji Bosne i Hercegovine iz oblasti: politike, kulture i umjetnosti, nauke.
- Izraditi kartu BiH sa označenim mjestima najznačajnijih bitaka i događaja tokom Drugog svjetskog rata.
- Pronaći i uporediti fotografije bosanskohercegovačkih gradova iz vremena Kraljevine Jugoslavije i SFRJ.
- Analizirati novinske članke i izvještaje medija o krizi u Jugoslaviji i uticaju na svakodnevni život.
- Na osnovu primjera dječjih dnevnika i informacija o svakodnevnom životu tokom 1992-1995.g. napraviti sastav - Jedan dan u ratu.

- Izraditi medijski izvještaj o padu Srebrenice iz više perspektiva.
- Napraviti istraživanje i prezentaciju spomenika posvećenim ratovima u 20. stoljeću u lokalnoj sredini.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje vlastitih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku.
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksno mišljenje: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata. Razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.9.1

Koristi različite načine prikazivanja historijskog vremena i hronologije.

Koristi samostalne grafičke prikaze vremena pri opisu određenoga historijskog razdoblja.

Izrađuje sinhronističke tablice radi sagledavanja povezanosti događaja iz svjetske, regionalne i historije Bosne i Hercegovine kroz različite epohe.

HIS-2.0.2

B.9.2

Analizira historijska razdoblja i povezanost događaja u njima.

Objašnjava periodizaciju 20. stoljeća na osnovu karakteristika epoha – razdoblja.

Procjenjuje značaj događaja koji su obilježili početak i kraj historijskih razdoblja koja se vezuju za historiju 20. stoljeća.

Ukazuje na ključna obilježja određenih historijskih razdoblja analizirajući društvene, ekonomske, kulturne, vjerske i političke prilike.

HIS-2.0.3

B.9.3

Analizira promjene stajališta historijskih događaja u odnosu na vrijeme i prostor.

HIS-2.0.3

Navodi historijske događaje prema hronološkom slijedu ukazujući na njihovu uzročno-posljedičnu povezanost.

Povezuje historijske događaje i procese različitih konteksta istog historijskog razdoblja.

Određuje pojave i procese, hronološki i prostorno, koji su obilježili period 20.stoljeća u kontekstu svjetske, regionalne i historije Bosne i Hercegovine.

Ukazuje na promjene granica u svijetu tokom različitih razdoblja 20. stoljeća, pomoću geografske karte.

KLJUČNI SADRŽAJI

Prvi svjetski rat i period nakon rata: uzroci i povod, suparništva i savezništva, frontovi i bitke u Prvom svjetskom ratu, Oktobarska revolucija u Rusiji, posljedice rata, Versajski mir, Društvo naroda, svjetska ekonomska kriza, vanevropske zemlje između dva svjetska rata, zemlje liberalne demokratije, socijalizam, totalitarni režimi i put u Drugi svjetski rat

Drugi svjetski rat: uzroci, povod i tok rata, vojno-politički savezi, frontovi i bitke, holokaust, konferencije antifašističke kolalicije, kraj rata i posljedice

Poslijeratno razdoblje: Osnivanje i organizacija UN-a, Hladni rat, lokalni ratovi i političke krize, dekolonizacija, zemlje "Trećeg svijeta", Nesvrstani, inetgracijski procesi i slom socijalizma u Evropi, nauka, tehnika, kultura savremenog doba

Bosna i Hercegovina u 20. vijeku: Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu, jugoslovensko pitanje i ulazak Bosne i Hercegovine u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Jugoslavije;

Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu; položaj Bosne i Hercegovine u okviru SFRJ; raspad SFRJ; referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine; vojno-politički tok rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine, opsada Sarajeva; etničko čišćenje, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti počinjeni u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine; genocid u Srebrenici; Dejtonski mirovni sporazum.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa lentom vremena kao nastavnog sredstva koja vizualizira slijed historijskih događaja, ličnosti, spomenika iz prošlosti ali i vlastitog okruženja. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja. Od metoda ističe se metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na manjim istraživačkim zadacima.

- Izrada sinhronističke tablice događaja za evropske zemlje radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Iscrtavanje granica i kolonija velikih sila na slijepoj karti svijeta.
- Kreirati hronologiju ključnih događaja vezanih za Prvi svjetski rat uz ilustracije u vidu power point ili video prezentacije.
- Izraditi kartu svijeta prije Prvog svjetskog rata i nakon Prvog svjetskog rata i napraviti njihovo poređenje.

- Izrada sinhronističke tablice za događaje na različitim frontovima tokom Drugog svjetskog rata.
- Na historijskoj karti analizirati podjelu svijeta te označiti „vruće“ tačke sukoba podijeljenog svijeta.
- Izraditi hronološku tablu događaja koji su obilježili ovaj period radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izraditi prezentaciju hronologije najznačajnijih događaja za Bosnu i Hercegovinu 1914-1995.

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Geografije gdje se segment historijskog vremena povezuje sa geografskim prostorom kroz različite historijske periode – analiza historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ova povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se razvijaju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C **Kontinuitet i promjene**

C.9.1

Procjenjuje povezanost glavnih historijskih događaja kroz vrijeme tumačeći određene aspekte ljudske prošlosti (društvene, ekonomske, kulturne, religijske, političke, te svakodnevni život.

Poredi određene oblike društva kroz historijska razdoblja i regije radi utvrđivanja sličnosti i povezanosti.

Tumači migracije stanovništva kao i širenje ideja, tehnoloških inovacija i robe pomoću različitih historijskih izvora.

HIS-3.0.1

C.9.2

Prosuduje trajanje različitih ideja u vremenu i njihovu povezanost u stvaranju novih historijskih obrazaca.

Raspravlja o određenim oblicima društva i društvenim pojavama od staroga vijeka do savremenog doba.

Poredi različite ideje, vrijednosti, ličnosti, institucije i obrasce ponašanja u svakodnevnom životu otkrivajući sličnosti i razlike među njima.

Propituje društvene, kulturne, političke, ekonomske i religijske norme i vrijednosti zapadne civilizacije radi uporedbe s drugim kulturama u svijetu.

HIS-3.0.2

C.9.3

Utvrđuje složenost promjena u različitim historijskim razdobljima i njihove dugoročne posljedice.

Procjenjuje uzroke promjena određenih oblika društva analizirajući različite kontekste historijskih događaja

Izražava stav o pogubnosti rata i njegovim višestrukim posljedicama.

Postavlja ključna pitanja za interpretaciju kompleksnih tema vezanih za promjene u svim aspektima života jednog prostora, države i sl.

HIS-3.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Prvi svjetski rat i period nakon rata: uzroci i povod, suparništva i savezništva, frontovi i bitke u Prvom svjetskom ratu, Oktobarska revolucija u Rusiji, posljedice rata, Versajski mir, Društvo naroda, svjetska ekonomska kriza, vanevropske zemlje između dva svjetska rata, zemlje liberalne demokratije, socijalizam, totalitarni režimi i put u Drugi svjetski rat.

Drugi svjetski rat: uzroci, povod i tok rata, vojno-politički savezi, frontovi i bitke, holokaust, konferencije antifašističke kolalicije, kraj rata i posljedice.

Poslijeratno razdoblje: Osnivanje i organizacija UN-a, Hladni rat, lokalni ratovi i političke krize, dekolonizacija, zemlje "Trećeg svijeta", Nesvrstani, inetgracijski procesi i slom socijalizma u Evropi, nauka, tehnika, kultura savremenog doba

Bosna i Hercegovina u 20. vijeku: Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu, jugoslovensko pitanje i ulazak Bosne i Hercegovine u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Jugoslavije;

Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu; položaj Bosne i Hercegovine u okviru SFRJ; raspad SFRJ; referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine; vojno-politički tok rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995.godine, opsada Sarajeva; etničko čišćenje, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti počinjeni u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine; genocid u Srebrenici; Dejtonski mirovni sporazum.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se realizira kroz igru, uživanje u duh vremena koji se

obrađuje, opisivanje događaja, te kreativne zadatke za predočavanje usvojenih saznanja uz pristup iz više perspektiva. Primjera metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitog stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

- Rasprava o ulozi međunarodnih organizacija u očuvanju svjetskog mira.
- Debata o ljudskim pravima i slobodama u modernom društvu prve i druge polovine 20. stoljeća.
- Napraviti interaktivnu prezentaciju događaja koji su obilježili 20. stoljeće u historiji BiH
- Organizirati raspravu o pozitivnim i negativnim promjenama društveno-političkih sistema koji su karakteristični za pojedina razdoblja u prošlosti Bosne i Hercegovine 20. stoljeća.
- Napraviti biografije najznačajnijih ličnosti koji su obilježili 20. stoljeće u historiji Bosne i Hercegovine iz oblasti: politike, kulture i umjetnosti, nauke.
- Kreirati upitnik i sprovesti istraživanje o tome kakav je bio svakodnevni život u Bosni i Hercegovini u vrijeme SFRJ.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se razvijaju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata.

D.9.1

Procjenjuje uzrok i posljedicu određenih historijskih pojava.

Analizira razlike uzroka i posljedica događaja po važnosti.

Klasifikuje uzroke i posljedice, imajući na umu: višestruke uzroke određenog događaja; važnost utjecaja određenih osoba u historiji; utjecaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja; utjecaj sreće, slučajnosti i iracionalnoga.

HIS-4.0.1

D.9.2

Procjenjuje povezanost između određenih historijskih događaja i širih društvenih, ekonomskih i političkih pravaca i razvoja.

Objašnjava uzroke i posljedice historijskih događaja potkrepljujući ih dokazima iz historijskih izvora.

Prezentira uzroke i posljedice koristeći hronološku prezentaciju događaja.

HIS-4.0.2

D.9.3

Procjenjuje povezanost događaja u historijskom periodu objašnjavajući glavne pravce, procese i probleme iz prošlosti.

Objašnjava odnose među državama i razloge za njihove suprotnosti ili savezništva.

Analizira različita stajališta na isti historijski događaj.

Tumači uticaj pojedinaca na političke, ekonomske, kulturne i društvene promjene.

HIS-4.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Prvi svjetski rat i period nakon rata: uzroci i povod, suparništva i savezništva, frontovi i bitke u Prvom svjetskom ratu, Oktobarska revolucija u Rusiji, posljedice rata, Versajski mir, Društvo naroda, svjetska ekonomska kriza, vanevropske zemlje između dva svjetska rata, zemlje liberalne demokratije, socijalizam, totalitarni režimi i put u Drugi svjetski rat.

Drugi svjetski rat: uzroci, povod i tok rata, vojno-politički savezi, frontovi i bitke, holokaust, konferencije antifašističke kolicacije, kraj rata i posljedice.

Poslijeratno razdoblje: Osnivanje i organizacija UN-a, Hladni rat, lokalni ratovi i političke krize, dekolonizacija, zemlje "Trećeg svijeta", Nesvrstani, inetgracijski procesi i slom socijalizma u Evropi, nauka, tehnika, kultura savremenog doba.

Bosna i Hercegovina u 20. vijeku: Bosna i Hercegovina u Prvom svjetskom ratu, jugoslovensko pitanje i ulazak Bosne i Hercegovine u Državu Slovenaca, Hrvata i Srba; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Bosna i Hercegovina i njen položaj u okviru Kraljevine Jugoslavije;

Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu; položaj Bosne i Hercegovine u okviru SFRJ; raspad SFRJ; referendum o nezavisnosti Bosne i Hercegovine, međunarodno priznavanje Bosne i Hercegovine; Agresija na Bosnu i Hercegovinu, otpor odbrambeno – oslobodilačkih snaga, formiranje Armije Republike BiH, opsada Sarajeva i drugih bosansko- hercegovačkih gradova, Agresija na BiH, stradanja civila i djece, značajne ličnosti i datumi u borbi za suverenitet i nezavisnost BiH; etničko čišćenje, ratni zločini i zločini protiv čovječnosti počinjeni u Bosni i Hercegovini 1992-1995. godine; genocid u Srebrenici; Dejtonski mirovni sporazum.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U slučaju obrade tema iz oblasti uzročno-posljedičnih veza učenje je moguće ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se metoda demonstracije, rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz igrokaze, opisivanje događaja te kreativne zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje usvojenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri:

- Diskusija o značaju uzroka izbijanja Prvog svjetskog rata.
- Kreiranje interaktivne mape uma o toku bitaka Drugog svjetskog rata i njihovim uzročno-posljedičnim veza.
- Izraditi tabelu uzroka i posljedica za Prvi i Drugi svjetski rat radi njihove komparacije i diskusije o značaju sagledavanja istih.
- Kreirati izvještaje o krizama tokom perioda Hladnog rata i njihovoj međusobnoj uslovljenosti.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata. Ona se ostvaruje komparacijom promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. koje su posljedice određenih procesa i događaja iz prošlosti. Ideje i vrijednosti 20. stoljeća koje se izučavaju kroz ovu oblast mogu se povezati i sa sadržajima predmeta Građanski odgoj.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj različitosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog

mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

Srednje obrazovanje - Gimnazije

► Srednje ► I.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 5

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.I.1

Provodi istraživanja samostalno odabirući historijske izvore o događajima, pojavama i procesima razdoblja koje proučava.

Razvrstava pronađene historijske izvore na primarne, sekundarne, vjerodostojne i irelevantne.

Koristi podatke iz historijskih izvora prilikom rekonstrukcije najstarije prošlosti ljudskog društva

A.I.2

Vrednuje značaj historijskog razdoblja analizom primarnih i sekundarnih historijskih izvora.

Utvrđuje značaj spomenika materijalne kulture za proučavanje historije starog vijeka i očuvanje svjetske kulturne baštine.

Upoređuje podatke iz pisanih izvora sa zaključcima koji su nastali na temelju analiza spomenika materijalne kulture.

Objašnjava ključne promjene u životu ljudi u prahistoriji i periodu antike na temelju analize historijskih izvora.

A.I.3

Donosi zaključke o kompleksnosti historijskih događaja na osnovi različitih interpretacija historijskih izvora.

Analizira historijske izvore o istom događaju nastale u različitim kulturama.

Određuje važnost podataka prvih pisanih izvora za ukupan razvoj ljudskog društva.

Prepoznaje različite oblike duhovnog razvoja čovjeka (magija i religija) u određenom historijskom vremenu i prostoru.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava Grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu), Religija i mitologija- od paganstva do monoteizma (Vjerovanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam), Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis, Rim (Od Kapitola do prve imperije), Pojedinci na vlasti/Grupe na vlasti), Ropstvo i sloboda (Kako se postojalo rob u starom vijeku, Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni, Tezejev hram, Robovski rad kao temelj privrede u starom vijeku, Rob-potpuna svojina, stvar koja govori, san o slobodi), Rat i mir (Ratovi u starom vijeku (od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija), Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata u starom vijeku (međudržavni, osvajački, građanski), Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti))

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. **Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice**

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenje. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija, korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske zadatke.

Primjeri:

- Učenici mogu donijeti različite predmete, dokumente, novine, novac kao primjere historijskih izvora te demonstrirati kako se njima služiti za pribavljanje informacija o prošlim događajima.
- Sa učenicima odrediti kriterije analize i vrednovanja izvora i na osnovu toga prirediti tabele za analize različitih vrsta izvora koje će se koristiti i ubuduće.
- Analiza historijskih izvora o ropstvu u i životu ljudi u civilizacijama Starog istoka.
- Kroz grupni rad analiza i izrada tabele radi poređenja društvenog uređenja, državna uređenja, kultura, arhitektura religija itd. Između Egipta, Mezopotamije, Asirije, Indije, Kine te Američkih civilizacija.
- Na osnovu historijskih karti, analizira i objašnjava historijska zbivanja, pojave i procese, posebno u kontekstu razumijevanja i istraživanja Velike grčke kolonizacije, te ratova koji su obilježili ovaj period.
- Provodi istraživanje, na osnovu kojih bira određene teme za analiziranje, kroz tekstove, izvore i druge relevantne podatke, kako bi odgovorio na istraživačko pitanje i stvorio vlastitu argumentaciju.
- Napraviti simulaciju Grčke kolonizacije sa zadatkom da učenici naprave izvještaj o novonaseljenim prostorima.
- Služeći se historijskom kartom, analiziraju i objašnjavaju nastanak Aleksandrovog carstva.
- Istim principom će analizirati raspad ovoga Carstva, kroz analizu uzroka i posljedice svih događaja koji su obilježili period helenizma.
- Na osnovu historijskih tekstova učenici će objašnjavati uticaj Rima i politike helenističkih država te način na koji su ih postepeno osvajali.
- Služeći se slikovnim materijalom, prepoznati razlike između grčke kulture, umjetnosti i arhitekture iz doba Perikla, koje su prethodno obrađene, i helenističkog doba. Izrada video prezentacije o životu

Aleksandra Velikog i njegovim poduhvatima. Diskusija o tome koliko bi i na koji način ovakvi uspjesi bili mogući imajući na umu tehnološki napredak onda i sada.

- Na osnovu izvora prezentiraju elemente vladavine i predstavnike dinastije Julijevaca i Klaudijevaca.
- Uz pomoć priloženih izvora o Ilirima na području Bosne i Hercegovine, učenici će pisati kratak esej čiji je naslov: Kako nam arheolozi i historičari mogu prikazati život Ilira na području današnje države Bosne i Hercegovine.
- Slikovno i kartografski identificiraju ključne ilirske nastambe na području Bosne i Hercegovine. Analizirajući epigrafske spomenike, arheološke materijale i ilirske gradine, učenici će sa profesorom istraživati prošlosti Ilira.
- Koristeći se izvorima i literaturom opisać će ime Ilir prema legendi i prema tumačenju historičara, te povezanost imena s njihovim porijeklom na osnovu čega će raspravljati i formirati vlastite stavove.

2. **Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije**

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Ta povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija.

3. **Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup**

Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata. Razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B **Historijsko vrijeme i hronologija**

B.I.1

Koristi različite načine računanja vremena povezujući ih sa historijskim razdobljem koje proučava.

Objašnjava vezu čovjeka i prirode (povezanost prirodnih ciklusa sa nastankom prvih kalendara i potrebom računanja vremena u prvobitnim ljudskim zajednicama).

Demonstrira različite načine računanja vremena kod antičkih naroda.

HIS-2.0.2

B.1.2

Analizira historijska razdoblja, glavne pravce razvoja, procese i probleme smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

Prikazuje hronološki slijed događaja iz prehistorijskog i antičkog doba (grafički prikazi...).

Komentariše važnost početka računanja vremena u antičko doba iz današnje perspektive.

Određuje važnost hronologije podataka o ljudima i događajima u dijelima pisaca iz starog vijeka (Herodot, Tukidid, Tacit...).

HIS-2.0.3

B.1.3

Kreira hronološke odrednice prilikom interpretacije historijskih događaja (sinkrono i dijahrono).

Pronalazi događaje koji su po značaju i ulozi mogli biti ključni za računanje vremena.

Izrađuje sinhronizovane tablice sa podacima iz različitih država starog svijeta.

HIS-2.0.4

B.1.4

Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

Analizira različita tumačenja prošlosti i njihove posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje određene historijske događaje iz opće i nacionalne historije u starom vijeku iz današnje perspektive.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova i država do prvih carstava Grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu), Religija i mitologija- od paganstva do monoteizma (Vjeronja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam), Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis, Rim: Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupe na vlasti), Ropstvo i sloboda (Kako je postojao rob u starom vijeku, Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni, Tezejev hram, Robovski rad kao temelj privrede u starom vijeku, Rob: potpuna svojina, stvar koja govori, san o slobodi), Rat i mir (Ratovi u starom vijeku (od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija), Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata u starom vijeku (međudržavni, osvajački, građanski), Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti))

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri

- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz vlastite prošlosti.
- Koristiti različite načine računanja vremena, te kroz grupni rad prirediti kviz.
- Učenik će koristeći lentu vremena praviti periodizaciju prethistorijskog doba s karakterističnim obilježjima svakog razdoblja.
- Kreiranje sinhronističke tabele za upoređivanje hronologije događaja u civilizacijama starog svijeta radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izrada lente vremena sa događajima iz historije antičke Grčke i poređenje sa već postojećom sinhronističkom tablicom civilizacija Starog istoka radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Na lenti vremena povezuju nastanak i razvoj Rimske države u odnosu na prethodne civilizacije i države koje su obrađivali i analizirali.
- Na lenti vremena vremena starog Rima, kreirat će periodizaciju ovog velikog Carstva, kroz koju će shvatiti uzroke i posljedice velike seobe naroda, analizirajući promjene na određenom prostoru i objasniti će zašto je do njih došlo.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Geografija gdje se segment historijskog vremena itekako mora povezati sa geografskim prostorom kroz različite historijske periode – analiza historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezanost sa predmetom Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha a u sličnu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezivanje sa Informatikom u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost – sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

<p>C.I.1 Procjenjuje složenost kontinuiteta i promjena u razdobljima koje proučava.</p>	<p>Raspravlja o sličnostima i razlikama državnog i društvenog uređenja starih naroda i danas.</p> <p>Zaključuje šta je ostalo isto a šta se promijenilo u načinima privređivanja od postanka čovjeka do danas (sakupljačka privreda, neolitska revolucija...).</p> <p>Prosuđuje o napretku svakodnevnog života u različitim periodima starog vijeka.</p>
<p>HIS-3.0.1</p>	
<p>C.I.2 Tumači povezanost događaja i razvoja društva kroz političke, kulturne, ekonomske i religijske segmente u određenom historijskom vremenu.</p>	<p>Pronalazi kontinuitet ideja u razvoju društva od paleolita do kasne antike (kultura, religija, poznavanje prirode, tehnološki razvoj i razvoj naselja).</p> <p>Procjenjuje kontinuitet u razvoju ideja od prvobitnih ljudskih zajednica do savremenih društava.</p> <p>Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija staroga vijeka (različite klase, obrazovanje...).</p>
<p>HIS-3.0.3</p>	
<p>C.I.3 Zaključuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima (da se neki oblici društva mogu promijeniti a drugi ostaju isti i da utiču na društvo).</p>	<p>Diskutuje o društvenim fenomenima koji se kroz vrijeme mogu promijeniti ili ostati isti (pojam slobode, jednakosti, tolerancije, interakcije i sukoba).</p> <p>Procjenjuje kontinuitet i promjene u položaju i ulozi žene u javnom i privatnom prostoru u starom vijeku (matrijarhat-patrijarhat, prahistorija-historijsko doba).</p> <p>Opisuje svakodnevni život društvenih slojeva u starom vijeku (vladari, robovlasnici, robovi, naučnici, trgovci...).</p>

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava Grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu), **Religija i mitologija-od paganstva do monoteizma** (Vjerovanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam), **Država i društvo** (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupe na vlasti), **Ropstvo i sloboda** (Kako se postojalo rob u starom vijeku, Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni, Tezejev hram, Robovski rad kao temelj privrede u starom vijeku, Rob-potpuna svojina, stvar koja govori, san o slobodi), **Rat i mir** (Ratovi u starom vijeku (od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija), Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata u starom vijeku (međudržavni, osvajački, građanski), Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem.

Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri:

- Učenici trebaju prirediti digitalnu prezentaciju obilježja pojedinih epoha sa najvažnijim karakteristikama svake epohe.
- Kroz videomaterijale arheoloških iskopavanja i nalaza te dosadašnjih istraživanja uočavati, analizirati i povezivati razvoj čovjeka, te način i promjene u svakodnevnom životu u jednoj dugoj epohi koja obuhvata razdoblje do otkrića pisma.
- U samostalnom istraživačkom radu učenik će obraditi prehistoriju i ubuhvatiti razvoj čovjeka, život u privobitnim zajednicama, prve graditeljske cjeline, naselja i vrsta naselja za sva razdoblja, s posebnim akcentom na prahistoriju na tlu BiH.
- Diskusija na temelju uspoređivanja načina života u prehistoriji i danas kroz diskusiju - sličnosti i razlike o klimi, biljkama, životinjama, stambenim navikama, oružju, oruđu itd..
- Diskusija o različitim državnim uređenjima u antičkoj Grčkoj (poređenje Sparta i Atena) na temelju historijskih izvora o različitim događajima iz njihove prošlosti (Grčko-perzijski ratovi, Peloponeski rat, i sl.).
- Analizira značenja koja se pripisuju osobama, događajima, pojavama i procesima, koji su usko vezani za Staru Grčku, s posebnim akcentom na ličnosti koje su obilježile ovaj period, kroz stare pisce, filozofe, historičare itd..
- Napraviti prezentaciju o tekovinama antičke Grčke u današnjem svijetu. Diskusija: u čemu se ogleda njihov značaj za modernog čovjeka?
- Koristeći dodatnu literaturu, na slijepim kartama BiH će identificirati najvažnija arheološka nalazišta za ovaj period.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih nalaza iz prahistorijskih perioda lokalne sredine.
- Izraditi hronološku tabelu najznačajnijih dostignuća u filozofiji, astronomiji, matematici i geometriji u helenističkom doba, koristeći se tekstualnim materijalom.
- Koristeći se historijskim kartama, napraviti će komparaciju ratova koje je vodio Rim, kroz koje će izgraditi argumentaciju o uzrocima i posljedicama samih ratova, kao i reformi koje je Rim sproveo u ovom periodu.
- Kroz grupni rad napraviti simulaciju svih državnih uređenja u Rimu tokom njegove prošlosti i argumentirati zašto je ona bila dobra. Na kraju organizovati diskusiju svih grupa.
- Igra uloga – upoznati sve javne funkcije u republikanskom Rimu na način "Ja sam" ... (senator, konzul, edil, kvestor, itd) i pronaći slične paralele u današnjem sistemu.
- Kroz esej prikazati će Batona i Batonov ustanak.
- Opisati će svakodnevni život i izgled rimskog grada na prostoru BiH (npr. Aque S...)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedena oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha a u sličnu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karti nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljedica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezivanje sa predmetom Informatika u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s predmetom Kultura religija korištenjem sadržaja u smislu komparacija.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, kritičko mišljenje (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.1.1

Utvrđuje uzroke i dugoročne posljedice događaja koje su izazvale prekretnice u svjetskoj i nacionalnoj historiji.

HIS-4.0.1

D.1.2

Dovodi u vezu historijske događaje sa širim društvenom kontekstom (društvo, politika i ekonomija) u određenom historijskom razdoblju.

HIS-4.0.2

D.1.3

Zaključuje o složenosti uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa i njihovog uticaja na sadašnjost.

Procjenjuje značaj interakcija antičkog doba za razvoj savremenih integracijskih procesa u Evropi (kolonizacija, migracije, ratovi).

Zaključuje o uzrocima nastanka umjetnosti i nauke te njihovim dostignućima u prethistorijskom i antičkom periodu.

Istražuje zašto su neke posljedice određenog događaja dugotrajnije od drugih.

Ističe uzročno-posljedične veze ratova i tehnološkog, kulturnog i političkog razvoja društva.

Povezuje promjene šireg društvenog, ekonomskog, političkog značaja nastale kao posljedica određenog historijskog događaja.

Obrazlaže zašto ključni historijski događaji u starom vijeku imaju višestruke uzroke i posljedice.

Povezuje intepretaciju uzroka i posljedica historijskog događaja i njihov uticaj na sadašnjost.

Analizira posljedice međusobnih dodira religija staroga svijeta.

Procjenjuje uticaj određenih ličnosti, ideja, ljudskih interesovanja i vjerovanja na uzroke i posljedice određenih historijskih događaja.

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava Grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu), **Religija i mitologija- od paganstva do monoteizma** (Vjerovanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam), **Država i društvo** (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupe na vlasti), **Ropstvo i sloboda** (Kako se postojalo rob u starom vijeku, Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni, Tezejev hram, Robovski rad kao temelj privrede u starom vijeku, Rob-potpuna svojina, stvar koja govori, san o slobodi), **Rat i mir** (Ratovi u starom vijeku (od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija), Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata u starom vijeku (međudržavni, osvajački, građanski), Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

- Koristeći se historijskom kartom istražiti i analizirati na koji su način prirodno-geografske i klimatske prilike utjecale na život ljudi u pojedinim prehistorijskim razdobljima.
- Diskusija/debata o temi ropstvo i sloboda u antičkim civilizacijama.
- Prezentacija i debata o baštini starih civilizacija danas. Šta smo naslijedili?
- Koristeći se literaturom i videomaterijalom, analizirati će unutrašnje i vanjske uzroke krize rimske države.
- Kroz pojavu kršćanstva, upoređivat će i istraživati život, kulturu i društvo ljudi tog razdoblja.
- Koristeći se videomaterijalom, te analizom tekstova uočiti će uzrok dolaska barbara.
- Napraviti prezentaciju puta/putopis kroz carstvo u vrijeme različitih careva (August, Tiberije, Kaligula, Neron, Dioklecijan, Konstantin i sl.)
- Napraviti novinski izvještaj o stanju u Rimu tokom propadanja carstva. Izvještaj iz različitih perspektiva stanovništva (car, legionar, veliki zemljoposjednik, rob, itd.)
- Debata o ideji slobode naspram ropstva.
- Identificirati će prostore pojedinih ilirskih plemena uključujući i najznačajnije arheološke lokalitete.
- Istražiti će uzroke sukoba između Rimljana i Ilira.
- Koristeći kartu, analizirati će posljedice grčke kolonizacije za razvoj ilirske materijalne i duhovne kulture, te razvoj privrede i društva.
- Koristeći slike i tekstove procijeniti će međusobni privredni i kulturni utjecaj između Rimljana/Grka i Ilira u vrijeme ilirske talasokratije, služeći se materijalima koje im profesor predoči.
- Načiniti će prikaz (slikovni ili tekstualni) širenja Grka i Rimljana na prostor današnje BiH.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedena oblast moguće je tematski povezati se sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha a u sličnu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata, nudi prostor za komparacije promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. kao posljednica određenih procesa i događaja iz prošlosti. Povezivanje sa predmetom Informatika u smislu korištenja informacionih tehnologija u prezentacijama kreiranih učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama te ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, kritičko mišljenje (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenat

► Srednje ► II.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 6

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.II.1

Istražuje prošlost koristeći historijske izvore, (različite metode i ranije stečeno znanje).

HIS-1.0.1

Izvodi istraživačka pitanja na osnovu historijskog izvora o događajima iz ranog srednjeg vijeka.

Određuje vrijednost stavova, perspektiva i gledišta pojedinaca i grupa u srednjem vijeku.

Zastupa stav o pouzdanosti i korisnosti primarnih i sekundarnih izvora koje koristi u vlastitoj argumentaciji.

A.II.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima i prezentira ih na zadate načine.

HIS-1.0.2

Priprema sopstvene radove odgovarajući na istraživačko pitanje historijskih pojava u srednjem vijeku.

Izrađuje sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za period srednjeg vijeka, uz tumačenje historijskog konteksta.

Konstruiše dio ili cjelinu historijskog događaja na osnovu vlastite interpretacije historijskih izvora.

A.II.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj.

HIS-1.0.3

Analizira različite pristupe u tumačenju istih događaja u srednjem vijeku.

Procjenjuje doprinos različitih kultura (Bizant, Arapi, Zapad) univerzalnim vrijednostima.

Razlikuje objektivne činjenice i dokaze od subjektivnog mišljenja na osnovu informacija iz različitih historijskih izvora.

KLJUČNI SADRŽAJI

Vlast i moć (Institucije vladara u srednjem vijeku, Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine), **Religija i društvo** (Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku), **Feudalizam** (Zemlja je moć-Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni: vazal-senior-sizeren, vazal tvog vazala je i moj vazal, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne), **Grad i selo** (Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Život na selu u srednjem vijeku, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali), **Kontakti i razmjena** (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura (zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska), Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu (hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova), Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura), **Rat i mir** (Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, sveti rat, Vladari-ratnici, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije i problemske zadatke.

- Učenici kroz novinski članak trebaju opisati kako je izgledao novi svijet na ruševinama Rimskog carstva (individualno ili kroz grupni rad).

- Na osnovu izvora u kojima se spominju prve države Južnih Slavena toponime koji se u njima spominju ucrtati na slijepu kartu.
- Kreirati putopise/izvještaje sa križarskih pohoda uz fokusiranje na zemlje kuda su prošli križari, šta su vidjeli, saznali, naučili.
- Rekonstruisati život u jednom srednjovjekovnom gradu – kroz prezentaciju, video uradak ili strip.
- Analizirati najznačajnije povelje o trgovačkim odnosima između Bosne, Dubrovnika i susjednih zemalja. Kakav je jezik, pismo, šta se u izvorima govori.
- Na osnovu historijske karte učenik će odrediti područje nastanka prvobitne bosanske države.
- Na slijepu kartu ucrtati najznačajnija privredna i politička središta Bosanske države.
- Istražiti biografije ličnosti bosanskih vladara bana Kulina, bana Stjepana II Kotromanića, kralja Tvrtka I Kotromanića.
- Napraviti vizualni prikaz promjena granica tokom navedenog perioda uz pomoć historijskih karti.
- Napraviti replike stećaka od stiropora ili gline, ili druge upotrebne predmete sa motivima stećaka.

2. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtualnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

B Historijsko vrijeme i hronologija

B.II.1

Koristi različite načine računanja vremena povezane sa historijskim

Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za historijska razdoblja.

razdobljem koje proučava.	
HIS-2.0.2	
B.II.2 Koristi historijske i geografske karte kako bi objasnio društvene, geografske i političke promjene.	Tumači društveno – geografske promjene pomoću historijskih i geografskih karata.
HIS-2.0.3	
B.II.3 Analizira razdoblja, događaje u njima, procese i probleme, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.	Istražuje društvene, etničke, ekonomske i kulturne promjene u srednjem vijeku na određenom prostoru i uzroke tih promjena. Objašnjava ekonomske, socijalne i političke karakteristike bosanske države u srednjem vijeku. Povezuje historijske događaje i procese u srednjem vijeku u različitim kontekstima (dijahronijski i sinhronijski).
B.II.4 Analizira kako se mijenjaju gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.	Objašnjava kako se historija može koristiti u različitim kontekstima i u različite svrhe. Raspravlja o tome kako različita tumačenja prošlosti imaju posljedice na sadašnjost. Procjenjuje određene historijske događaje iz evropske i nacionalne historije srednjeg vijeka iz vremena u kojem su nastali i iz današnje perspektive.

KLJUČNI SADRŽAJI

Vlast i moć (Institucije vladara u srednjem vijeku, Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine), **Religija i društvo** (Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku), **Feudalizam** (Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni: vazal-senior-sizeren, vazal tvog vazala je i moj vazal, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne), **Grad i selo** (Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države Život na selu u srednjem vijeku, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali), **Kontakti i razmjena** (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura (zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska), Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu (hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova), Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura), **Rat i mir** (Muslimani, Hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, sveti rat, Vladari-ratnici, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda, metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Kreiranje sinhronističke tablice i karte sa pravcima doseljavanja Južnih Slavena. Sagledati šta je uticalo na pravce i vrijeme naseljavanja.
- Napraviti sinhronističku tablicu vremena sa najznačajnijim događajima i uporediti je sa događajima iz evropskih zemalja radi definiranja uzroka i posljedica.
- Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije
- Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

2. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C Kontinuitet i promjene

C.II.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne,

Analizira procese, ideje i pojave koje traju kroz razdoblja.

Raspravlja o kontinuitetu nekih ideja kroz različita historijska razdoblja i njihovom uticaju na društvene promjene u srednjem vijeku.

religijske, političke, svakodnevni život).	Prosuđuje da li je srednji vijek doba mraka na osnovu prikupljenih i odabranih materijala iz medija i historijskih izvora.
HIS-3.0.3	
C.II.2 Analizira odnos kontinuiteta i promjena u razdoblju koje proučava, međusobni uticaj ideja na događaje i stvaranje novih historijskih obrazaca.	Upoređuje karakteristike svakodnevnog života iz perspektive pojedinaca i grupa različitog socio-ekonomskog statusa (svakodnevni život, položaj i uloga žene i muškarca u različitim društvima kroz historijske periode, sličnosti i razlike unutar porodice). Dovodi u vezu uzroke promjena određenih segmenata društva u periodu srednjeg vijeka. Procjenjuje važnost razumijevanja promjena u odnosu srednjovjekovnog društva i čovjeka prema životnoj sredini (primjer sječe šume Evropi poslije velikih seoba, migracije...).
HIS-3.0.2	
C.II.3 Objašnjava uzroke, posljedice i složenost promjena u različitim historijskim periodima i njihov dugoročni uticaj na politiku, vrijednosti i vjerovanja u društvima.	Upoređuje vrste ideja i obrazaca ponašanja u životu različitih naroda u srednjem vijeku. Navodi prekretnice svjetske i nacionalne historije i njihov uticaj na promjene u društvu. Raspravlja o vrijednostima i procesima u srednjovjekovnoj historiji sa aspekta onih koji su dio tih procesa. Razlikuje svakodnevni život društvenih slojeva u srednjem vijeku (vladari, feudalci, kmetovi, naučnici, trgovci...).
HIS-3.0.2	

KLJUČNI SADRŽAJI

Vlast i moć (Institucije vladara u srednjem vijeku, Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine), **Religija i društvo** (Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku), **Feudalizam** (Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni: vazal-senior-sizeren, vazal tvog vazala je i moj vazal, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne), **Grad i selo** (Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Život na selu u srednjem vijeku, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali), **Kontakti i razmjena** (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura (zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska), Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu (hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova), Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura), **Rat i mir** (Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, sveti rat, Vladari-ratnici, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za

kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri

- Kroz igru uloga objasniti društvenu ljestvicu u feudalnom društvu (Ja sam....).
- Debata o životu čovjeka u robovlasničkom i u feudalnom društvu.
- Izraditi tabelu i kroz grupni rad uporediti karakteristike Bizantske i Franačke države.
- Diskusija o ulozi religije u srednjovjekovnim društvima – poređenje istočne i zapadne kršćanske crkve i islama.
- Napraviti opis kako je izgledao život novodoseljenih stanovnika Balkana. (različite perspektive kroz grupni rad).
- Napraviti istraživanje i prezentaciju o crkvenim redovima u srednjem vijeku i njihovoj ulozi danas.
- Identificirati i istražiti najznačajnije ličnosti ovog perioda. Diskusija, kome pripadaju zasluge najznačajnije osobe razvijenog srednjeg vijeka?
- Kroz igru uloga predstaviti rad vladajućih organa u Dubrovniku. Simulirati rješenje jednog važnog političkog pitanja.
- Napraviti esej/putopis o putovanju kroz Bosnu u vrijeme bana Kulina, u vrijeme bana Stjepana II Kotromanića i u vrijeme kralja Tvrtka I Kotromanića. Uporediti šta se promijenilo.
- Napraviti uporednu tablicu za analizu položaja tri crkvene organizacije u Bosni: katolička, pravoslavna, crkva bosanska. Koristiti se izvorima za popunjavanje tablice.
- Simulirati institucije i društvenu ljestvicu stanovništva u Bosni u srednjem vijeku.
- Kroz igru uloga: Ja sam... predstaviti uloge Stjepana Vukčića Kosače, Hrvoja Vukčića Hrvatinića i Pavla Radenića.
- Uloga žena u srednjovjekovnoj Bosni. Istražiti najznačajnije predstavnice bosanske vlastele i vladarske porodice. Predstaviti ih kroz prezentacije ili kroz priče o njima. (igrokaz)
- Igra uloga kojom će se predstaviti najznačajniji vojni redovi u osmanskoj državi Ja sam... (spahija, janjičar, akindžija,...)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;

- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje i frustracije te posjeduje sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća; cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uvažava i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.II.1

Prosuduje složenost uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa historijskog perioda koji proučava.

Ističe važnost uzroka i posljedica kratkoročnih – dugoročnih, lokalnih – globalnih historijskih događaja pojava i procesa u srednjem vijeku.

Uspoređuje uzroke i posljedice vjerskih ratova vođenih u srednjem vijeku sa ratovima koji se vode danas i imaju vjerski karakter.

Bira događaje, pojave i procese iz srednjeg vijeka koji imaju značaj i za sadašnjost (odluke pojedinaca, dokumenti, vrijednosti...).

HIS-4.0.3

D.II.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

Raspravlja o odabranim događajima, pojavama i procesima iz srednjeg vijeka i njihovim posljedicama na razvoj kulture, privrede i društva u srednjovjekovnoj Bosni i Evropi.

Obrazlaže zašto isti historijski događaj ili pojava iz srednjeg vijeka ima različite interpretacije.

HIS-4.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Vlast i moć (Institucije vladara u srednjem vijeku, Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine), Religija i društvo (Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku), Feudalizam (Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni: vazal-senior-sizeren, vazal tvog vazala je i moj vazal, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne), Grad i selo (Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku- Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Život na selu u srednjem vijeku, Razvoj univerziteta u

srednjem vijeku, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali), Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura (zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska), Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu (hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova), Rubna područja svjetske historije- Bosna, susrei religija i kultura), Rat i mir (Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, sveti rat, Vladari-ratnici, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Izraditi kartu Evrope tokom seobe naroda i vremensku lentu radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza i utjecaja geografskih karakteristika na naseljavanje pojedinih prostora.

- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturnih tekovina ranog srednjeg vijeka koje se mogu vidjeti/ili se koriste i danas. Diskusija o njihovom značaju.
- Na osnovu izvora, historijskih tekstova, te igranih i dokumentarnih filmova analizirat će uzrok, tok i posljedice križarskih ratova, te će na osnovu toga pokušati izgraditi sliku o moći i uticaju Crkve kako na svjetovnom, tako i na duhovnom planu razvijenom srednjem vijeku.
- Debata o temi srednjovjekovnih ratova? Koje su njihove posljedice?
- Debata o temi: Srednjovjekovna baština (naslijeđe) je dovoljno vidljiva u javnosti danas.
- Kreirati prezentaciju putem historijskih karata radi utvrđivanja širenja granica Osmanskog carstva.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Povezanost se može ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);

- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama te ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

► Srednje ► III.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 7

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.III.1

Istražuje prošlost na osnovi primarnih i sekundarnih izvora i historiografskih metoda.

Određuje važnost podataka u primarnim i sekundarnim izvorima.

Zaključuje o ekonomskom i kulturnom uticaju na politički razvoj društva.

Procjenjuje okolnosti koje su uticale na stavove historičara prilikom opisivanja historijskih događaja.

HIS-1.0.1

A.III.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima.

Kreira historijske karte o događajima iz historijskog razdoblja koje proučava.

Kreira vlastiti rječnik novih pojmova vezanih za period novog vijeka, uz tumačenje historijskog konteksta.

HIS-1.0.1

A.III.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj i kontekst u kojem nastaju.

Procjenjuje validnost podataka dobijenih proučavanjem historijskih izvora u odnosu na zvanične stavove historijske nauke.

Zaključuje o predmetu istraživanja na osnovu analize preporučenih historijskih izvora.

Prosudjuje relevantnost pisanih historijskih izvora na osnovu stava autora (objektivan-subjektivni pristup).

HIS-1.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Otkrivanje svijeta i napredak čovjeka (Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha), Novi poredak (Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti), Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-ideja građanske klase, Revolucija-pojam i značaj,

Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti), Rat i mir (Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih tema korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije i problemske zadatke.

- Napraviti primjere putopisa prvih istraživača novog svijeta.
- Analizirajući izvore i historijske tekstove učenici će se prisjetiti pada srednjovjekovne Bosne, te će istražiti kako i na koji način je nastao Bosanski sandžak.
- Na slijepu kartu nacrtati granice Bosanskog sandžaka i uporediti ga sa kartom srednjovjekovne Bosne.
- Koristeći slikovni materijal učenici će prezentovati svakodnevnicu osmanske Bosne u ovom periodu.
- Pronaći fotografije najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika nastalih u osmanskom periodu koji su sačuvani do danas. Razgovor o značaju osmanskog kulturno-historijskog naslijeđa.
- Analiza historijskih izvora i dokumenata na osnovu kojih su definisana opća načela i ljudska prava, a koja su usko vezana sa Deklaracijom i nezavisnosti SAD, te deklaracijom o pravima čovjeka i građanina. Napraviti listu osnovnih ljudskih prava i prepoznati ih u navedenim dokumentima.
- Na osnovu ovoga će istaći glavne zaključke i odredbe te uporediti sa rezolucijom UN-a o pravima čovjeka.
- Napraviti novinski izvještaj o toku pokreta za autonomiju iz više perspektiva (Bosanske, Osmanske, Srpske, Austro-Ugarske).
- Analiza odredbi Berlinskog kongresa i njeno poređenje sa odredbama San Stefanskog mirovnog ugovora.
- Napisati izvještaj o ustanku u Bosni i Istočnoj krizi iz različitih perspektiva (britanski novinar, francuski novinar, ruski novinar, osmanski novinar, austrijski novinar, bosanski novinar).
- Analiza teksta Bosanskog ustava. Koja su prava i slobode garantovane stanovništvu Bosne i Hercegovine?
- Na slijepoj karti označiti nove željezničke i putne pravce te industrijske centre koji se razvijaju pod Austro-Ugarskom upravom te uporediti sa današnjim stanjem.
- Pronaći fotografije i razglednice gradova iz Austro-ugarskog perioda i uporediti ih sa današnjim fotografijama istih gradova.
- Pronaći i analizirati primjere najznačajnijih časopise iz perioda vladavine Austro-Ugarske.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa

predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Također ima dovoljno elemenata za korištenje tekstova iz predmeta Filozofija radi povezivanja sa idejama novog vremena kao i predmetom Demokratija i ljudska prava.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se razvijaju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku.
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pretraživanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata. Razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B	
Historijsko vrijeme i hronologija	
<p>B.III.1</p> <p>Analizira hronološki razvoj društveno-ekonomskih sistema u određenim razdobljima.</p> <p>HIS-2.0.3</p>	<p>Dovodi u vezu obilježja historijskog razdoblja i događaje koji su označili njihov početak, trajanje i kraj.</p> <p>Prepoznaje povezanost historijskih događaja, pojava i procesa istog historijskog razdoblja.</p>
<p>B.III.2</p> <p>Koristi historijske i geografske karte kako bi objasnio društvene, geografske i političke promjene u određenom prostoru.</p> <p>HIS-2.0.3</p>	<p>Demonstrira prethodno stečeno znanje prilikom izrade sinhronih i dijahronih tablica o ličnostima, događajima, pojavama i procesima u 18. i 19. stoljeću (socijalne revolucije, naučno-tehnički napredak, nacionalni i kulturni pokreti).</p> <p>Tumači historijsko znanje o geopolitičkim promjenama na historijskim i geografskim kartama u određenom historijskom razdoblju.</p>
<p>B.III.3</p> <p>Dovodi u vezu razdoblja, događaje u njima, procese i probleme, smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.</p>	<p>Upoređuje prikupljene informacije iz različitih medija (dokumentarni i igrani film) sa onima iz historijskih izvora.</p> <p>Poredi različite modele računanja vremena sa zapadnoevropskim modelom (hidžretska era i kalendari pretkolumbovske Amerike).</p> <p>Dopunjava sinhronu tablice svjetske historije, sa podacima iz evropske i regionalne historije.</p>

B.III.4

Procjenjuje različite stavove i promjene u odnosu na vrijeme i prostor kroz historijska razdoblja i faktore koji utiču na te promjene.

Procjenjuje važnost i značenje historijskih ličnosti, simbola, događaja, pojava i procesa iz različite perspektive.

Diskutira o prekretnicama, promjenama i posljedicama u historiji.

HIS-2.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Otkrivanje svijeta i napredak čovjeka (Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha), Novi poredak (Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti), Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti), Rat i mir (Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

- Hronološkim tablicama prikazati proces pada srednjovjekovne bosanske države.
- Napraviti rodoslovno stablo vladara osmanske dinastije te upisivati najznačajnije događaje koji su se desili tokom njihove vladavine.
- Izraditi sinhronističku tablicu događaja u Evropi i Američkim kolonijama radi sagledavanja uzroka, povoda i posljedice ratova vođenih krajem 18. stoljeća.
- Izrađuju lentu vremena i hronološki redaju događaje vezane za ovu tematsku cjelinu.
- Izrađuje vremensku tablicu događaja, uočava uzrok i posljedicu, daje kritički osvrt, povezuje staro znanje sa postojećim.
- Koristi historijsku kartu da odredi prostor i promjene granica u ovom periodu.
- Izrada lente vremena sa najznačajnijim događajima iz ovog perioda. Upoređivanje sa savremenim događajima iz historije Evrope.
- Uraditi hronološki prikaz događaja vezanih za pokret za autonomiju Bosne.
- Napraviti hronologiju događaja vezano za Istočnu krizu radi sagledavanja uzroka i posljedica. Izrađuje vremensku lentu, na osnovu koje pravi poređenje sa prethodnim događajima
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda Austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost - sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj različitosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

C.III.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevni život).

Raspravlja o pojavama dugog trajanja u historiji (ropstvo, borba za ljudska prava, ratovi, epidemije...).

Zaključuje o promjenama u svakodnevnom životu nastalim pod uticajem migracija, širenja novih ideja, tehnoloških inovacija, sukoba i saradnje među različitim kulturama.

HIS-3.0.1

C.III.2

Raspravlja o odnosu kontinuiteta i promjena u razdoblju kojeg proučava, međusobnom uticaju ideja na događaje i stvaranju novih historijskih obrazaca.

Izvodi zaključke o promjenama i razvoju koji ne dovode uvijek i do napretka društva.

Analizira dinamiku kulturoloških promjena širom svijeta i značaj interakcije različitih kultura.

Izdvaja ideje koje su uticale na historijske događaje i doprinijele stvaranju novih historijskih obrazaca.

HIS-3.0.2

C.III.3

Tumači složenost uzroka, posljedice i promjena u različitim historijskim periodima i njihov dugoročni uticaj na politiku, vrijednosti i vjerovanja u društvima.

Komentariše događaje iz prošlosti u okviru konteksta u kojem se događaj odvijao i u odnosu na savremene norme i vrijednosti.

Procjenjuje kontinuitet i promjene kroz različite oblike vlasti u različitim razdobljima.

Pronalazi generatore promjena (ljudi, ideje, događaji) u svim sferama života.

Istražuje svakodnevni život društvenih slojeva u novom vijeku (vladari, kapitalisti, radnici, naučnici, trgovci, intelektualci...).

KLJUČNI SADRŽAJI

Otkrivanje svijeta i napredak čovjeka (Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha), Novi poredak (Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti), Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti), Rat i mir (Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivan pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri

- Rasprava o sličnostima i razlikama u novom društvenom poretku koje je donijelo Osmansko carstvo.
- Koristeći se historijskim kartama, uočavati izmjene granica na zapadnom dijelu Osmanskog carstva, posebno prateći razvoj i tok Kandijskog i Bečkog rata.
- Diskusija o temi: Šta su Osmanlije donijele? (običaji, hrana, kultura, odijevanje, urbanizacija i sl.)
- Napraviti tabelu za analizu prilika u južnoslavenskim zemljama pod vlašću velikih sila.
- Koristeći se historijskim kartama sagledati položaj južnoslovenskih zemalja pod vlašću velikih sila.
- Obraditi najznačajnije ličnosti, koje su obilježile ovaj period.
- Na osnovu zadatih tema učenici će sami istražiti pojam industrijalizacije, te će proces industrijalizacije prezentovati, uz analizu i poređenje sa manufakturnom proizvodnjom te sa prethodnim periodima.
- Napraviti videofilm/prezentaciju/animaciju o Napoleonovim osvajanjima u Evropi.
- Igra uloga – Ja sam..... ispričati biografiju Napoleona Bonaparte kroz ulogu.

- Diskusija o pojmu nacija/nacionalizam! Zašto se javlja u ovom periodu? Ima li veze sa pojmom slobode?
- Napraviti politički program za ujedinjenje Italije i Njemačke.
- Diskusija o temi: Mali narodi u velikim državama i ideja slobode.
- Kreirati mapu uma u vezi sa nacionalnim idejama koje se javljaju kod južnoslavenskih naroda u ovom periodu.
- Diskusija o pojmu ideologija nekada i danas.
- Slikovito prikazuje promjene koje je donijela Austro-Ugarska monarhija, posebno u odnosu na kulturu, arhitekturu, te u svakodnevnom životu stanovništva.
- Izradom hronoloških kratica prikazat će industrializaciju zemlje, razvoj i uticaj Austro-Ugarske monarhije na modernizaciju i evropeizaciju ovog područja.
- Simulacija rada Bosanskog sabora o jezičkom pitanju. Diskusiju povezati sa danas aktuelnim pitanjima jezika.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s predmetom Kultura religija korištenjem sadržaja u smislu komparacija, te s predmetom Filozofija s logikom u smislu korištenja znanja o filozofskoj misli i idejama ali i primjeni logike u donošenju vlastitih zaključaka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.III.1

Prosuđuje složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

HIS-4.0.3

D.III.2

Vrednuje određene historijske događaje i njihov uticaj na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva tog historijskog perioda.

HIS-4.0.2

Analizira uzroke i posljedice određenih događaja koji su u vezi sa tumačenjem prošlosti.

Tumači politički, ekonomski i kulturni razvoj različitih društava na osnovu uzroka i posljedica revolucija u novom vijeku.

D.1.3 Upoređuje uzročno-posljedične veze sinhronih i dijahronih pojava u novom vijeku.

Raspravlja o višestrukom uticaju različitih uzroka i posljedica nekog historijskog događaja u novom vijeku i njihovim različitim interpretacijama.

Pronalazi uzročno-posljedične veze razvoja velikih ideja novog vijeka od nastanka do njihove primjene u savremenim društvenim sistemima.

Procjenjuje značaj posljedica historijskih događaja na društvo (lokalne-globalne, dugoročne-kratkoročne, direktne-indirektne...) i uticaj sreće, slučajnosti i iracionalnog.

Zaključuje o uticaju određenih osoba, ideja, vjerovanja, interesa na složenost uzroka i posljedica historijskih tokova.

Kritički se odnosi prema posljedicama historijskih događaja na razvoj društva i privrede.

KLJUČNI SADRŽAJI

Otkrivanje svijeta i napredak čovjeka (Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha), Novi poredak (Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti), Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti), Rat i mir (Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku

kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

- Analizira tok i pravac geografskih otkrića uz pomoć vizualnih sredstava, te analizirati i objasniti posljedice geografskih otkrića na dalji tok historije Evrope i svijeta.
- Učenik će uporediti apsolutističke vladare, odrediti obilježja vladavine i istaknuti njihove sličnosti i razlike (tabelarni prikaz)
- Kroz grupni rad napraviti plan sticanja kapitala iz perspektive engleskog, španskog, nizozemskog, francuskog kapitaliste.
- Na slijepoj karti predstaviti vjersku sliku Evrope XV-XVIII stoljeća.
- Rasprava o temi: Izum štampe je donio promjene u svim sferama života?
- Diskusija o temi: Kakve je posljedice imala vladavina velikih sila na južnoslavenske narode u XVI i XVII stoljeću
- Istražiti primjere umjetničkih djela južnoslavenskih naroda iz ovog vremena. O čemu oni primarno govore? Koja ideja primarno prevladava? Rasprava o ideji slobode.
- Debata o pozitivnim i negativnim učincima Osmanske vladavine u Bosni.
- Napraviti plan industrijalizacije tj. modernizacije obrta na primjeru Francuske, Engleske, Nizozemske, Habsburške monarhije. Razgovor o načinima i uspješnom planiranju. Šta utiče na uspješnost zamišljene ideje?
- Razgovor o pojmu revolucija. Istaći moguće pozitivne i negativne strane. Šta određuje tok i uspješnost revolucije?!
- Koristeći se historijskim izvorima i tekstovima objasniti kako su ideje Montesquieua, Voltairea i Rousseaua uticale na politička zbivanja u sjevernoj Americi i Francuskoj u drugoj polovici XVIII stoljeća.
- Diskusija o ljudskim slobodama kroz historiju? Osvrt kroz sisteme – robovlasnički, feudalni, kapitalistički sistem.
- Napraviti pamflet/plakat koji promovira ljudske slobode, jednakost i ravnopravnost.
- Rasprava o pojmu "velika sila"!
- Simulacija rada Bečkog kongresa podjelom na uloge. Razgovor o položaju pojedinih učesnica.
- Kreirati tablicu za poređenje nacionalnih pokreta i ideja kod pojedinih južnoslavenskih naroda radi uočavanja sličnosti i razlika.
- Napraviti pamflet/plakat nacionalnog buđenja kod Hrvata, Srba, Crnogoraca, Bosanaca.
- Kartografski prikaz promjene teritorija na prostoru Balkana tokom XVIII i XIX stoljeća.
- Kreirati mapu uma o temi reformi i razgovor o pitanju: Mogu li se ideje o slobodama čovjeka i građanina pronaći u reformskim aktima Osmanskog carstva?
- Predstaviti biografiju Husein-kapetana Gradaševića kroz igrokaz.
- Napisati putopis o putovanju u Sarajevo u vrijeme Omer-paše Latasa. Šta se promijenilo u životu ljudi?
- Simulacija rada Berlinskog kongresa i ocjena pozicije sila učesnica kongresa. Ko određuje mirovne odredbe?
- Napraviti dijagram/shemu upravnih tijela Austro-Ugarske nad Bosnom i Hercegovinom.
- Rad političkih stranaka predstaviti kroz kreiranje i predstavljanje političkih programa svake od stranaka.
- Obraditi biografije najznačajnijih ličnosti iz ovog razdoblja.
- Uraditi istraživanje o nacionalnim manjinama u ovom periodu. Ko su poznati doseljenici u Bosnu i Hercegovinu – arhitekti, inženjeri, naučnici, doktori itd. Koji je njihov doprinos razvoju Bosne i Hercegovine? Da li postoji sjećanje na njih danas u vidu spomenika, imena ulica i sl.?
- Istraživanje o položaju žena u periodu Austro-Ugarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Diskusija o pozitivnim i negativnim učincima vladavine Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s predmetom Kultura religija korištenjem sadržaja u smislu komparacija, te s predmetom Filozofija s logikom u smislu korištenja znanja o filozofskoj misli i idejama ali i primjeni logike u donošenju vlastitih zaključaka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključavanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksno mišljenje: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata.

► Srednje ► IV.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 8

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.IV.1

Istražuje prošlost na osnovu primarnih i sekundarnih izvora, zauzimajući kritički stav prema istraživanim izvorima.

HIS-1.0.1

Primjenjuje istraživačke korake o određenoj temi iz 20. stoljeća.

Argumentuje zaključke, stavove i mišljenja o događajima, pojavama i procesima iz 20. stoljeća.

Valorizuje vlastita istraživanja historijske teme na osnovu kriterija za procjenu.

A.IV.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima.

Daje kritički osvrt na historijski događaj, proces ili pojavu u 20. stoljeću, uz pomoć informacionih tehnologija (grafički prikaz, tabele, dijagrami, dokumentarni film).

Objedinjuje dokaze iz više historijskih izvora u vlastitim esejima i tekstovima uz korištenje stručne terminologije.

HIS-1.0.2

A.IV.3

Upoređuje historijske izvore različitih stajališta na isti događaj i kontekst u kojem nastaju.

Procjenjuje okolnosti koje su uticale na stav historičara prilikom pisanja o događajima, procesima i pojavama u 20. stoljeću.

Određuje važnost podataka o historijskim događajima u historijskim izvorima.

Upoređuje sjećanja svjedoka o istom događaju iz prošlosti i doživljava kulturno – historijskih spomenika u različitim kontekstima – kultura sjećanja.

HIS-1.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi), Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa), Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet (Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, sarajevski atentat, Ubojitost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, uništavanje kulturno – historijskog nasljeđa i vjerskih objekata, značajne ličnosti i datumi u borbi za suverenitet i nezavisnost BiH, uticaj medija na formiranje javnog mnjenja, njihova uloga prije i tokom rata, Haški tribunal i procesuiranje svih ratnih zločina, genocid-(najmračnija strana ljudskog uma), Čovjek i društvo (Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991), Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivan pristup izučavanju pojedinih tema korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske zadatke.

- Na osnovu videomaterijala te kartografskih prikaza, učenici će definisati i analizirati ulogu Velikih sila i njihovu kolonijalnu politiku.

- Koristeći se historijskim tekstovima, te kartografskim prikazom povezat će današnje stanje u postkolonijalnim državama.
- Napraviti izvještaj o Sarajevskom atentatu i početku rata iz više različitih perspektiva (BiH, srbijanska, austrougarska, francuska, ruska, britanska, njemačka i sl).
- Analizirati ratne plakate iz Prvog svjetskog rata.
- Kreirati mirovni plakat kao odgovor na propagandu.
- Napraviti pismo sa fronta – iz različitih perspektiva koristeći se informacijama iz historijskih izvora.
- Analiza dokumenta Vilsonovih 12. tačaka i prepoznavanje univerzalnih vrijednosti u njima: sloboda, mir, jednakost.
- Napraviti izvještaj o događajima koji su najavili izbijanje Drugog svjetskog rata (kao novinski članak ili kao vijest u slikama). Razgovor zašto su odabrane baš te fotografije za ilustraciju događaja.
- Napraviti izvještaj o izbijanju rata iz različitih perspektiva.
- Analizirati ratne plakate i ratnu propagandu svih uključenih država.
- Na historijskim kartama označiti najznačajnije bitke prekretnice rata.
- Napisati pismo sa fronta – različite perspektive.
- Koristeći se video, slikovnim i pisanim materijalima napraviti istraživanje prezentirati provođenje holokausta i genocida nad Jevrejima, Romima, Slavenima i drugim narodima.
- Korištenje video, slikovnih i pisanih materijala o bitkama prekretnicama u Drugom svjetskom ratu.
- Analiza propagandnih ratnih plakata.
- Koristeći se izvorima, videomaterijalom, učenici će istraživati položaj BiH u novoj Jugoslaviji.
- Na osnovu videomaterijala će kreirati i raspravljati o temeljnim nesuglasicama Tita sa Staljinom, te će kroz raspravu, argumentovano pristupiti ovoj temi.
- Analizira i tumači Zakon o radničkom samoupravljanju.
- Kreirati videoprezentaciju o sarajevskoj olimpijadi.
- Istražiti položaj žena u ovom periodu. Predstaviti jedan dan žene kroz periode 50-60-70-80-tih godina.
- Pronaći izvore i svjedočanstva o svakodnevnom životu ljudi tokom rata 1992-1995.
- Analiza istražuje spomenike iz perioda opsade Sarajeva.
- Kriza u Jugoslaviji prikazana kroz muziku i film – pronaći tekstove popularnih grupa iz tog perioda koji opisuju krizu u Jugoslaviji (Zabranjeno pušenje, EKV, itd.)
- Pisanje pisma iz opkoljenog Sarajeva. Jedan dan u ratu.
- Pisanje izvještaja o padu Srebrenice iz više perspektiva.

2. Mogućnost ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Također ima dovoljno elemenata za korištenje tekstova iz predmeta Filozofija radi povezivanja sa idejama novog vremena kao korištenja logike u analizi izvornog materijala i izvođenje vlastitih zaključaka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i

procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje vlastitih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtualnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksno mišljenje: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.IV.1

Analizira hronološki razvoj društveno – ekonomskih odnosa kroz određena historijska razdoblja.

Proučava ekonomske, političke i vjerske podjele u Evropi u 20. stoljeću i njihov uticaj na nacionalnu historiju.

Uređuje samostalno složeni grafički prikaz historijskih događaja iz više historijskih razdoblja (vremenska lenta i sinhrona tablice).

HIS-2.0.3

B.IV.2

Analizira geopolitičke promjene u društvu koristeći geografske i historijske karte.

Tumači promjene državnih granica na historijskim i geografskim kartama.

Osmišljava prikaze historijskih događaja, pojava i procesa.

B.IV.3

Dovodi u vezu ljude, događaje, pojave i procese, smještajući ih u vremenski i prostorni okvir.

Svrstava ključne događaje, pojave i procese u historijsko vrijeme i prostor koji proučava.

Prepoznaje ključne faktore koji povezuju događaje u svjetskom, evropskom i nacionalnom okviru.

Upoređuje načine života u različitim dijelovima svijeta u 20. stoljeću (urbano-ruralno, način privređivanja, običaji).

B.IV.4

Procjenjuje različite stavove, faktore i promjene u odnosu na vrijeme i prostor historijskog razdoblja .

Analizira obilježja 20. stoljeća (društvene, privredne, religijske i političke).

Vrednuje događaje iz perspektive vremena u kojem su nastali i iz današnje perspektive.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi), Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa), Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet (Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob,sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma), Čovjek i društvo (Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...),Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991), Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu.Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...))

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora, od metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz navedenog perioda.
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima i predstaviti ih na historijskoj karti radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Kreirati hronologiju događaja Oktobarske revolucije. Diskutirati na temu da li se kroz revoluciju prepoznaju ideje slobode i jednakosti za sve građane?
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda između dva svjetska rata.
- Kreirati sinhronističku tablicu događaja za različite frontove da bi se bolje uočile uzročno-posljedične veze događaja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Drugog svjetskog rata, bitke, ofanzive, sastanci, zasjedanja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda agresije na BiH 1992-1995.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove; izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti.
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja.
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta, važnosti mira, saradnje i solidarnosti.

C

Kontinuitet i promjene

C.IV.1

Istražuje složenost određenih segmenata prošlosti (društveni, ekonomski, kulturni, religijski, politički i svakodnevni život) u različitim kontekstima, kroz vrijeme i različita historijska razdoblja.

HIS-3.0.1

C.IV.2

Raspravlja o odnosu i složenosti kontinuiteta i promjena u historijskom razdoblju koje proučava, međusobnom uticaju ideja i pojedinaca na događaje i nove historijske pravce.

HIS-3.0.2

C.IV.3

Utvrđuje složenost promjena, njihov uticaj na politiku, vrijednosti, vjerovanja u društvima i složenost uzroka koji su

Poredi događaje, procese i pojave iz nacionalne historije sa njihovim ekvivalentima drugih evropskih država u 20. stoljeću.

Preispituje procese i pojave u političkom razvoju država i društva u svijetu i Evropi u 20. stoljeću.

Prepoznaje obilježja društva kroz različita historijska razdoblja, njihov kontinuitet i uticaj na promjene.

Istražuje kontinuitet i promjene kroz oblike društva od starog vijeka do sadašnjosti u kontekstu šireg razumijevanja prošlosti.

Rangira po važnosti ideje koje su značajno uticale na promjene u društvu 20. stoljeća.

Prosuđuje o međusobnom uticaju religijskih, političkih, ekonomskih, kulturnih i društvenih vrijednosti evropske zapadne civilizacije sa drugim kulturama u svijetu.

Poredi prekretnice svjetske i nacionalne historije, njihov uticaj na promjene i ukupan razvoj društva.

Procjenjuje uticaj evropskih suparništava, ekonomskih, političkih i vjerskih podjela i sukoba u 20. stoljeću na noviju nacionalnu historiju.

doveli do dugoročnih promjena.

Upoređuje događaje iz prošlosti u kontekstu vremena u kojem su se dogodili sa vrijednostima savremenog društva.

HIS-3.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi), Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa), Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet (Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma), Čovjek i društvo (Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991), Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu, Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivan pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri

- Napraviti listu/prezentaciju najznačajnijih otkrića nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili kvalitet i način života ljudi. Koje od tih otkrića prepoznajemo danas?
- Istraživanje o ulozi žena u ratu. Opisati jedan dan žene u Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Rusiji, Francuskoj, Bosni i Hercegovini – uočiti sličnosti i razlike.
- Debata o temi: Da li je Kraljevin SHS/Jugoslavija osigurala jednakost i slobodu svih njenih građana?
- Na historijskoj karti označiti promjene granica Bosne i Hercegovine unutar Kraljevine SHS/Jugoslavije i njenog administrativnog uređenja te dovesti u vezu sa hronologijom događaja.
- Razgovor o velikoj ekonomskoj krizi i zadatak za kreiranje programa izlaska iz krize.
- Istraživanje i prezentacije o položaju žena u periodu između dva rata sa naglaskom na pravo glasa i druga prava i slobode u različitim dijelovima Evrope i svijeta.
- Kreiranje tablice za poređenje totalitarnih režima – fašizam, nacizam, staljinizam.
- Simulacija zasjedanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a.

- Kroz grupne projekte će prikazati Evropu nakon Drugog svjetskog rata, razvoj nauke, tehnike i kulture, te će kroz European Recovery Program povezati stanje Evrope i evropskih zemalja poslije Drugog svjetskog rata i država koje su danas članice EU.
- Simulirati podjelu svijeta i prikazati na karti – nove države i pripadnost bloku kroz podjelu uloga.
- Grupni rad – analiza rada NATO pakta i Varšavskog pakta – ideje, razvoj, djelovanje.
- Prezentirati najznačajnija dostignuća iz oblasti nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili život ljudi.
- Presentacija mode, kulture i umjetnosti kroz dekade 50-tih, 60-tih, 70-tih, 80-tih, 90-tih godina.
- Debata: Da li se organizacija UN-a u dovoljnoj mjeri pokazala kao čuvar mira?
- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih ličnosti ovog perioda.
- Istražiti i prezentirati rad najznačajnijih obrazovnih i kulturnih institucija u ovom periodu.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s predmetom Kultura religija korištenjem sadržaja u smislu komparacija, te s predmetom Filozofija s logikom u smislu korištenja znanja o filozofskoj misli i idejama koje su uticale na oblikovanje ideologija ali i primjeni logike u donošenju vlastitih zaključaka. Tematske poveznice mogu se pronaći sa sadržajem predmeta Sociologija u analizi obilježja društava savremenog doba.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja.
- Učiti kako se uči - upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje i sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija – razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.IV.1

Prosuduje složenost uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa historijskog perioda koji proučava.

Raspravlja o uzrocima nastanka masovne kulture u 20. stoljeću.

Procjenjuje ograničenja u utvrđivanju uzroka i posljedica određenih događaja, pojava i procesa u 20. stoljeću.

Analizira uticaj prošlih događaja, pojava i procesa na sadašnjost.

Raspravlja o uzročno-posljedičnoj vezi naučno-tehnološkog napretka društva i ekoloških problema savremenog svijeta.

HIS-4.0.3

D.IV.2

Dokazuje povezanost historijskih događaja i uticaj na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva tog historijskog razdoblja.

Istražuje posljedice historijskih događaja na razvoj privrede i društva u 20. stoljeću.

Ispituje uzroke promjena društveno-političkih odnosa i nastanka novih totalitarnih režima u 20. stoljeću.

Procjenjuje posljedice političkih sukoba na svakodnevni život u 20. stoljeću i uticaj ideja, ljudskih interesovanja i vjerovanja na društvo i svakodnevni život.

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi), **Interesi, saradnja i sukobi** (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa), **Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet** (Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob,sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma), **Čovjek i društvo** (Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...),Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991), **Napredak i emancipacija** (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu.Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku

kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

- Koristeći se znanjem i u korelaciji sa drugim predmetima, slikovito i hronološki će prikazati razvoj nauke, tehnike i kulture u XIX i XX st. te će na taj način prikazati nauku, tehniku i kulturu do ovog razdoblja i rezultate ovih otkrića, koji imaju svoj trag do dan danas.
- Analizirati kartu svijeta i definirati interesne zone velikih sila i razloge za jačanje imperijalizma.
- Kreirati tablicu sa uzrocima, tokom i posljedicom velikih kriza pred izbijanje Prvog svjetskog rata radi definisanja sličnosti i razlika (Ko, kada, zašto, na koji način, kako je kriza riješena).
- Nabrojati posljedice Prvog svjetskog rata i diskutirati šta rat uopšte donosi.
- Istražiti i prirediti biografije najznačajnijih ličnosti ovog perioda.
- Kreirati tablicu sa pozitivnim i negativnim posljedicama ovog perioda po Bosnu i Hercegovinu.
- Igra uloga o temi Nova karta Evrope – Ja sam... (Austrija, Mađarska, Rusija, Turska, Kraljevina Jugoslavija, Njemačka, Italija), imala sam..., Dobila sam/izgubila sam... i sl..
- Kreiranje biografija najznačajnijih ličnosti ovog perioda i njihovo poređenje.
- Napraviti listu najznačajnijih otkrića u nauci i tehnici i diskutirati na pitanje kako je nauka dala potporu ratu.
- Diskusija: Kakve su posljedice rata na čovječanstvo?
- Kreiranje dijagrama o zaraćenim stranama u drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji. Ko sve ratuje, koji je cilj, za što se bore, ko su mu saveznici, šta su obilježja, ideologija?
- Analiza rada UN-a – deklaracija, organi UNICEF, UNESCO, i sl..
- Istraživanje najznačajnijih kriza i ratova koje su izbile tokom Hladnog rata. Napraviti tablicu za njihovo poređenje po osnovnim kriterijima (Ko, kada, zašto, potpora velikih sila, djelovanje UN-a).
- Diskusija o pozitivnim i negativnim stranama u životu ljudi tokom ovog perioda.
- Koristeći se historijskom kartom, učenik identifikira značajne lokacije tokom opsade Sarajeva.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost. Povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Povezivanje s predmetom Kultura religija korištenjem sadržaja u smislu komparacija, te s predmetom Filozofija s logikom u smislu korištenja znanja o filozofskoj misli i idejama ali i primjeni logike u donošenju vlastitih zaključaka.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj).
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja.

- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, uključujući i pop kulturu, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturisanje i nizanje argumenata.

Srednje obrazovanje – I i II razred izborna područja

► Srednje ► I.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 5

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.I.1

Istražuje prošlost na osnovu primarnih i sekundarnih izvora i historiografskih metoda.

Razvrstava pronađene historijske izvore na primarne, sekundarne, relevantne i irelevantne.

Koristi podatke iz historijskih izvora prilikom rekonstrukcije najstarije prošlosti ljudskog društva.

Određuje vrijednost stavova i perspektiva pojedinaca i grupa kroz vremenske periode.

HIS-1.0.1

A.I.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima.

Utvrđuje značaj spomenika materijalne kulture za proučavanje historije i očuvanje svjetske kulturne baštine.

Upoređuje podatke iz pisanih izvora sa zaključcima koji su nastali na temelju analiza spomenika materijalne kulture.

Objašnjava ključne promjene u životu ljudi u historijskim razdobljima na temelju analize historijskih izvora.

Kreira sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za određena vremenska razdoblja uz tumačenje historijskog konteksta.

HIS-1.0.2

A.I.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj i kontekst u kojem nastaju.

Analizira historijske izvore o istom događaju nastale u različitim kulturama.

Određuje važnost podataka prvih pisanih izvora za ukupan razvoj ljudskog društva.

Prepoznaje različite oblike duhovnog razvoja čovjeka u određenom historijskom vremenu i prostoru.

HIS-1.0.3

Procjenjuje doprinos različitih kultura univerzalnim vrijednostima.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizma, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti), Muslimani, kršćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država - Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije - Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalnedržave (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

2. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temakorištenjem izvora koji različito govore o istom događaju, učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske zadatke, projektne zadatke.

Primjeri:

- Učenici mogu donijeti različite predmete, dokumente, novine, novac kao primjere historijskih izvora te demonstrirati kako se njima služiti za pribavljanje informacija o prošlim događajima uz mogućnost korištenja informacionih tehnologija.

- Sa učenicima odrediti kriterije analize i vrednovanja izvora, i na osnovu toga prirediti tabele za analize različitih vrsta izvora koje će se koristiti i ubuduće.
- Analizira historijske izvore o ropstvu i životu ljudi u civilizacijama Starog Istoka.
- Izraditi tabele i kroz grupni rad analizirati i porediti društvo i državno uređenje, kulturu, arhitekturu, religiju itd. civilizacija Egipta, Mezopotamije i Amerike.
- Na osnovu historijskih karti, analiziraju i objašnjavaju historijska zbivanja, pojave i procese sa naglaskom na Veliku grčku kolonizaciju, te ratova koji su obilježili ovaj period.
- Učenik provodi istraživanje o uticaju grčke kulture na razvoj rimskog društva.
- Napraviti simulaciju Grčke kolonizacije sa zadatkom da učenici naprave izvještaj o novonaseljenim prostorima.
- Služeći se historijskom kartom, analiziraju i objašnjavaju nastanak Aleksandrovog carstva. Istim principom će analizirati raspad ovoga Carstva, kroz analizu uzroka i posljedice svih događaja koji su obilježili period helenizma.
- Služeći se slikovnim materijalom, prepoznati razlike između grčke kulture, umjetnosti i arhitekture iz doba Perikla, koje su prethodno obrađene, i helenističkog doba.
- Izrada video prezentacije o životu rimskih careva i njihovim poduhvatima. Diskusija o tome koliko bi i na koji način ovakvi uspjesi bili mogući imajući na umu tehnološki napredak onda i sada.
- Uz pomoć ponuđenih izvora o Ilirima na području Bosne i Hercegovine, učenici će pisati kratak esej čiji je naslov: „Kako nam arheolozi i historičari mogu prikazati život Ilira na području današnje države Bosne i Hercegovine.“
- Učenici će istraživati prošlosti Ilira na području Bosne i Hercegovine analizirajući gradine, spomenike, epigrafske i arheološke materijale.
- Učenci će prezentirati svoje radove (likovne prikaze, makete, eseje...) na temu: „Život Ilira.“
- Učenici kroz novinski članak trebaju opisati kako je izgledao novi svijet na ruševinama Rimskog Carstva (individualno ili kroz grupni rad)
- Na osnovu izvora u kojima se spominju prve države Južnih Slavena, učenici će ucrtati na slijepu kartu toponime koji se u njima spominju.
- Učenici mogu kreirati putopise/izvještaje sa križarskih pohoda uz fokusiranje na zemlje kuda su prošli križari, šta su vidjeli, saznali, naučili.
- Učenici će rekonstruisati život u jednom srednjovjekovnom gradu – kroz prezentaciju, video-uradak ili strip.
- Učenici mogu analizirati najznačajnije povelje o trgovačkim odnosima između Bosne, Dubrovnika i susjednih zemalja. Kakav je jezik, pismo, šta se u izvorima govori?
- Na osnovu storijske karte učenik će odrediti područje nastanka prvobitne bosanske države.
- Na slijepu kartu učenici će ucrtati najznačajnija kulturna i politička središta Bosanske države. Uporedit će ih sa današnjim naseljenim mjestima. Da li su zadržali ista imena, da li su tu i dalje važna mjesta i gradovi?
- Učenici će istražiti biografije ličnosti bosanskih vladara bana Kulina, bana Stjepana II, kralja Tvrtka. Diskusija ko je dao veći doprinos za razvoj Bosanske države?
- Učenici će napraviti vizualni prikaz promjena granica tokom navedenog perioda uz pomoć historijskih karti.
- Učenici će napraviti replike stećaka od stiropora ili gline, ili druge predmete sa motivima stećaka.
- Učenici mogu napraviti primjere putopisa prvih istraživača Novog svijeta.
- Analizirajući izvore i historijske tekstove, učenici će se prisjetiti pada srednjovjekovne Bosne, te će istražiti kako i na koji način je nastao Bosanski sandžak.
- Na slijepu kartu učenici će nacrtati granice Bosanskog ejaleta i uporediti ga sa kartom srednjovjekovne Bosne.
- Koristeći slikovni materijal učenici će prezentovati svakodnevnicu osmanske Bosne u ovom periodu.
- Učenici će pronaći fotografije najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika nastalih u osmanskom periodu, a koji su sačuvani do danas. Diskusija o značaju osmanskog kulturno-historijskog naslijeđa.

- Analiza istorijskih izvora i dokumenata na osnovu kojih su definirana opća načela i ljudska prava, a koja su usko vezana sa Deklaracijom nezavisnosti SAD, te Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina. Učenici mogu napraviti listu osnovnih ljudskih prava i prepoznati ih u navedenim dokumentima.
- Učenici će napraviti novinski izvještaj o toku Pokreta za autonomiju Huseina-kapetana Gradaševića iz više perspektiva (bosanske, osmanske, srpske, austrijske)

3. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

4. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova-didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku.
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, razvijanje kritičkog mišljenja razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza; upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata. Učenik razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B	Historijsko vrijeme i hronologija
B.1.1	<p>Objašnjava vezu čovjeka i prirode (povezanost prirodnih ciklusa sa nastankom prvih kalendara i potrebom računanja vremena u prvobitnim ljudskim zajednicama).</p> <p>Demonstrira različite načine računanja vremena kroz različita vremenska razdoblja.</p>
HIS-2.0.1	

B.I.2

Analizira historijska razdoblja, glavne pravce razvoja, procese i probleme smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.

Prikazuje hronološki slijed događaja iz prehistorijskog, antičkog i srednjeg vijeka doba (grafički prikazi...).

Određuje važnost hronologije podataka o ljudima i događajima u djelima pisaca iz perioda koji obrađuje.

HIS-2.0.2

B.I.3

Kreira hronološke odrednice prilikom interpretacije historijskih događaja (sinhrono i dijahrono).

Pronalazi događaje koji su po značaju i ulozi mogli biti ključni za računanje vremena.

Izrađuje sinhronizovane tablice sa podacima iz različitih država starog svijeta.

HIS-2.0.3

B.I.4

Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

Analizira različita tumačenja prošlosti i njihove posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje iz današnje perspektive određene historijske događaje iz opće i nacionalne historije.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti), Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sja i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlas, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Uporediti različite kalendare i načine računanja vremena na primjerima.
- Koristeći lenu vremena, učenici će napraviti periodizaciju prehistorijskog doba s karakterističnim obilježjima svakog razdoblja.
- Kreiranje inhronističke tabele za upoređivanje hronologije događaja u civilizacijama starog svijeta radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izradalente vremena sa događajima iz historije antičke Grčke i poređenje sa već postojećom sinhronističkom tablicom civilizacija Starog Istoka radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Na lenti vremena povezuju nastanak i razvoj Rimske države u odnosu na prethodne civilizacije i države.
- Na lenti vremena vremena kreirat će periodizaciju starog Rima kroz koju će shvatiti uzroke i posljedice velike seobe naroda, analizirajući promjene na određenom prostoru i objasniti će zašto je do njih došlo.
- Kreiranje sinhronističke tablice i karte sa pravcima doseljavanja Južnih Slavena. Sagledati šta je uticalo na pravce i vrijeme naseljavanja.
- Hronološkim tablicama prikazati proces pada srednjovjekovne bosanske države.
- Napraviti rodoslovno stablo vladara osmanske dinastije te upisivati najznačajnije događaje koji su se desili tokom njihove vladavine.
- Samostalno izrađuju projekte na temu: „Najznačajniji predstavnici humanizma i renesanse.“
- Koristi historijsku kartu da odredi prostor i promjene granica u vremenu Velikih geografskim otkrićima.
- Izrada lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Novog vijeka. Upoređivanje sa savremenim događajima iz historije Evrope.
- Uraditi hronološki prikaz događaja vezanih za Pokret za autonomiju.
- Izraditi sinhronističku tablicu događaja u Evropi i Američkim kolonijama radi sagledavanja uzroka, povoda i posljedice ratova vođenih krajem 18. stoljeća.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako

da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost – sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C	
Kontinuitet i promjene	
<p>C.I.1</p> <p>Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevni život).</p>	<p>Raspravlja o sličnostima i razlikama državnih i društvenih uređenja u prošlosti i sadašnjosti.</p> <p>Zaključuje šta je ostalo isto a šta se promijenilo u načinima privređivanja od postanka čovjeka do danas (sakupljačka privreda, neolitska revolucija, naturalna i robno-novčana privreda...).</p> <p>Prosuduje o napretku svakodnevnog života u različitim historijskim razdobljima.</p>
<p>HIS-3.0.1</p>	
<p>C.I.2</p> <p>Raspravlja o odnosu kontinuiteta i promjena u razdoblju kojeg proučava, međusobnom uticaju ideja na događaje i stvaranju novih historijskih obrazaca.</p>	<p>Pronalazi kontinuitet ideja u razvoju društva od paleolita do početka novog vijeka (kultura, religija, poznavanje prirode, tehnološki razvoj i razvojnaselja).</p> <p>Procjenjuje kontinuitet u razvoju ideja od prvobitnih ljudskih zajednica do savremenih društava.</p> <p>Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija (različite klase, obrazovanje...).</p>
<p>HIS-3.0.2</p>	

C.I.3

Zaključuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima (da se neki oblici društva mogu promijeniti a drugi ostaju isti i da utiču na društvo).

HIS-3.0.3

Opisuje svakodnevni život društvenih slojeva u starom, srednjem i novom vijeku (vladari, robovlasnici, robovi, naučnici, trgovci...).

Diskutuje o društvenim fenomenima koji se kroz vrijeme mogu promijeniti ili ostati isti (pojam slobode, jednakosti, tolerancije, interakcije i sukoba).

Procjenjuje kontinuitet i promjene u položaju i ulozi žene u javnom i privatnom prostoru u starom vijeku (matrijarhat-patrijarhat, prahistorija-historijsko doba).

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti), Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlas, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za

kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika, te projektne zadatke.

Primjeri:

- Učenici će prirediti digitalnu prezentaciju obilježja pojedinih epoha sa najvažnijim karakteristikama svake epohe.
- Kroz video materijale arheoloških iskopavanja i nalaza te dosadašnjih istraživanja, uočavati, analizirati i povezivati razvoj čovjeka, te način i promjene u svakodnevnom životu u jednoj dugoj epohi koja obuhvata razdoblje do nastanka pisma.
- U samostalnom istraživačkom radu učenik će obraditi prehistoriju i obuhvatiti razvoj čovjeka, život u prvobitnim zajednicama, prve graditeljske cjeline, naselja i vrsta naselja za sva razdoblja, s posebnim akcentom na prehistoriju na tlu Bosne i Hercegovine.
- Diskusija na temelju upoređivanja načina života u prehistoriji i danas - sličnosti i razlike o klimi, biljkama, životinjama, stambenim navikama, oružju, oruđu itd.
- Diskusija o različitim državnim uređenjima u antičkoj Grčkoj (poređenje Sparta i Atena) na temelju historijskih izvora o različitim događajima iz njihove prošlosti (Grčko-perzijski ratovi, Peloponeski rat, i sl.)
- Analizira značenja koja se pripisuju osobama, događajima, pojavama i procesima, koji su usko vezani za Staru Grčku, s posebnim akcentom na ličnosti koje su obilježile ovaj period, kroz stare pisce, filozofe, historičare itd.
- Napraviti prezentaciju o tekovinama antičke Grčke u današnjem svijetu. Diskusija: „ U čemu se ogleda njihov značaj za modernog čovjeka.“?
- Koristeći dodatnu literaturu, na slijepim kartama Bosnu i Hercegovinu, učenici će identificirati najvažnija arheološka nalazišta za ovaj period.
- Učenici će napraviti prezentaciju najznačajnijih nalaza iz prahistorijskih perioda lokalne sredine.
- Izraditi hronološku tabelu najznačajnijih dostignuća u filozofiji, astronomiji, matematici i geometriji u helenističkom doba, koristeći se tekstualnim materijalom.
- Koristeći se historijskim kartama, napraviti će komparaciju ratova koje je vodio Rim, kroz koje će izgraditi argumentaciju o uzrocima i posljedicama ratova
- Kroz grupni rad napraviti simulaciju svih državnih uređenja u Rimu tokom njegove prošlosti i argumentirati zašto je ona bila dobra. Na kraju organizovati diskusiju svih grupa.
- Igra uloga – upoznati sve javne funkcije u republikanskom Rimu na način Ja sam... (senator, konzul, edil, kvestor, itd) i pronaći slične paralele u današnjem sistemu.
- Kroz esej prikazati će Batona i Batonov ustanak.
- Opisati će svakodnevni život i izgled rimskog grada na prostoru Bosne i Hercegovine (npr. Aquae S..., Daorson)
- Kroz igru uloga objasniti društvenu ljestvicu u feudalnom društvu (Ja sam...)
- Debata o životu čovjeka u robovlasničkom i u feudalnom društvu.
- Izraditi tabelu i kroz grupni rad uporediti karakteristike Bizantske, Franačke države i Arapske države.
- Diskusija o ulozi religije u srednjovjekovnim društvima – poređenje istočne i zapadne kršćanske crkve i islama.
- Napraviti opis kako je izgledao život novodoseljenih stanovnika Balkana (različite perspektive kroz grupni rad).
- Napraviti istraživanje i prezentaciju o crkvenim redovima u srednjem vijeku i njihovoj ulozi danas.

- Identificirati i istražiti najznačajnije ličnosti ovog perioda. Diskusija: „Kome pripadaju zasluge najznačajnije osobe razvijenog srednjeg vijeka.“?
- Napraviti esej/putopis o putovanju kroz Bosnu u vrijeme bana Kulina, u vrijeme bana Stjepana II Kotromanića i u vrijeme kralja Tvrtka I Kotromanića. Uporediti šta se promijenilo.
- Napraviti uporednu tablicu za analizu položaja tri crkvene organizacije u Bosni: katolička, pravoslavna, crkva bosanska. Koristiti se izvorima za popunjavanje tablice.
- Simulirati institucije i društvenu ljestvicu stanovništva u Bosni u srednjem vijeku.
- Kroz igru uloga: Ja sam... predstaviti uloge Stjepana Vukcica Kosače, Hrvoja Vukčića Hrvatinića i Pavla Radenića.
- Uloga žena u srednjovjekovnoj Bosni. Istražiti najznačajnije predstavnice bosanske vlastele i vladarske porodice. Predstaviti ih kroz prezentacije ili kroz priče o njima. (igrokaz)
- Igra uloga kojom će se predstaviti najznačajniji vojni redovi u osmanskoj državi Ja sam... (spahija, janjičar, akindžija...)
- Rasprava o sličnostima i razlikama u novom društvenom poretku koje je donijelo Osmansko Carstvo.
- Koristeći se historijskim kartama, uočavati izmjene granica na zapadnom dijelu Osmanskog Carstva, posebno prateći razvoj i tok Kandijskog i Bečkog rata.
- Diskusija na temu: „Šta su Osmanlije donijele“? (običaji, hrana, kultura, odijevanje, urbanizacija i sl.)
- Napraviti tabelu za analizu prilika u južnoslavenskim zemljama pod vlašću velikih sila.
- Koristeći se historijskim kartama sagledati položaj južnoslovenskih zemalja pod vlašću velikih sila.
- Na osnovu zadatih tema učenici će sami istražiti pojam industrijalizacije, te će proces industrijalizacije prezentovati, uz analizu i poređenje sa manufakturnom proizvodnjom te sa prethodnim periodima.
- Napraviti video uradak/prezentaciju/animaciju o Napoleonovim osvajanjima u Evropi.
- Igra uloga – Ja sam... ispričati biografiju Napoleona Bonaparte kroz ulogu.
- Diskusija o pojmu nacija/nacionalizam! Zašto se javlja u ovom periodu? Ima li veze sa pojmom slobode?
- Diskusija na temu: „Mali narodi u velikim državama i ideja slobode“.
- Kreirati mapu uma u vezi sa nacionalnim idejama koje se javljaju kod južnoslavenskih naroda u ovom periodu.
- Diskusija o pojmu ideologija nekada i danas.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;

- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta;

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.I.1

Prosudjuje složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

HIS-4.0.1

D.I.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

HIS-4.0.2

Istražuje zašto su neke posljedice određenog događaja dugotrajnije od drugih.

Zaključuje o uzrocima nastanka umjetnosti i nauke te njihovim dostignućima u periodima koje obrađuje.

Tumači politički, ekonomski i kulturni razvoj različitih društava uzroka i posljedica revolucija (od neolitske do francuske i industrijske građanske).

Ističe uzročno-posljedične veze ratova i tehnološkog, kulturnog i političkog razvoja društva.

Objasni zašto ključni historijski događaji iz prošlosti imaju višestruke uzroke i posljedice.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II I Hetiti), Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Muslimani, hrišćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku

vlas, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Mirovni ugovori XIX stoljeća, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalnedržave (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u XIX stoljeću-nacionalni pokreti)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne, projektne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri:

- Koristeći se historijskom kartom istražiti i analizirati na koji su način prirodno-geografske i klimatske prilike uticale na život ljudi u pojedinim prethistorijskim razdobljima.
- Diskusija/debata na temu: „Ropstvo i sloboda u antičkim civilizacijama“.
- Prezentacija i debata o baštini starih civilizacija. Šta smo naslijedili?
- Koristeći se literaturom i video materijalom, analizirat će unutrašnje i vanjske uzroke krize rimske države.
- Koristeći se video materijalom, te analizom historijskih tekstova uočit će uzrok pojave barbara, te će pojašnjavati i prezentirati uzroke i posljedice slabljenja Rimskog Carstva, koji će u konačnici dovesti do njegovog pada.
- Napraviti prezentaciju puta /putopis kroz Carstvo u vrijeme različitih careva (August, Tiberije, Kaligula, Neron, Dioklecijan, Konstantin i sl.)
- Napraviti novinski izvještaj o stanju u Rimu tokom propadanja Carstva. Izvještaj iz različitih perspektiva stanovništva (car, legionar, veliki zemljoposjednik, rob, itd.)
- Debata o ideji slobode naspram ropstva.
- Identificirat će prostore pojedinih ilirskih plemena uključujući i najznačajnije arheološke lokalitete
- Istražit će uzroke ratova između Rimljana i Ilira, kroz vrijeme, prostor, događaje...
- Koristeći slike i tekstove, analizirat će posljedice grčke kolonizacije za razvoj ilirske materijalne i duhovne kulture, te razvoj privrede i društva.
- Koristeći slike i tekstove procijenit će međusobni privredni i kulturni uticaj između

Rimljana/Grka i Ilira u vrijeme ilirske talasokratije.

- Načinit će slikovni ili tekstualni prikaz širenja Grka i Rimljana na prostor današnje Bosne i Hercegovine.
- Izraditi kartu Evrope tokom Seobe naroda i vremensku lentu radi sagledavanja uzročno- posljedičnih veza i uticaj eografskih karakteristika na naseljavanje pojedinih prostora.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturnih tekovina ranog srednjeg vijeka koje se mogu vidjeti/ili se koriste i danas. Diskusija o njihovom značaju.
- Na osnovu izvora, historijskih tekstova, te igranih i dokumentarnih filmova analizirat će uzrok, tok i posljedice križarskih ratova, te će na osnovu toga pokušati izgraditi sliku o moći i uticaju Crkve kako na svjetovnom, tako i na duhovnom planu u razvijenom srednjem vijeku.
- Debata na temu srednjovjekovnih ratova. Koje su njihove posljedice?

Debata na temu: „Srednjovjekovna baština (naslijeđe) je dovoljno vidljiva u javnosti danas“.

- Kreirati prezentaciju putem historijskih karata radi utvrđivanja širenja granica Osmanskog Carstva.
- Analizira tok i pravac geografskih otkrića uz pomoć vizualnih sredstava, te analizira i objašnjava posljedice geografskih otkrića na dalji tok historije Evrope i svijeta.
- Učenik će uporediti apsolutističke vladare, odrediti obilježja vladavine i istaknuti njihove sličnosti i razlike (tabelarni prikaz)
- Kroz grupni rad napraviti plan sticanja kapitala iz perspektive engleskog, španskog, nizozemskog, francuskog kapitaliste.
- Na slijepoj karti predstaviti vjersku sliku Evrope XV-XVIII stoljeća.
- Rasprava o temi: „Izum štampe je donio promjene u svim sferama života“?
- Diskusija na temu „Kakve je posljedice imala vladavina velikih sila na južnoslavenske narode u XVI i XVII stoljeću“?
- Debata opozitivnim i negativnim učincima Osmanske vladavine u Bosni.
- Razgovor opojmu revolucija. Istaći moguće pozitivne i negativne strane. Šta određuje tok i uspješnost revolucije?
- Koristeći se historijskim izvorima i tekstovima objasniti kako su ideje Montesquieua, Voltairea i Rousseaua uticale na politička zbivanja u sjevernoj Americi i Francuskoj u drugoj polovici XVIII stoljeća.
- Diskusija o ljudskim slobodama kroz historiju? Osvrt kroz sisteme – robovlasnički, feudalni, kapitalistički sistem.
- Napraviti pamflet/plakat koji promovira ljudske slobode, jednakost i ravnopravnost.
- Kreirati tablicu za poređenje nacionalnih pokreta i ideja kod pojedinih južnoslavenskih naroda radi uočavanja sličnosti i razlika.
- Kreirati mapu uma na temu reformi i razgovor o pitanju mogu li se ideje o slobodama čovjeka i građanina pronaći u reformskim aktima Osmanskog Carstva.
- Predstaviti biografiju Husein-kapetana Gradaševića kroz igrokaz.
- Napisati putopis o putovanju u Sarajevo u vrijeme Omer-paše Latasa. Šta se promijenilo u životu ljudi?

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom

Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, kritičko mišljenje (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata

► Srednje ► II.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 6

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.II.1

Istražuje prošlost na osnovi primarnih i sekundarnih izvora, zauzimajući kritički stav prema prihvaćenim izvorima.

HIS-1.0.1

A.II.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima i prezentira ih na zadate načine.

HIS-1.0.2

Izvodi istraživačka pitanja na osnovu historijskog izvora o događajima u XIX i XX stoljeća.

Određuje vrijednost stavova, perspektiva i gledišta pojedinaca i grupa u novom vijeku.

Argumentuje zaključke, stavove i mišljenja o događajima, pojavama i procesima iz XIX i XX stoljeća.

Izrađuje sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za period novog vijeka, uz tumačenje historijskog konteksta.

Kreira historijske karte o događajima iz novog vijeka.

A.II.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj.

Zaključuje o predmetu istraživanja analize na osnovi odabranih historijskih izvora.

Razlikuje činjenice i dokaze od subjektivnog mišljenja na osnovu informacija iz različitih historijskih izvora.

HIS-1.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile XX stoljeće, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća, Prošlost u sadašnjosti- neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Velika istočna kriza, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid- najmračnija strana ljudskog uma

Čovjeki društvo Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992.)

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

4. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnih izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih tema. Korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, projektne i problemske zadatke.

Primjeri:

- Napraviti hronologiju događaja vezano za Istočnu krizu radi sagledavanja uzroka i posljedica
- Izrađuje vremensku lentu, na osnovu koje pravi poređenje sa prethodnim događajima.
- Koristeći slikovni materijal, učenici će prezentovati svakodnevnicu Bosne i Hercegovine u austrougarskom periodu.

- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Slikovito prikazuje promjene koje je donijela Austro-Ugarska Monarhija, posebno u odnosu na kulturu, arhitekturu, te u svakodnevnom životu stanovništva.
- Izradom hronoloških tablica prikazat će industrializaciju zemlje, razvoj i uticaj Austro-Ugarske Monarhije na modernizaciju i evropeizaciju ovog područja.
- Simulacija rada Bosanskog sabora o jezičkom pitanju. Diskusiju povezati sa danas aktuelnim pitanjima jezika.
- Simulacija rada Berlinskog kongresa i ocjena pozicije sila učesnica. Ko određuje mirovne odredbe
- Napraviti dijagram/shemu upravnih tijela Austro-Ugarske nad Bosnom i Hercegovinom.
- Rad političkih stranaka predstaviti kroz kreiranje i predstavljanje političkih programa svake od stranaka.
- Obraditi biografije najznačajnijih ličnosti iz ovog razdoblja.
- Uraditi istraživanje o nacionalnim manjinama u ovom periodu. Ko su poznati doseljenici u Bosnu i Hercegovinu – arhitekti, inženjeri, naučnici, doktori itd. Koji je njihov doprinos razvoju Bosne i Hercegovine? Da li postoji sjećanje na njih danas u vidu spomenika, imena ulica i sl.?
- Istraživanje o položaju žena u periodu Austro-Ugarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Diskusija o pozitivnim i negativnim učincima vladavine Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini.
- Analiza odredbi Berlinskog kongresa i njeno poređenje sa odredbama San Stefanskog mirovnog ugovora.
- Napisati izvještaj o ustanku u Bosni Istočnoj krizi iz različitih perspektiva (britanski novinar, ruski novinar, osmanski novinar...?).
- Analiza teksta Bosanskog ustava. Koja su prava i slobode garantovane stanovništvu Bosne i Hercegovine?
- Na slijepoj karti označiti nove željezničke i putne pravce, te industrijske centre koji se razvijaju pod Austro-Ugarskom upravom te uporediti sa današnjim stanjem.
- Pronaći fotografije i razglednice gradova iz austrougarskog perioda i uporediti ih sa današnjim fotografijama istih gradova.
- Pronaći i analizirati primjere najznačajnijih časopisa iz perioda vladavine Austro-Ugarske.
- Na osnovu video materijala te kartografskih prikaza, učenici će definisati i analizirati ulogu Velikih sila i njihovu kolonijalnu politiku.
- Koristeći se historijskim tekstovima, te kartografskim prikazom povezat će današnje stanje u postkolonijalnim državama.
- Napraviti izvještaj o Sarajevskom atentatu i početku rata iz više različitih perspektiva.
- Analizirati ratne plakate iz Prvog svjetskog rata.
- Kreirati mirovni plakat kao odgovor na propagandu.
- Na historijskim kartama označiti najznačajnije bitke Prvog svjetskog rata.
- Napraviti pismo sa fronta – iz različitih perspektiva koristeći se informacijama iz historijskih izvora.
- Analiza dokumenta Vilsonovih 14 tačaka i prepoznavanje univerzalnih vrijednosti u njima: sloboda, mir, jednakost.
- Napraviti izvještaj o događajima koji su najavili izbijanje Drugog svjetskog rata (kao novinski članak ili kao vijest u slikama). Razgovor zašto su odabrane baš te fotografije za ilustraciju događaja.
- Napraviti izvještaj o izbijanju rata iz različitih perspektiva.
- Analizirati ratne plakate i ratnu propagandu glavnih aktera rata.
- Na historijskim kartama označiti najznačajnije bitke prekretnice Drugog svjetskog rata.
- Izrada zidnih novina o najznačajnijim bitkama Drugog svjetskog rata (Staljingradska bitka, bitka kod Kurska...)
- Koristeći video, slikovni i pisani materijal napraviti istraživanje holokausta i genocida nad Jevrejima, Romima, Slavenima i drugim narodima.

- Koristeći se izvorima, video materijalom, učenici će istraživati položaj Bosni i Hercegovini u novoj Jugoslaviji.
- Na osnovu video materijala će kreirati i raspravljati o temeljnim nesuglasticama Tita sa Staljinom, te će kroz raspravu, argumentovano pristupiti ovoj temi.
- Analizira i tumači Zakon o radničkom samoupravljanju.
- Kreirati video prezentaciju o ZOI u Sarajevu 1984.
- Istražiti položaj žena između dva svjetska rata.
- Predstaviti jedan dan žene kroz periode 50-60-70-80-tih godina.
- Pronaći izvore i svjedočanstva o svakodnevnom životu ljudi tokom rata 1992-1995.
- Analizira i istražuje spomenike iz perioda opsade Sarajeva.
- Kriza u Jugoslaviji prikazana kroz muziku i film – pronaći tekstove popularnih grupa iz tog perioda koji opisuju krizu u Jugoslaviji (Zabranjeno pušenje, EKV, itd.)
- Pisanje pisma iz opkoljenog Sarajeva. Jedan dan u ratu.
- Pisanje izvještaja o padu Srebrenice iz više perspektiva.
- Na osnovu video materijala i novinskih članaka, analizira ključne događaje političke i ekonomske krize u SFRJ.

5. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

6. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku – kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) – kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija – razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.II.1

Analizira hronološki razvoj društveno – ekonomskih sistema XIX i XX stoljeću.

Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za XIX i XX stoljeće.

Prepoznaje povezanost historijskih događaja, pojmova i procesa XIX i XX stoljeća.

HIS-2.0.2

B.II.2

Upoređuje historijske karte kako bi objasnio društvene i političke promjene.

Tumači društveno – geografske promjene pomoću historijskih i geografskih karata.

HIS-2.0.1

B.II.3

Dovodi u vezu ljude, događaje, pojave i procese, smještajući ih u vremenski i prostorni okvir.

Istražuje društvene, etničke, ekonomske i kulturne promjene i njihove uzroke u XIX i XX stoljeću na određenom prostoru.

Hronološki i prostorno određuje pojave i procese koji su obilježili XIX i XX stoljeće u kontekstu svjetske, regionalne i nacionalne historije.

HIS-2.0.

B.II.4

Analizira kako se mijenjaju gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

Objašnjava kako se historija može koristiti u različitim kontekstima i u različite svrhe.

Raspravlja o tome kako različita tumačenja prošlosti imaju posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje određene historijske događaje iz evropske i nacionalne historije novog vijeka iz vremena u kojem su nastali iz današnje perspektive.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća. Prošlost u sadašnjosti- neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Velika istočna kriza, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid- najmračnija strana ljudskog uma

Čovjeki društvo Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX

stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991)

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda učenja primjenjuje se metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima XX stoljeća.
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima i predstaviti ih na historijskoj karti radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Kreirati hronologiju događaja Oktobarske revolucije. Diskutirati na temu: Da li se kroz revoluciju prepoznaju ideje slobode i jednakosti za sve građane?
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda između dva svjetska rata.
- Kreirati sinhronističku tablicu događaja za različite frontove da bi se bolje uočile uzročno-posljedične veze događaja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Drugog svjetskog rata, bitke, ofanzive, sastanci, zasjedanja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda Agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;

- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

C.II.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevni život.

Analizira procese, ideje i pojave u XIX i XX stoljeću. Zaključuje o promjenama u svakodnevnom životu nastalim pod uticajem migracija, širenja novih ideja, tehnoloških inovacija, sukoba i saradnje među različitim kulturama.

Raspravlja o pojavama dugog trajanja u historiji (ropstvo, borba za ljudska prava, ratovi, epidemije...).

HIS-3.0.2

C.II.2

Raspravlja o kontinuitetu i promjenama u razdoblju koje proučava, međusobnom uticaju ideja i pojedinaca na događaje i stvaranje novih historijskih obrazaca.

Upoređuje karakteristike svakodnevnog života iz perspektive pojedinaca i grupa različitog socio-ekonomskog statusa (svakodnevni život, položaj i uloga žene i muškarca u različitim društvima kroz historijske periode, sličnosti i razlike unutar porodice).

Izvodi zaključke o promjenama i razvoju koji ne dovode uvijek do napretka društva.

Procjenjuje važnost razumijevanja promjena u odnosu društva i čovjeka XIX i XX prema životnoj sredini.

Procjenjuje ulogu istaknutih pojedinaca u događajima koji su obilježili XIX i XX stoljeće.

HIS-3.0.1

C.II.3

Objašnjava uzroke, posljedice i složenost promjena u različitim historijskim periodima i njihov dugoročni uticaj na politiku, vrijednosti i vjerovanja u društvima.

Upoređuje vrste ideja i obrazaca ponašanja u životu različitih naroda u XIX i XX stoljeću.

Raspravlja o vrijednostima i procesima događaja XIX i XX stoljeća sa aspekta onih koji su dio tih procesa.

HIS-3.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća. Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Velika istočna kriza, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma

Čovjeki društvo Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991)

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika. Rad na projektnim zadacima.

Primjeri:

- Napraviti listu/prezentaciju najznačajnijih otkrića nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili kvalitet i način života ljudi. Koje od tih otkrića prepoznajemo danas?
- Istraživanje o ulozi žena u ratu. Opisati jedan dan žene u Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Rusiji, Francuskoj, Bosni i Hercegovini – uočiti sličnosti i razlike.
- Debata na temu: „Da li je Kraljevin SHS/Jugoslavija osigurala jednakost i slobodu svih njenih građana“?
- Na historijskoj karti označiti promjene granica Bosne i Hercegovine unutar Kraljevine SHS/Jugoslavije i njenog administrativnog uređenja te dovesti u vezu sa hronologijom događaja.
- Razgovor o Velikoj ekonomskoj krizi i zadatak za kreiranje programa izlaska iz krize.
- Istraživanje i prezentacije o položaju žena u periodu između dva rata sa naglaskom na pravo glasa i druga prava i slobode u različitim dijelovima Evrope i svijeta.
- Kreiranje tablice za poređenje totalitarnih režima – fašizam, nacizam, staljinizam.
- Simulacija zasjedanja ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a.

- Kroz grupne projekte će prikazati Evropu nakon Drugog svjetskog rata, razvoj nauke, tehnike i kulture, te će kroz European Recovery Program povezati stanje Evrope i evropskih zemalja poslije Drugog svjetskog rata i država koje su danas članice EU.
- Simulirati podjelu svijeta i prikazati na karti – nove države i pripadnost bloku kroz podjelu uloga.
- Grupni rad – analiza rada NATO pakta i Varšavskog pakta – ideje, razvoj, djelovanje
- Prezentirati najznačajnija dostignuća iz oblasti nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili život ljudi.
- Presentacija mode, kulture i umjetnosti kroz dekade 50-tih, 60-tih, 70-tih, 80-tih, 90-tih godina.
- Debata: „Da li se organizacija UN-a u dovoljnoj mjeri pokazala kao čuvar mira“?
- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih ličnosti XX stoljeća.
- Istražiti i prezentirati rad najznačajnijih obrazovnih i kulturnih institucija u XX stoljeću.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje i frustracije te posjeduje sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća; cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uvažava i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.II.1

Prosudjuje složenost uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa historijskog perioda koji proučava.

Ističe važnost uzroka i posljedica kratkoročnih – dugoročnih, lokalnih – globalnih historijskih događaja pojava i procesa u XIX i XX stoljeću.

Pronalazi uzročno-posljedične veze razvoja velikih ideja novog vijeka od nastanka do njihove primjene u savremenim društvenim sistemima.

HIS-4.0.1

D.II.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

Raspravlja o odabranim događajima, pojavama i procesima iz i njihovim posljedicama na razvoj kulture, privrede i društva u Bosni i Hercegovini i Evropi.

Obrazlaže zašto isti historijski događaj ili pojava iz XX stoljeća ima različite interpretacije.

HIS-4.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Velika istočna kriza, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojitos oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma

Čovjeki društvo Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1919-1991),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline– metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne, projektne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri:

- Koristeći se znanjem i u korelaciji sa drugim predmetima, slikovito i hronološki će prikazati razvoj nauke, tehnike i kulture u XIX i XX st. te će na taj način prikazati nauku, tehniku i kulturu do ovog razdoblja i rezultate ovih otkrića, koji imaju svoj trag i danas.
- Analizirati kartu svijeta i definirati interesne zone velikih sila i razloge za jačanje imperijalizma.
- Kreirati tablicu sa uzrocima, tokom i posljedicom velikih kriza pred izbijanje Prvog svjetskog rata radi definisanja sličnosti i razlika (Ko, kada, zašto, na koji način, kako je kriza riješena?).
- Nabrojati posljedice Prvog svjetskog rata i diskutirati šta rat uopšte donosi?
- Istražiti i prirediti biografije najznačajnijih ličnosti iz Bosne i Hercegovine XX stoljeća
- Kreirati tablicu sa pozitivnim i negativnim posljedicama perioda između dva svjetska rata po Bosnu i Hercegovinu.
- Igra uloga na temu Nova karta Evrope – Ja sam... (Austrija, Mađarska, Rusija, Turska, Kraljevina Jugoslavija, Njemačka, Italija), imala sam..., Dobila sam/izgubila sam... i sl.
- Napraviti listu najznačajnijih otkrića u nauci i tehnici i diskutirati na pitanje kako je nauka dala potporu ratu.
- Diskusija: „Kakve su posljedice rata na čovječanstvo“?
- Kreiranje dijagrama o zaraćenim stranama u Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji. Ko sve ratuje, koji je cilj, za što se bore, ko su mu saveznici, šta su obilježja, ideologija.
- Analiza rada UN-a – deklaracija, organi UNICEF, UNESCO, i sl.
- Istraživanje najznačajnijih kriza i ratova koje su izbile tokom Hladnog rata. Napraviti tablicu za njihovo poređenje po osnovnim kriterijima (Ko, kada, zašto, potpora velikih sila, djelovanje UN- a)
- Koristeći kartu Opsade Sarajeva, učenik identificira lokacije značajnih bitaka i mjesta masovnih stradanja civila iz perioda opsade, sa posebnim akcentom na stradanja djece.
- Locirati logore, mjesta masovnih stradanja civilnog stanovništva i masovne grobnice na prostoru Bosne i Hercegovine iz perioda Agresije 1992-1995.
- Osmišljava pitanja i provodi intervju sa svjedocima događaja iz perioda Agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost, Srpski jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s

predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika
- određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije, poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje, uživa u umjetničkim djelima i izvedbama te ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

Srednje obrazovanje – I i II razred tehničke škole

► Srednje ► I.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 5

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.I.1

Istražuje prošlost na osnovi primarnih i sekundarnih izvora i historiografskih metoda.

HIS-1.0.1

Razvrstava pronađene historijske izvore na primarne, sekundarne, relevantne i irelevantne.

Koristi podatke iz historijskih izvora prilikom rekonstrukcije najstarije prošlosti ljudskog društva.

Određuje vrijednost stavova i perspektiva pojedinaca i grupa kroz vremenske periode.

A.1.2

Kreira radove utemeljene na dokazima.

Utvrđuje značaj spomenika materijalne kulture za proučavanje historije i očuvanje svjetske kulturne baštine.

Upoređuje podatke iz pisanih izvora sa zaključcima koji su nastali na temelju analize spomenika materijalne kulture.

Objašnjava ključne promjene u životu ljudi u historijskim razdobljima na temelju analize historijskih izvora.

Kreira sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za određena vremenska razdoblja uz tumačenje historijskog konteksta.

HIS-1.0.2

A.1.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj i kontekst u kojem nastaju.

Analizira historijske izvore o istom događaju nastale u različitim kulturama.

Određuje važnost podataka prvih pisanih izvora za ukupan razvoj ljudskog društva.

Prepoznaje različite oblike duhovnog razvoja čovjeka u određenom historijskom vremenu i prostoru.

Procjenjuje doprinos različitih kultura univerzalnim vrijednostima.

HIS-1.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizma, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II i Hetiti), Muslimani, kršćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u prvoj polovini XIX stoljeću-nacionalni pokreti, Pokret za autonomiju Bosne)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju, učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske i projektne zadatke.

Primjeri:

- Učenici mogu donijeti različite predmete, dokumente, novine, novac kao primjere historijskih izvora te demonstrirati kako se njima služiti za pribavljanje informacija o prošlim događajima uz mogućnost korištenja informacionih tehnologija.
- Sa učenicima odrediti kriterije analize i vrednovanja izvora, i na osnovu toga prirediti tabele za analize različitih vrsta izvora koje će se koristiti i ubuduće.
- Analiza historijskih izvora o ropstvu i životu ljudi u civilizacijama Starog Istoka.
- Izraditi tabele i kroz grupni rad analizirati i porediti društvo i državno uređenje, kulturu, arhitekturu, religiju itd. civilizacija Egipta i Mezopotamije.
- Na osnovu historijskih karti, analizira i objašnjava historijska zbivanja, pojave i procese sa naglaskom na Veliku grčku kolonizaciju, te ratova koji su obilježili ovaj period.
- Učenik provodi istraživanje o uticaju grčke kulture na razvoj rimskog društva.
- Napraviti simulaciju Grčke kolonizacije sa zadatkom da učenici naprave izvještaj o novonaseljenim prostorima
- Služeći se historijskom kartom, analiziraju i objašnjavaju nastanak Aleksandrovog carstva. Istim principom će analizirati raspad ovoga Carstva, kroz analizu uzroka i posljedice svih događaja koji su obilježili period helenizma.
- Služeći se slikovnim materijalom, prepoznati razlike između grčke kulture, umjetnosti i arhitekture iz doba Perikla, koje su prethodno obrađene, i helenističkog doba.
- Izrada video prezentacije o životu rimskih careva i njihovim poduhvatima. Diskusija o tome koliko bi i na koji način ovakvi uspjesi bili mogući imajući na umu tehnološki napredak onda i sada.
- Uz pomoć ponuđenih izvora o Ilirima na području Bosne i Hercegovine, učenici će pisati kratak esej čiji je naslov: Kako nam arheolozi i historičari mogu prikazati život Ilira na području današnje države Bosne i Hercegovine.
- Učenici će istraživati prošlosti Ilira na području Bosne i Hercegovine analizirajući gradine, spomenike, epigrafske i arheološke materijale.
- Učenci će prezentirati svoje radove (likovne prikaze, makete, eseje...) na temu: Život Ilira.
- Učenici kroz novinski članak trebaju opisati kako je izgledao novi svijet na ruševinama Rimskog Carstva (individualno ili kroz grupni rad)
- Na osnovu izvora u kojima se spominju prve države Južnih Slavena ucrtati na slijepu kartu toponime koji se u njima spominju.

- Kreirati putopise/izvještaje sa križarskih pohoda uz fokusiranje na zemlje kuda su prošli križari, šta su vidjeli, saznali, naučili.
- Rekonstruisati život u jednom srednjovjekovnom gradu – kroz prezentaciju, video-uradak ili strip.
- Analizirati najznačajnije povelje o trgovačkim odnosima između Bosne i Dubrovnika. Kakav je jezik, pismo, šta se u izvorima govori.
- Na osnovu historijske karte učenik će odrediti područje nastanka prvobitne bosanske države.
- Na slijepu kartu ucrtati najznačajnija kulturna i politička središta Bosanske države. Uporediti ih sa današnjim naseljenim mjestima. Da li su zadržali ista imena, da li su tu i dalje važna mjesta i gradovi?
- Istražiti biografije ličnosti bosanskih vladara bana Kulina, bana Stjepana, kralja Tvrtka. Diskusija ko je dao veći doprinos za razvoj Bosanske države.
- Napraviti vizualni prikaz promjena granica tokom navedenog perioda uz pomoć historijskih karti.
- Napraviti replike stećaka od stiropora ili gline, ili druge predmete sa motivima stećaka.
- Napraviti primjere putopisa prvih istraživača novog svijeta.
- Analizirajući izvore i historijske tekstove učenici će se prisjetiti pada srednjovjekovne Bosne, te će istražiti kako i na koji način je nastao Bosanski sandžak.
- Na slijepu kartu nacrtati granice Bosanskog ejaleta i uporediti ga sa kartom srednjovjekovne Bosne.
- Koristeći slikovni materijal učenici će prezentovati svakodnevnicu osmanske Bosne u ovom periodu.
- Učenici će pronaći fotografije najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika nastalih u osmanskom periodu, a koji su sačuvani do danas. Diskusija o značaju osmanskog kulturno-historijskog naslijeđa.
- Analiza historijskih izvora i dokumenata na osnovu kojih su definirana opća načela ljudska prava, a koja su usko vezana za Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina. Napraviti listu osnovnih ljudskih prava i prepoznati ih u navedenim dokumentima.
- Napraviti novinski izvještaj o toku Pokreta za autonomiju Bosne iz više perspektiva (bosanske, osmanske, srpske, austrijske)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti –međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija –kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku- Kroz analizu i kritičku ocjenu tekstovadidaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – Kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtuelnim društvenim mrežama i upotreba

tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;

- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nisanje argumenata. Razvija kreativnost i potrebu za izražavanjem, te osjećaj za estetske vrijednosti: proizvodi i povezuje različite ideje, proizvodi pretpostavke i različite proizvode.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.I.1

Koristi različite načine računanja vremena povezujući ih sa historijskim razdobljem koje proučava.

Objašnjava vezu čovjeka i prirode (povezanost prirodnih ciklusa sa nastankom prvih kalendara i potrebom računanja vremena u prvobitnim ljudskim zajednicama).

Demonstrira različite načine računanja vremena kroz različita vremenska razdoblja.

HIS-2.0.2

B.I.1

Analizira historijska razdoblja, glavne pravce razvoja, procese i probleme smještajući ljude i događaje vremenski i prostorni okvir.

Prikazuje hronološki slijed događaja iz prethistorijskog, antičkog i srednjeg vijeka doba (grafički prikazi...).

Određuje važnost hronologije podataka o ljudima i događajima u djelima pisaca iz perioda koji obrađuje.

HIS-2.0.1

B.I.2

Kreira hronološke odrednice prilikom interpretacije historijskih događaja (sinhrono i dijahrono).

Pronalazi događaje koji su po značaju i ulozi mogli biti ključni za računanje vremena.

Izrađuje sinhronizovane tablice historijskih događaja određenih perioda koje obrađuje.

HIS-2.0.3

B.I.3

Upoređuje različita historijska gledišta istih događaja uzavisnosti od vremena i prostora.

Analizira različita tumačenja prošlosti i njihove posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje iz današnje perspektive određene historijske događaje iz svjetske i nacionalne historije.

HIS-2.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prethistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II i Hetiti), Muslimani, kršćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u prvoj polovini XIX stoljeću-nacionalni pokreti, Pokret za autonomiju Bosne)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri

- Uporediti različite kalendare i načine računanja vremena na primjerima.
- Koristeći lenta vremena učenici će napraviti periodizaciju prethistorijskog doba s karakterističnim obilježjima svakog razdoblja.
- Kreiranje sinhronističke tabele za upoređivanje hronologije događaja u civilizacijama starog svijeta radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izrada lente vremena sa događajima iz historije antičke Grčke i poređenje sa već postojećom sinhronističkom tablicom civilizacija Starog Istoka radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Na lenti vremena povezuju nastanak i razvoj Rimske države u odnosu na prethodne civilizacije i države.
- Na lenti vremena kreiraju će periodizaciju starog Rima kroz koju će shvatiti uzroke i posljedice velike seobe naroda, analizirajući promjene na određenom prostoru i objasniti će zašto je do njih došlo.
- Kreiranje sinhronističke tablice i karte sa pravcima doseljavanja Južnih Slavena. Sagledati šta je uticalo na pravce i vrijeme naseljavanja

- Hronološkim tablicama prikazati proces pada srednjovjekovne bosanske države.
- Napraviti rodoslovno stablo vladara osmanske dinastije te upisivati najznačajnije događaje koji su se desili tokom njihove vladavine.
- Samostalno izrađuju projekte na temu: Najznačajniji predstavnici humanizma i renesanse.
- Koristi historijsku kartu da odredi prostor i promjene granica u vremenu Velikih geografskim otkrićima.
- Izrada lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Novog vijeka. Upoređivanje sa savremenim događajima iz historije Evrope.
- Uraditi hronološki prikaz događaja vezanih za Pokret za autonomiju.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti–međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost – Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija-Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

C.I.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevnog života).

Raspravlja o sličnostima i razlikama državnih i društvenih uređenja prošlosti i sadašnjosti.

Zaključuje šta je ostalo isto a šta se promijenilo u načinima privređivanja od postanka čovjeka do danas (sakupljačka privreda, neolitska revolucija, prirodna i robno-novčana privreda...)

Prosudjuje o napretku svakodnevnog života u različitim historijskim razdobljima.

HIS-3.0.1

C.I.2

Raspravlja o odnosu kontinuiteta i promjena u razdoblju kojeg proučava.

Pronalazi kontinuitet ideja u razvoju društva od paleolita do početka novog vijeka (kultura, religija, poznavanje prirode, tehnološki razvoj i razvoj naselja).

Procjenjuje kontinuitet u razvoju ideja od prvobitnih ljudskih zajednica do savremenih društava.

Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija (različite klase, obrazovanje...).

HIS-3.0.3

C.I.3

Zaključuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima (da se neki oblici društva mogu promijeniti a drugi ostaju isti).

Opisuje svakodnevni život društvenih slojeva u starom, srednjem i novom vijeku (vladari, robovlasnici, robovi, naučnici, trgovci...).

Diskutuje o društvenim fenomenima koji se kroz vrijeme mogu promijeniti ili ostati isti (pojam slobode, jednakosti, tolerancije, interakcije i sukoba).

Procjenjuje kontinuitet i promjene u položaju i ulozi žene u javnom i privatnom prostoru u starom vijeku (matrijarhat-patrijarhat, prahistorija-historijsko doba).

HIS-3.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu.

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku

Država i društvo Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne

Ropstvo i sloboda Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni

Rat i mir Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II i Hetiti), Muslimani, kršćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Absolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast, Promjene u vještini i

tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Istočno pitanje- Bosna između velikih sila

Vlast i moć Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine

Kontakti i razmjena Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u prvoj polovini XIX stoljeću-nacionalni pokreti, Pokret za autonomiju Bosne.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne problemske i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri:

- Učenici će prirediti prezentaciju obilježja pojedinih epoha sa najvažnijim karakteristikama svake epohe.
- Kroz video materijale arheoloških iskopavanja i nalaza te dosadašnjih istraživanja uočavati, analizirati i povezivati razvoj čovjeka, te način i promjene u svakodnevnom životu u jednoj dugoj epohi koja obuhvata razdoblje do nastanka pisma.
- U samostalnom istraživačkom radu učenik će obraditi prehistoriju i obuhvatiti razvoj čovjeka, život u privobitnim zajednicama, prve graditeljske cjeline, naselja i vrsta naselja za sva razdoblja, s posebnim akcentom na prehistoriju na tlu Bosne i Hercegovine.
- Diskusija na temelju upoređivanja načina života u prehistoriji i danas - sličnosti i razlike o klimi, biljkama, životinjama, stambenim navikama, oružju, oruđu itd.
- Diskusija o različitim državnim uređenjima u antičkoj Grčkoj (poređenje Sparta i Atena) na temelju historijskih izvora o različitim događajima iz njihove prošlosti (Grčko-perzijski ratovi, Peloponeski rat, i sl.)
- Analizira značenja koja se pripisuju osobama, događajima, pojavama i procesima, koji su usko vezani za Staru Grčku, s posebnim akcentom na ličnosti koje su obilježile ovaj period, kroz stare pisce, filozofe, historičare itd.
- Napraviti prezentaciju o tekovinama antičke Grčke u današnjem svijetu. Diskusija: U čemu se ogleda njihov značaj za modernog čovjeka?
- Koristeći dodatnu literaturu, na slijepim kartama Bosnu i Hercegovinu, će identificirati najvažnija arheološka nalazišta za ovaj period.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih nalaza iz prehistorijskih perioda lokalne sredine.

- Izraditi hronološku tabelu najznačajnijih dostignuća u filozofiji, astronomiji, matematici i geometriji u helenističkom doba, koristeći se tekstualnim materijalom.
- Koristeći se historijskim kartama, napraviti će komparaciju ratova koje je vodio Rim, kroz koje će izgraditi argumentaciju o uzrocima i posljedicama ratova
- Kroz grupni rad napraviti simulaciju svih državnih uređenja u Rimu tokom njegove prošlosti i argumentirati zašto je ona bila dobra. Na kraju organizovati diskusiju svih grupa.
- Igra uloga – upoznati sve javne funkcije u republikanskom Rimu na način Ja sam... (senator, konzul, edil, kvestor, itd) i pronaći slične paralele u današnjem sistemu.
- Kroz esej prikazati će Batona i Batonov ustanak.
- Opisati će svakodnevni život i izgled rimskog grada na prostoru Bosne i Hercegovine (npr. Aquae S..., Daorson...)
- Kroz igru uloga objasniti društvenu ljestvicu u feudalnom društvu (Ja sam...)
- Debata o životu čovjeka u robovlasničkom i u feudalnom društvu.
- Izraditi tabelu i kroz grupni rad uporediti karakteristike Bizantske, Franačke i Arapske države.
- Napraviti opis kako je izgledao život novodoseljenih stanovnika Balkana (različite perspektive kroz grupni rad)
- Napraviti istraživanje i prezentaciju o crkvenim redovima u srednjem vijeku i njihovoj ulozi danas
- Identificirati i istražiti najznačajnije ličnosti ovog perioda. Diskusija kome pripadaju zasluge najznačajnije osobe razvijenog srednjeg vijeka.
- Napraviti esej/putopis o putovanju kroz Bosnu u vrijeme bana Kulina, u vrijeme bana Stjepana II Kotromanića i u vrijeme kralja Tvrtka I Kotromanića. Uporediti šta se promijenilo.
- Napraviti uporednu tablicu za analizu položaja tri crkvene organizacije u Bosni: katolička, pravoslavna, Crkva bosanska. Koristiti se izvorima za popunjavanje tablice.
- Simulirati institucije i društvenu ljestvicu stanovništva u Bosni u srednjem vijeku.
- Uloga žena u srednjovjekovnoj Bosni. Istražiti najznačajnije predstavnice bosanske vlastele i vladarske porodice. Predstaviti ih kroz prezentacije ili kroz priče o njima (igrokaz).
- Igra uloga kojom će se predstaviti najznačajniji vojni redovi u osmanskoj državi - Ja sam... (spahija, janjičar, akindžija...)
- Rasprava o sličnostima i razlikama u novom društvenom poretku koje je donijelo Osmansko Carstvo.
- Koristeći se historijskim kartama, uočavati izmjene granica na zapadnom dijelu Osmanskog Carstva, posebno prateći razvoj i tok Kandijskog i Bečkog rata.
- Diskusija na temu: Šta su Osmanlije donijele? (običaji, hrana, kultura, odijevanje, urbanizacija i sl.)
- Koristeći se historijskim kartama sagledati položaj južnoslovenskih zemalja pod vlašću velikih sila.
- Obraditi najznačajnije ličnosti, koje su obilježile ovaj period.
- Izrađuje projektni zadatak: Novac kroz historiju.
- Na osnovu zadatih tema učenici će sami istražiti pojam industrijalizacije, te će proces industrijalizacije prezentovati, uz analizu i poređenje sa manufakturnom proizvodnjom te sa prethodnim periodima.
- Napraviti video uradak/prezentaciju/animaciju o Napoleonovim osvajanjima u Evropi.
- Igra uloga – Ja sam..... ispričati biografiju Napoleona Bonaparte kroz ulogu.
- Diskusija o pojmu nacija/nacionalizam! Zašto se javlja u ovom periodu. Ima li veze sa pojmom slobode.
- Diskusija na temu: Mali narodi u velikim državama i ideja slobode.
- Izrađuje mapu uma u vezi sa nacionalnim idejama koje se javljaju kod južnoslovenskih naroda u ovom periodu.
- Diskusija o pojmu ideologija nekada i danas.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti –međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje

opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - razumije vlastiti narodni identiteti sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te razvija empatiju.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.I.1

Prosudjuje složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

HIS-4.0.2

D.I.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva.

HIS-4.0.3

Istražuje zašto su neke posljedice određenog događaja dugotrajnije od drugih.

Zaključuje o uzrocima nastanka umjetnosti i nauke te njihovim dostignućima u periodima koje obrađuje.

Analizira politički, ekonomski i kulturni razvoj različitih društava, na osnovu uzroka i posljedica revolucija (od neolitske do francuske i industrijske).

Ističe uzročno-posljedične veze ratova i tehnološkog, kulturnog i političkog razvoja društva.

Obrazlaže zašto ključni historijski događaji iz prošlosti imaju višestruke uzroke i posljedice.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo (Zašto učimo historiju, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu),

Religija i društvo- od paganstva do monoteizma (Religije Starih naroda, Od politeizma do monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku),

Država i društvo (Nastanak prvih država i oblici vladavine, Zemlja je moć- Feud kao centar života u srednjem vijeku, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Društvene borbe u razvijenom feudalizmu, Razvoj robno-novčane privrede, Status grada u srednjem vijeku-Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Diplomacija na primjeru srednjovjekovne Bosne),

Ropstvo i sloboda (Ropstvo i sloboda (rob, libertin, kolon), Robovlasnička demokratija u Ateni),

Rat i mir (Ratovi u starom vijeku, taktike i karakter ratovanja, Prvi mirovni ugovori (Ramzes II i Hetiti), Muslimani, kršćani i Jevreji u srednjem vijeku - Suživot, sukobi i tolerancija, Vjerski ratovi-susret križara sa istočnim kulturama, propast i obnova, Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Konkvistadori, novi svijet dobija ime, Humanizam i renesansa, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Osmanska prijetnja-pad slavenskih država pod osmansku vlast, Promjene u vještini i tehnologiji ratovanja, Bečki kongres: Sukob starog i novog, Ratovi u službi imperijalizma, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila)

Vlast i moć (Oblici vladavine u srednjem vijeku, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do moćne kraljevine)

Kontakti i razmjena (Srednjovjekovna Evropa mozaik kultura, Kršćansko misionarstvo, Franjevci i dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura),

Revolucije, građansko društvo i nacionalne države (Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Pojam suvereniteta u XVIII i XIX, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Bosna u prvoj polovini XIX stoljeću-nacionalni pokreti, Pokret za autonomiju Bosne).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju strukturiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri

- Koristeći se historijskom kartom istražiti i analizirati na koji su način prirodno-geografske i klimatske prilike uticale na život ljudi u pojedinim prethistorijskim razdobljima.
- Diskusija/debata na temu: Ropstvo i sloboda u antičkim civilizacijama.
- Prezentacija i debata o baštini starih civilizacija danas. Šta smo naslijedili?

- Koristeći se literaturom i video materijalom, analizirat će unutrašnje i vanjske uzroke krize rimske države.
- Koristeći se video materijalom, te analizom historijskih tekstova uočiti će uzrok pojave barbara, te će pojašnjavati i prezentirati uzroke i posljedice slabljenja Rimskog Carstva, koji će u konačnici dovesti do njegovog pada.
- Napraviti prezentaciju puta /putopis kroz Carstvo u vrijeme različitih careva (August, Tiberije, Kaligula, Neron, Dioklecijan, Konstantin i sl.)
- Napraviti novinski izvještaj o stanju u Rimu tokom propadanja Carstva. Izvještaj iz različitih perspektiva stanovništva (car, legionar, veliki zemljoposjednik, rob, itd.)
- Debata o ideji slobode naspram ropstva.
- Identificirati će prostore pojedinih ilirskih plemena uključujući i najznačajnije arheološke lokalitete
- Istražiti će uzroke ratova između Rimljana i Ilira, kroz vrijeme, prostor, događaji...
- Koristeći slike i tekstove analizirat će posljedice grčke kolonizacije za razvoj ilirske materijalne i duhovne kulture, te razvoj privrede i društva.
- Koristeći slike i tekstove procijenit će međusobni privredni i kulturni utjecaj između
- Rimljana/Grka i Ilira u vrijeme ilirske talasokratije.
- Načiniti će slikovni ili tekstualni prikaz širenja Grka i Rimljana na prostor današnje Bosne i Hercegovine.
- Izraditi kartu Evrope tokom seobe naroda i vremensku lentu radi sagledavanja uzročno- posljedičnih veza i uticaja geografskih karakteristika na naseljavanje pojedinih prostora.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturnih tekovina ranog srednjeg vijeka koje se mogu vidjeti/ili se koriste i danas. Diskusija o njihovom značaju.
- Na osnovu izvora, historijskih tekstova, te igranih i dokumentarnih filmova analizirat će uzrok, tok i posljedice križarskih ratova, te će na osnovu toga pokušati izgraditi sliku o moći i uticaju Crkve kako na svjetovnom, tako i na duhovnom planu u razvijenom srednjem vijeku.
- Debata na temu: Srednjovjekovni ratovi? Koje su njihove posljedice?
- Debata na temu: Srednjovjekovna baština je dovoljno vidljiva u javnosti danas.
- Kreirati prezentaciju putem historijskih karata radi utvrđivanja širenja granica Osmanskog carstva
- Analizira tok i pravac geografskih otkrića uz pomoć vizualnih sredstava, te analizira i objašnjava posljedice geografskih otkrića na dalji tok historije Evrope i svijeta.
- Učenik će uporediti apsolutističke vladare, odrediti obilježja vladavine i istaknuti njihove sličnosti i razlike (tabelarni prikaz)
- Kroz grupni rad napraviti plan sticanja kapitala iz perspektive engleskog, španskog, nizozemskog, francuskog kapitaliste.
- Na slijepoj karti predstaviti vjersku sliku Evrope XV-XVIII stoljeća.
- Rasprava o temi: Izum štampe je donio promjene u svim sferama života?
- Debata o pozitivnim i negativnim učincima Osmanske vladavine u Bosni.
- Razgovor o pojmu revolucija. Istaći moguće pozitivne i negativne strane. Šta određuje tok i uspješnost revolucije?
- Diskusija o ljudskim slobodama kroz historiju? Osvrt kroz sisteme – robovlasnički, feudalni, kapitalistički sistem.
- Napraviti pamflet/plakat koji promovira ljudske slobode, jednakost i ravnopravnost.
- Kreirati tablicu za poređenje nacionalnih pokreta i ideja kod pojedinih južnoslavenskih naroda radi uočavanja sličnosti i razlika.
- Kreirati mapu uma na temu reformi i razgovor o pitanju mogu li se ideje o slobodama čovjeka i građanina pronaći u reformskim aktima Osmanskog Carstva.
- Predstaviti biografiju Husein-kapetana Gradaševića kroz igrokaz.
- Napisati putopis o putovanju u Sarajevo u vrijeme Omer-paše Latasa. Šta se promijenilo u životu ljudi?

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti –međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija –kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku-Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji- Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesnokorištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija-Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje-Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, kritičko mišljenje (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

► Srednje ► II.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 6

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.II.1

Istražuje prošlost na osnovu primarnih i sekundarnih izvora, zauzimajući kritički stav prema prihvaćenim izvorima.

Izvodi istraživačka pitanja na osnovu historijskog izvora o događajima u XIX i XX stoljeća.

Određuje vrijednost stavova i gledišta pojedinaca i grupa u novom vijeku.

Argumentuje zaključke, stavove i mišljenja o događajima, pojavama i procesima iz XIX i XX stoljeća.

HIS-1.0.1

A.II.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima i prezentira ih na zadate načine.

Izrađuje sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za period novog vijeka, uz tumačenje historijskog konteksta.

Kreira historijske karte o događajima iz novog vijeka.

HIS-1.0.3

A.II.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj.

Zaključuje o predmetu istraživanja na osnovi analize odabranih historijskih izvora.

Razlikuje činjenice od subjektivnog mišljenja na osnovi informacija iz različitih historijskih izvora.

HIS-1.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideja integralnog Bošnjaštva, Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile XX stoljeće- Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća, Prošlost u sadašnjosti- neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi),

Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat-ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa),

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet („Proljeće naroda“, Građansko društvo i nacionalne države, Velika istočna kriza, Mirovni ugovori u drugoj polovini XIX stoljeća, Otpor okupaciji, Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine, Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma),

Čovjek i društvo (Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992.)),

Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta), multimedijalnih izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih tema, korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske zadatke i projektne zadatke.

Primjeri:

- Napraviti hronologiju događaja vezano za Istočnu krizu radi sagledavanja uzroka i posljedica. Izrađuje vremensku lentu, na osnovu koje pravi poređenje sa prethodnim događajima
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda Austrougarske vladavine Bosnom i Hercegovinom.
- Slikovito prikazuje promjene koje je donijela Austro-Ugarska Monarhija, posebno u odnosu na kulturu, arhitekturu, te u svakodnevnom životu stanovništva.
- Izradom hronoloških kratica prikazat će industrializaciju zemlje, razvoj i uticaj Austro-Ugarske Monarhije na modernizaciju i evropeizaciju ovog područja.
- Simulacija rada Bosanskog sabora.
- Simulacija rada Berlinskog kongresa i ocjena pozicije sila učesnica kongresa. Ko određuje mirovne odredbe?
- Napraviti dijagram/shemu upravnih tijela Austro-Ugarske nad Bosnom i Hercegovinom.
- Rad političkih stranaka predstaviti kroz kreiranje i predstavljanje političkih programa svake od stranaka.
- Obraditi biografije najznačajnijih ličnosti iz ovog razdoblja.
- Uraditi istraživanje o nacionalnim manjinama u ovom periodu. Ko su poznati doseljenici u Bosnu i Hercegovinu – arhitekti, inženjeri, naučnici, doktori itd. Koji je njihov doprinos razvoju Bosne i Hercegovine. Da li postoji sjećanje na njih danas u vidu spomenika, imena ulica i sl.
- Istraživanje o položaju žena u periodu Austro-Ugarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Diskusija o pozitivnim i negativnim učincima vladavine Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini.
- Analiza odredbi Berlinskog kongresa i njeno poređenje sa odredbama San Stefanskog mirovnog ugovora
- Napisati izvještaj o ustanku u Bosni i Istočnoj krizi iz različitih perspektiva (britanski novinar, ruski novinar, osmanski novinar...).
- Analiza teksta Bosanskog ustava. Koja su prava i slobode garantovane stanovništvu Bosne i Hercegovine.
- Na slijepoj karti označiti nove željezničke i putne pravce te industrijske centre koji se razvijaju pod Austro-Ugarskom upravom te uporediti sa današnjim stanjem.
- Pronaći fotografije i razglednice gradova iz Austro-ugarskog perioda i uporediti ih sa današnjim fotografijama istih gradova.
- Pronaći i analizirati primjere najznačajnijih časopise iz perioda vladavine Austro-Ugarske.
- Na osnovu video materijala te kartografskih prikaza, učenici će definisati i analizirati ulogu Velikih sila i njihovu kolonijalnu politiku.
- Koristeći se historijskim tekstovima, te kartografskim prikazom povezat će današnje stanje u postkolonijalnim državama.

- Napraviti izvještaj o Sarajevskom atentatu i početku rata iz više različitih perspektiva (bosanskohercegovačka, srbijanska, austrougarska, francuska, ruska, britanska, njemačka i sl).
- Analizirati ratne plakate iz Prvog svjetskog rata.
- Kreirati mirovni plakat kao odgovor na propagandu.
- Napraviti pismo sa fronta – iz različitih perspektiva koristeći se informacijama iz historijskih izvora.
- Analiza dokumenta Vilsonovih 14 tačaka i prepoznavanje univerzalnih vrijednosti u njima: sloboda, mir, jednakost.
- Napraviti izvještaj o događajima koji su najavili izbijanje Drugog svjetskog rata (kao novinski članak ili kao vijest u slikama). Razgovor zašto su odabrane baš te fotografije za ilustraciju događaja.
- Napraviti izvještaj o izbijanju rata iz različitih perspektiva.
- Na historijskim kartama označiti najznačajnije bitke prekretnice Drugog svjetskog rata.
- Koristeći se video, slikovnim i pisanim materijalima napraviti istraživanje, prezentirati holokausta i genocida nad Jevrejima, Romima, Slavenima i drugim narodima.
- Koristeći se izvorima, video materijalom, učenici će istraživati položaj Bosni i Hercegovini u novoj Jugoslaviji.
- Na osnovu video materijala će kreirati i raspravljati o temeljnim nesuglasticama Tita sa Staljinom, te će kroz raspravu, argumentovano pristupiti ovoj temi.
- Kreirati video prezentaciju o ZOI u Sarajevu 1984.
- Istražiti položaj žena između dva svjetska rata.
- Predstaviti jedan dan žene kroz periode 50-60-70-80-tih godina.
- Na osnovu video materijala i novinskih članaka, analizira ključne događaje političke i ekonomske krize u SFRJ.
- Pronaći izvore i svjedočanstva o svakodnevnom životu ljudi tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992.-1995.)
- Analizira i istražuje spomenike iz perioda opsade Sarajeva.
- Pisanje pisma iz opkoljenog Sarajeva. Jedan dan u ratu.
- Pisanje izvještaja o padu Srebrenice iz više perspektiva

2. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Kroz analizu i kritičku ocjenu tekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – Kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku

- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, za produkciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

B

Historijsko vrijeme i hronologija

B.II.1

Analizira hronološki razvoj društveno – ekonomskih sistema XIX i XX stoljeća.

Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za XIX i XX stoljeće.

Prepoznaje povezanost historijskih događaja, pojmova i procesa XIX i XX stoljeća.

HIS-2.0.1

B.II.2

Upoređuje historijske karte kako bi objasnio društvene i političke promjene.

Demonstrira promjene državnih granica na historijskim i slijepim kartama.

HIS-2.0.2

B.II.3

Dovodi u vezu ljude, događaje, pojave i procese, smještajući ih u vremenski i prostorni okvir.

stražuje društvene, etničke, ekonomske i kulturne promjene u XIX i XX stoljeću na određenom prostoru i uzroke tih promjena.

Hronološki i prostorno određuje pojave i procese koji su obilježili XIX i XX stoljeće u kontekstu svjetske, regionalne i nacionalne historije.

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideja integralnog Bošnjaštva, Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile XX stoljeće-Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi),

Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat-ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa),

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet („Proljeće naroda“, Građansko društvo i nacionalne države, Velika istočna kriza, Mirovni ugovori u drugoj polovini XIX stoljeća, Otpor okupaciji, Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine, Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma),

Čovjek i društvo (Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992.)),

Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na više nivoa, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda metoda demonstracije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Izraditi hronološki prikaz razvoja Istočnog pitanja sa naglaskom na Veliku istočnu krizu
- Kreira lentu vremena sa najznačajnijim događajima XX stoljeća.
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima i predstaviti ih na historijskoj karti radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Kreirati hronologiju događaja Oktobarske revolucije. Diskutirati na temu: Da li se kroz revoluciju prepoznaju ideje slobode i jednakosti za sve građane?
- Kreirati lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda između dva svjetska rata.
- Kreirati sinhronističku tablicu događaja za različite frontove da bi se bolje uočile uzročno-posljedične veze događaja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Drugog svjetskog rata, bitke, ofanzive, sastanci, zasjedanja.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995.)
- Osmišljava pitanja i provodi intervju sa svjedocima događaja iz perioda agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995.)
- Piše esej na temu: Heroji odbrane

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- Sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičkoj prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)-Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

C.II.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevni život).

HIS-3.0.2

Analizira procese, ideje i pojave u XIX i XX stoljeću.

Zaključuje o promjenama u svakodnevnom životu nastalim pod uticajem migracija, širenja novih ideja, tehnoloških inovacija sukoba i saradnje među različitim kulturama.

Raspravlja o pojavama dugog trajanja u historiji (ropstvo, borba za ljudska prava, ratovi, epidemije...).

C.II.2

Raspravlja o kontinuitetu i promjenama u razdoblju koje proučava, međusobnom uticaju ideja i pojedinaca na događaje i stvaranje novih historijskih obrazaca.

Upoređuje karakteristike svakodnevnog života iz perspektive pojedinaca i grupa različitog socio-ekonomskog statusa (svakodnevni život, položaj i uloga žene i muškarca u različitim društvima kroz historijske periode, sličnosti i razlike unutar porodice).

Izvodi zaključke o promjenama i razvoju koji ne dovode uvijek do napretka društva.

Procjenjuje važnost razumijevanja promjena u odnosu društva i čovjeka XIX i XX prema životnoj sredini.

Vrednuje ulogu istaknutih pojedinaca u događajima koji su obilježili XIX i XX stoljeće.

HIS-3.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideja integralnog Bošnjaštva, Kalajevo bošnjaštvo, Ideologije koje su obilježile XX stoljeće- Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi),

Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat-ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa),

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet („Proljeće naroda“, Građansko društvo i nacionalne države, Velika istočna kriza, Mirovni ugovori u drugoj polovini XIX stoljeća, Otpor okupaciji, Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine, Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma),

Čovjek i društvo (Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992.)),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka itablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode

razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri

- Napraviti politički program za ujedinjenje Italije i ujedinjenje Njemačke.
- Napraviti listu/prezentaciju najznačajnijih otkrića nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili kvalitet i način života ljudi. Koje od tih otkrića prepoznamo danas.
- Kroz projektni zadatak prikazati će promjene koje je donijela Austro-Ugarska Monarhija, posebno u odnosu na kulturu, arhitekturu, te u svakodnevnom životu stanovništva.
- Istraživanje o ulozi žena u ratu. Opisati jedan dan žene u Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Rusiji, Francuskoj, Bosni i Hercegovini – uočiti sličnosti i razlike.
- Debata na temu: Da li je Kraljevin SHS/Jugoslavija osigurala jednakost i slobodu svih njenih građana?
- Na historijskoj karti označiti promjene granica Bosne i Hercegovine unutar Kraljevine SHS/Jugoslavije i njenog administrativnog uređenja te dovesti u vezu sa hronologijom događaja.
- Razgovor o Velikoj ekonomskoj krizi i zadatak za kreiranje programa izlaska iz krize.
- Istraživanje i prezentacije o položaju žena u periodu između dva rata sa naglaskom na pravo glasa i druga prava i slobode u različitim dijelovima Evrope i svijeta.
- Kreiranje tablice za poređenje totalitarnih režima – fašizam, nacizam, staljinizam.
- Analizira dokument Rezolucije ZAVNOBiH-a sa stanovišta unapređenja ljudskih prava.
- Kroz grupne projekte će prikazati Evropu nakon Drugog svjetskog rata, razvoj nauke, tehnike i kulture, te će kroz Maršalov plan povezati stanje Evrope i evropskih zemalja poslije Drugog svjetskog rata i država koje su danas članice EU.
- Simulirati podjelu svijeta i prikazati na karti – nove države i pripadnost bloku kroz podjelu uloga.
- Grupni rad – analiza rada NATO pakta i Varšavskog pakta – ideje, razvoj, djelovanje.
- Prezentirati najznačajnija dostignuća iz oblasti nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili život ljudi.
- Prezentacija mode, kulture i umjetnosti kroz dekade 50-tih, 60-tih, 70-tih, 80-tih, 90-tih godina.
- Debata: Da li se organizacija UN-a u dovoljnoj mjeri pokazala kao čuvar mira?
- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih ličnosti XX stoljeća.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti–

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;

- Kompetencija u nauci i tehnologiji - Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje i frustracije te posjeduje sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća; cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uvažava i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj zalijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.II.1

Prosuđuje složenost uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa historijskog perioda koji proučava.

Ističe važnost uzroka i posljedica kratkoročnih – dugoročnih, lokalnih – globalnih historijskih događaja, pojava i procesa u XIX i XX stoljeću.

Pronalazi uzročno-posljedične veze razvoja velikih ideja novog vijeka od nastanka do njihove primjene u savremenim društvenim sistemima.

HIS-4.0.1

D.II.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

Raspravlja o odabranim događajima, pojavama i procesima iz i njihovim posljedicama na razvoj kulture, privrede i društva u Bosni i Hercegovini i Evropi.

Obrazlaže zašto isti historijski događaj ili pojava iz XX stoljeća ima različite interpretacije.

HIS-4.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije (Ideja integralnog Bošnjastva, Kalajevo bošnjastvo, Ideologije koje su obilježile XX stoljeće - Totalitarizam i liberalna demokratija - dvije krajnosti svjetske politike XX stoljeća, Prošlost u sadašnjosti - neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka u svijesti o slobodi),

Interesi, saradnja i sukobi (Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira - od Versaja do Danciga, Hladni rat - ni rat, ni mir, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa),

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet („Proljeće naroda“, Građansko društvo i nacionalne države, Velika istočna kriza, Mirovni ugovori u drugoj polovini XIX stoljeća, Otpor okupaciji, Austrougarska okupacija Bosne i Hercegovine, Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995. godine, Holokaust, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma),

Čovjek i društvo (Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine pod austrougarskom upravom, Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća do konceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosna i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992.)),

Napredak i emancipacija (Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...)).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama, grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanja uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

Primjeri:

- Koristeći se znanjem i u korelaciji sa drugim predmetima, slikovito i hronološki će prikazati razvoj nauke, tehnike i kulture u XIX i XX st. te će na taj način prikazati nauku, tehniku i kulturu do ovog razdoblja i rezultate ovih otkrića, koji imaju svoj trag i danas.
- Analizirati kartu svijeta i definirati interesne zone velikih sila i razloge za jačanje imperijalizma.
- Kreirati tablicu sa uzrocima, tokom i posljedicom velikih kriza pred izbijanje Prvog svjetskog rata radi definisanja sličnosti i razlika (Ko, kada, zašto, na koji način, kako je kriza riješena)
- Nabrojati posljedice Prvog svjetskog rata i diskutirati šta rat uopšte donosi.
- Istražiti i prirediti biografije najznačajnijih ličnosti iz Bosne i Hercegovine XX stoljeća
- Kreirati tablicu sa pozitivnim i negativnim posljedicama ovog perioda po Bosnu i Hercegovinu.
- Igra uloga na temu Nova karta Evrope – Ja sam... (Austrija, Mađarska, Rusija, Turska, Kraljevina Jugoslavija, Njemačka, Italija), imala sam..., Dobila sam/izgubila sam... i sl.
- Napraviti listu najznačajnijih otkrića u nauci i tehnici i diskutirati na pitanje kako je nauka dala potporu ratu.
- Diskusija: Kakve su posljedice rata na čovječanstvo?
- Kreiranje dijagrama o zaraćenim stranama u Drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji. Ko sve ratuje, koji je cilj, za što se bore, ko su mu saveznici, šta su obilježja, ideologija.
- Analiza rada UN-a – deklaracija, organi, UNICEF, UNESCO, i sl.

- Istraživanje najznačajnijih kriza i ratova koje su izbile tokom Hladnog rata. Napraviti tablicu za njihovo poređenje po osnovnim kriterijima (Ko, kada, zašto, potpora velikih sila, djelovanje UN- a)
- Koristeći kartu Opsade Sarajeva, učenik identificira lokacije značajnih bitaka i mjesta masovnih stradanja civila iz perioda opsade, sa posebnim akcentom na stradanja djece.
- Locirati logore, mjesta masovnih stradanja civilnog stanovništva i masovne grobnice na prostoru Bosne i Hercegovine iz perioda agresije (1992-1995.)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti–međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Povezanost se može ostvariti korištenjem književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Analizom tekstova i slikovnog materijala sa religioznim sadržajima ostvaruje se veza sa predmetom Kultura religija. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom. Povezanost se može ostvariti i sa stručnim predmetima specifičnim za određenu tehničku školu.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - Razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ilokruženju (zagađenost, održiv razvoj);
- Informatička pismenost (informatička, medijska, tehnološka) - Upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastit i narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i imara zvižen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

Srednje obrazovanje – III i IV razred društveno izborno područje

► Srednje ► III.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 7

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.III.1

Istražuje prošlost na osnovu primarnih i sekundarnih izvora i historiografskih metoda.

Razvrstava pronađene historijske izvore na primarne, sekundarne, relevantne i irelevantne.

Koristi podatke iz historijskih izvora prilikom rekonstrukcije najstarije prošlosti ljudskog društva.

Određuje vrijednost stavova i perspektiva pojedinaca i grupa kroz vremenske periode.

HIS-1.0.1

A.III.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima.

Utvrđuje značaj spomenika materijalne kulture za proučavanje historije i očuvanje svjetske kulturne baštine.

Upoređuje podatke iz pisanih izvora sa zaključcima koji su nastali na temelju analiza spomenika materijalne kulture.

Objašnjava ključne promjene u životu ljudi u historijskim razdobljima na temelju analize historijskih izvora.

Kreira sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za određena vremenska razdoblja uz tumačenje historijskog konteksta.

HIS-1.0.2

A.III.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj i kontekst u kojem nastaju.

Analizira historijske izvore o istom događaju nastale u različitim kulturama.

Određuje važnost podataka prvih pisanih izvora za ukupan razvoj ljudskog društva.

Upoređuje različite oblike duhovnog razvoja čovjeka u određenom historijskom vremenu i prostoru.

HIS-1.0.3

Procjenjuje doprinos različitih kultura univerzalnim vrijednostima.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo Historija historiografije, Uloga historičara u društvenim tokovima, Pomoćne historijske nauke, Historija i savremenost-pojave dugog trajanja-naselja i migracije, Napredak i razvoj ljudskih prava, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu, Da je li je srednji vijek mračno doba?, Islam u bosanskohercegovačkom društvu, Osmansko naslijeđe u Bosni i Hercegovini, Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava, Austrougarsko naslijeđe u Bosni i Hercegovini

Religija i društvo Vjeronanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku, Muslimani, kršćanii Jevreji- Suživot, sukobi i tolerancija, Faktori prihvatanja islama u Bosni i odnos prema drugim konfesijama, Bosna- mozaik religija

Država i društvo Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis i Velika grčka kolonizacija, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupena vlasti, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali, Osmanski feudalizam na primjeru Bosne, Pojam suvereniteta, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Entiteti i identiteti- države, nacije i nacionalni pokreti, Bosna u XIX stoljeću.

Ropstvo i sloboda Robovlasništvo kao temelj privrede, Ropstvo-pojava dugog trajanja, San o slobodi

Rat i mir Ratovi- od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija, Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata-međudržavni, osvajački, građanski, vjerski ratovi, Mirovni ugovori

Grad i selo Razvoj robno-novčane privrede, Nastanak i razvoj naselja, Gradska naselja Srednjovjekovne bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Svakodnevni život u različitim periodima razvoja ljudskog društva do XIX stoljeća, Grad u historiji

Kontakti i razmjena Evropa mozaik kultura-zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska, Kršćansko misionarstvo, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu -hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova, Rubna područja svjetske historije-Bosna, susreti religija i kultura, Konkvistadori, Novi svijet dobija ime, Evropeizacija i modernizacija Bosne i Hercegovine u periodu austrougarske uprave

Novi poredak Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, Umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline –metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrsta ma pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta...), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinim temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju, učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati i kroz debate, diskusije, problemske zadatke, projektne zadatke i realizaciju terenske nastave...

Primjeri:

- Učenici mogu donijeti različite predmete, dokumente, novine, novac kao primjere historijskih izvora te demonstrirati kako se njima služiti za pribavljanje informacija o prošlim događajima uz mogućnost korištenja informacionih tehnologija.
- Učenik u ulozi historičara-kroz posjetu naučnim institucijama muzeji, arhivi, institut, galerije i sl, učenik preuzima ulogu arhiviste, istraživača, kustosa, predavača...
- Osmišlja turističku ponudu i promotivne letke bazirane na znamenitostima kulturno-historijskog naslijeđa iz različitih perioda (antika, osmanskog i austrougarskog perioda)
- Sa učenicima odrediti kriterije analize i vrednovanja izvora, i na osnovu toga prirediti tabele za analize različitih vrsta izvora koji će se koristiti ubuduće.
- Analiza historijskih izvora o ropstvu u civilizacijama Starog Istoka.
- Izraditi tabele i kroz grupni rad analizirati i porediti društvo i državno uređenje, kulturu, arhitekturu, religiju itd. civilizacija Egipta, Mezopotamije, Perzije, Kine i Indije.

- Na osnovu historijskih karti, analizira i objašnjava historijska zbivanja, pojave i procese, posebno u kontekstu razumijevanja i istraživanja Velike grčke kolonizacije, te ratova koji su obilježili ovaj period.
- Napraviti simulaciju Grčke kolonizacije sa zadatkom da učenici naprave izvještaj o novonaseljenim prostorima.
- Služeći historijske karte, analiziraju i objašnjavaju nastanak i raspad velikih carstava Antike.
- Na osnovu historijskih tekstova učenici će objašnjavati uticaj Rima u politici helenističkih država, te način na koji su ih postepeno osvajali.
- Služeći se slikovnim materijalom, prepoznati razlike između grčke kulture, umjetnosti i arhitekture helenskog i helenističkog doba.
- Izrada video prezentacije o životu velikih osvajača antičkog svijeta i njihovim poduhvatima. Diskusija o tome koliko bi i na koji način ovakvi uspjesi bili mogući imajući na umu tehnološki napredak onda i danas.
- Na osnovu izvora prezentiraju najznačajnija dostignuća dinastije Julijevaca-Klaudijevaca.
- Uz pomoć priloženih izvora o Ilirima na području Bosne i Hercegovine, učenici će pisati kratak esej čiji je naslov: „Kako nam arheolozi, i historičari mogu prikazati život Ilira na području današnje države Bosne i Hercegovine“?
- Slikovno i kartografski identificiraju ključne ilirske nastambe na području Bosne i Hercegovine, analizirajući epigrafske spomenike, arheološke materijale i ilirske gradine, učenici će istraživati prošlost Ilira.
- Učenci će prezentirati svoje radove (likovne prikaze, makete, eseje...) na temu život naroda Starog svijeta.
- Učenici kroz novinski članak trebaju opisati kako je izgledao novi svijet na ruševinama Rimskog Carstva (individualno ili kroz grupni rad)
- Kreirati putopise/izvještaje sa križarskih pohoda uz fokusiranje na zemlje kuda su prošli križari, šta su vidjeli, saznali, naučili.
- Kreira rječnik pojmova srednjeg vijeka.
- Rekonstruisati život u jednom srednjovjekovnom gradu – kroz prezentaciju, video-uradak ili strip.
- Analizirati najznačajnije povelje o trgovačkim odnosima između Bosne, Dubrovnika i susjednih zemalja. Kakav je jezik, pismo, šta se u izvorima govori?
- Na osnovu historijske karte učenik će odrediti područje nastanka prvobitne bosanske države.
- Na slijepu kartu ucrtati najznačajnija kulturna i politička središta Bosanske države. Uporediti ih sa današnjim naseljenim mjestima. Da li su zadržali ista imena, da li su tu i dalje važna mjesta i gradovi?
- Napraviti replike stećaka od stiropora ili gline, ili druge upotrebne predmete sa motivima stećaka.
- Napraviti primjere putopisa prvih istraživača novog svijeta.
- Analizirajući izvore i historijske tekstove učenici će se prisjetiti pada srednjovjekovne Bosne, te će istražiti kako i na koji način je nastao Bosanski sandžak.
- Na slijepu kartu nacrtati granice Bosanskog ejalet i uporediti ga sa kartom srednjovjekovne Bosne.
- Koristeći slikovni materijal učenici će prezentovati svakodnevnicu osmanske Bosne u ovom periodu.
- Pronaći fotografije najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika nastalih u osmanskom periodu a koji su sačuvani do danas. Razgovor o značaju osmanskog kulturno-historijskog naslijeđa.
- Analiza historijskih izvora i dokumenata na osnovu kojih su definirana opća načela i ljudska prava, a koja su usko vezana sa Deklaracijom nezavisnosti SAD, te Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina. Napraviti listu osnovnih ljudskih prava i prepoznati ih u navedenim dokumentima.
- Napraviti novinski izvještaj o toku Pokreta za autonomiju Bosne iz više perspektiva (bosanske, osmanske, srpske, austrijske)

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika
- određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja.

B	
Historijsko vrijeme i hronologija	
B.III.1 Koristi različite načine računanja vremena povezujući ih sa historijskim razdobljem koje proučava.	Objašnjava vezu čovjeka i prirode (povezanost prirodnih ciklusa sa nastankom prvih kalendara i potrebom računanja vremena u prvobitnim ljudskim zajednicama). Demonstrira različite načine računanja vremena kroz različita vremenska razdoblja.
HIS-2.0.3	
B.III.2 Analizira historijska razdoblja, glavne pravce razvoja, procese i probleme smještajući ljude i događaje u vremenski i prostorni okvir.	Prikazuje hronološki slijed događaja iz prehistorijskog, antičkog i srednjeg vijeka doba (grafički prikazi...) Određuje važnost hronologije podataka o ljudima i događajima u djelima pisaca iz perioda koji obrađuje.

HIS-2.0.2

B.III.3

Kreira hronološke odrednice prilikom interpretacije historijskih događaja (sinhrono i dijahrono).

Pronalazi događaje koji su po značaju i ulozi mogli biti ključni za računanje vremena.

Izrađuje sinhronizovane tablice sa podacima iz različitih država starog svijeta.

HIS-2.0.3

B.III.4

Procjenjuje različita historijska gledišta u zavisnosti od vremena i prostora.

Analizira različita tumačenja prošlosti i njihove posljedice na sadašnjost.

Vrednuje iz današnje perspektive određene historijske događaje iz opće i nacionalne historije.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo Historija historiografije, Uloga historičara u društvenim tokovima, Pomoćne historijske nauke, Historija i savremenost-pojave dugog trajanja-naselja i migracije, napredak i razvoj ljudskih prava, Kultura prethistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu, Da je li je srednji vijek mračno doba?, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava.

Religija i društvo Vjerovanja i rituali prethistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamskivijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku, Reformacija i vjerski ratovi, Muslimani, hrišćani i Jevreji- Suživot, sukobi i tolerancija.

Država i društvo Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis i Velika grčka kolonizacija, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupena vlasti, Zemlja je moć- vlast i moć, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do kraljevine, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne:pismo,povelje,dvor,ceremonijali, Osmanski feudalizam naprimjeru Bosne, Pojam suvereniteta, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Entiteti i identiteti- države, nacije i nacionalni pokreti, Bosna u XIX stoljeću.

Ropstvo i sloboda Robovlasništvo kao temelj privrede, Ropstvo-pojava dugog trajanja, San o slobodi.

Rat i mir Ratovi- od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija, Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata-međudržavni,osvajajući, građanski, vjerski ratovi, Mirovniugovori.

Grad i selo Razvoj robno-novčane privrede, Nastanak i razvoj naselja, Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Svakodnevni život u različitim periodima razvoja ljudskog društva do XIX stoljeća.

Kontakti i razmjena Evropa mozaik kultura(zapadno-latinska,istočno-grčka,slavenska,arapsko-islamska,Kršćansko misionarstvo, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu-hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova, Rubna područja svjetske historije- Bosna,susreti religija i kultura, Konkvistadori, novi svijet dobija ime.

Novi poredak Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacijaurbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrsta ma pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta...), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinim temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju, učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirat i kroz debate, diskusije, problemske zadatke, projektne zadatke...

Primjeri:

- Učenik kreira geneaološke tablice svoje porodice.
- Upporediti različite kalendare i načine računanja vremena na primjerima, te kroz grupni rad pripremiti kviz.
- Kreiranje sinhronističke tabele za upoređivanje hronologije događaja u civilizacijama starog svijeta radi utvrđivanja uzročno-posljedičnih veza.
- Izrada lente vremena sa događajima iz historije antičke Grčke i poređenje sa već postojećom sinhronističkom tablicom civilizacija Starog Istoka radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza.
- Na lenti vremena povezuju nastanak i razvoj Rimske države u odnosu na prethodne civilizacije i države koje su obrađivali i analizirali.
- Na lenti vremena starog Rima, kreirat će periodizaciju ovog velikog Carstva, kroz koju će shvatiti uzroke i posljedice velike seobe naroda, analizirajući promjene na određenom prostoru i objasniti će zašto je do njih došlo.
- Hronološkim tablicama prikazati proces pada srednjovjekovne bosanske države.
- Napraviti rodoslovno stablo vladara bosanske i osmanske dinastije te upisivati najznačajnije događaje koji su se desili tokom njihove vladavine.
- Izrada lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Novog vijeka. Upoređivanje sa savremenim događajima iz historije Evrope.
- Uraditi hronološki prikaz događaja vezanih za Pokret Huseina-kapetana Gradaševića.
- Izraditi hronološki prikaz razvoja Istočnog pitanja sa naglaskom na Veliku istočnu krizu

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom

Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoj ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost – sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanja vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumijevanje vlastitog i identiteta sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C Kontinuitet i promjene

C.III.1

Istražuje određene segmente društva u različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevnog života).

HIS-3.0.1

C.III.2

Raspravlja o odnosu kontinuiteta i promjena u razdoblju kojeg proučava, međusobnom uticaju ideja na događaje i stvaranju novih historijskih obrazaca.

HIS-3.0.2

Raspravlja o sličnostima i razlikama državnih i društvenih uređenja u prošlosti i sadašnjosti.

Zaključuje šta je ostalo isto a šta se promijenilo u načinima privređivanja od postanka čovjeka do danas (sakupljačka privreda, neolitska revolucija, prirodna i robno-novčana privreda...).

Prosuduje o napretku svakodnevnog života u različitim historijskim razdobljima.

Pronalazi kontinuitet ideja u razvoju društva od paleolita do početka novog vijeka (kultura, religija, poznavanje prirode, tehnološki razvoj i razvoj naselja).

Procjenjuje kontinuitet u razvoju ideja od prvobitnih ljudskih zajednica do savremenih društava.

Upoređuje sličnosti i razlike u svakodnevnom životu naroda u okviru velikih civilizacija (različite klase, obrazovanje...).

C.III.3

Zaključuje na koji način dolazi do promjena u različitim historijskim razdobljima (da se neki oblici društva mogu promijeniti a drugi ostaju isti i da utiču na društvo).

HIS-3.0.3

Opisuje svakodnevni život društvenih slojeva u starom, srednjem i novom vijeku (vladari, robovlasnici, robovi, naučnici, trgovci...).

Diskutuje o društvenim fenomenima koji se kroz vrijeme mogu promijeniti ili ostati isti (pojam slobode, jednakosti, tolerancije, interakcije i sukoba).

Procjenjuje kontinuitet i promjene u položaju i ulozi žene u javnom i privatnom prostoru u starom vijeku (matrijarhat-patrijarhat, prahistorija-historijsko doba).

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo Historija historiografije, Uloga historičara u društvenim tokovima, Pomoćne historijske nauke, Historija i savremenost-pojave dugog trajanja-naselja i migracije, napredak i razvoj ljudskih prava, Kultura prehistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu, Da je li je srednji vijek mračno doba?, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelandelo, Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava

Religija i društvo Vjerovanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamskivijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku, Reformacija i vjerski ratovi, Muslimani, hrišćani i Jevreji- Suživot, sukobi i tolerancija

Država i društvo Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis i Velika grčka kolonizacija, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupena vlasti, Zemlja je moć- vlast i moć, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Borba za moć:Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do kraljevine, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne:pismo,povelje,dvor,ceremonijali, Osmanski feudalizam naprimjeru Bosne, Pojam suvereniteta, Nacionalne države-Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj,Entiteti i identiteti- države, nacije i nacionalni pokreti, Bosna u XIX stoljeću.

Ropstvo i sloboda Robovlasništvo kao temelj privrede, Ropstvo-pojava dugog trajanja, San o slobodi

Rat i mir Ratovi- od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija, Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata-međudržavni, osvajački, građanski, vjerski ratovi, Mirovni ugovori

Grad i selo Razvoj robno-novčane privrede, Nastanak i razvoj naselja, Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku,Svakodnevni život u različitim periodima razvoja ljudskog društva do XIX stoljeća

Kontakti i razmjena Evropa mozaik kultura(zapadno-latinska,istočno-grčka,slavenska,arapsko-islamska,Kršćansko misionarstvo, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu-hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova, Rubna područja svjetske historije- Bosna,susreti religija i kultura, Konkvistadori,novi svijet dobija ime,

Novi poredak Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacijaiurbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnost i efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima te tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne, projektne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri:

- Diskusija o različitim državnim uređenjima u antičkoj Grčkoj (poređenje Sparta i Atena) na temelju historijskih izvora o različitim događajima iz njihove prošlosti (Grčko-perzijski ratovi, Peloponeski rat, i sl.).
- Napraviti prezentaciju o tekovinama antičke Grčke i današnjem svijetu. Diskusija: U čemu se ogleda njihov značaj za modernog čovjeka.
- Koristeći dodatnu literaturu, na slijepim kartama Bosnu i Hercegovinu, će identificirati najvažnija arheološka nalazišta za ovaj period.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih nalaza iz antičke lokalne sredine.
- Izraditi hronološku tabelu najznačajnijih dostignuća u filozofiji, astronomiji, matematici i geometriji u helenističkom doba, koristeći se tekstualnim materijalom.
- Koristeći se historijskim kartama, napraviti će komparaciju ratova koje je vodio Rim, kroz koje će izgraditi argumentaciju o uzrocima i posljedicama ratova.
- Kroz grupni rad napraviti simulaciju svih državnih uređenja u Rimu tokom njegove prošlosti i argumentirati zašto je ona bila dobra. Na kraju organizovati diskusiju svih grupa.
- Igra uloga – upoznati sve javne funkcije u republikanskom Rimu na način Ja sam... (senator, konzul, edil, kvestor, itd) i pronaći slične paralele u današnjem sistemu.
- Kroz igrokaz učenici će prezentovati svakodnevni život u starom Rimu.
- Analizira Hamurabijev zakonik, Zakon dvanaest tablica... i poredi njihov sadržaj sa savremenim pravnim normama.
- Kroz esej prikazati će Batona i Batonov ustanak.
- Opisati će svakodnevni život i izgled rimskog grada na prostoru Bosne i Hercegovine (npr. Aquae S..., Daorson...)
- Kroz igru uloga objasniti društvenu ljestvicu u feudalnom društvu (Ja sam...)
- Debata o životu čovjeka u robovlasničkom i u feudalnom društvu.
- Diskusija o ulozi religije u srednjovjekovnim društvima – poređenje istočne i zapadne kršćanske crkve i islama.
- Napraviti istraživanje i prezentaciju o crkvenim redovima u srednjem vijeku i njihovoj ulozi danas
- Identificirati i istražiti najznačajnije ličnosti ovog perioda. Diskusija kome pripadaju zasluge najznačajnije osobe razvijenog srednjeg vijeka.
- Igra uloga kojom će se predstaviti najznačajniji vojni redovi u osmanskoj državi Ja sam... (spahija, janjičar, akindžija,...)
- Rasprava o sličnostima i razlikama u novom društvenom poretku koje je donijelo Osmansko Carstvo.
- Koristeći se historijskim kartama, uočavati izmjene granica na zapadnom dijelu Osmanskog Carstva, posebno prateći tok Kandijskog i Bečkog rata.

- Projektni zadatak: Šta su Osmanlije donijele? (običaji, hrana, kultura, odijevanje, urbanizacija, sevdalinka, zanati, turcizmi i sl.)
- Na osnovu zadatih tema učenici će sami istražiti pojam industrijalizacije, te će proces industrijalizacije prezentovati, uz analizu i poređenje sa manufakturnom proizvodnjom te sa prethodnim periodima.
- Napraviti video uradak/prezentaciju uticaj Napoleonovih osvojanja na buđenja nacionalnih pokreta na Balkanu.
- Diskusija o pojmu nacija/nacionalizam! Zašto se javlja u ovom periodu. Ima li veze sa pojmom slobode.
- Diskusija na temu: Mali narodi u velikim državama i ideja slobode.
- Kreirati mapu uma u vezi sa nacionalnim idejama koje se javljaju kod južnoslavenskih naroda u ovom periodu.
- Diskusija o pojmu ideologija nekada i danas.
- Na slijepoj karti Bosne i Hercegovine ucrtava magistralne ceste iz rimskog, osmanskog i austrougarskog perioda i zaključuje šta se promijenilo a šta je ostao isto.
- Izrađuje projektni zadatak Novac kroz historiju.
- Kreirati rječnik pojmova iz perioda austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Kroz projektni zadatak prikazati će promjene koje je donijela Austro-Ugarska Monarhija, posebno u odnosu na kulturu, arhitekturu, te u svakodnevnom životu stanovništva.
- Simulacija rada Bosanskog sabora
- Napraviti dijagram/shemu upravnih tijela Austro-Ugarske nad Bosnom i Hercegovinom.
- Rad političkih stranaka predstaviti kroz kreiranje i predstavljanje političkih programa svake od stranaka.
- Obraditi biografije najznačajnijih ličnosti iz perioda austrougarske vladavine u Bosni i Hercegovini
- Uraditi istraživanje o nacionalnim manjinama u ovom periodu. Ko su poznati doseljenici – arhitekti, inženjeri, naučnici, doktori itd. Koji je njihov doprinos razvoju Bosne i Hercegovine. Da li postoji sjećanje na njih danas u vidu spomenika, imena ulica...
- Istraživanje o položaju žena u periodu Austro-Ugarske vladavine u Bosni i Hercegovini.
- Diskusija o pozitivnim i negativnim učincima vladavine Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini.
- Na osnovu historijskog izvora analizirati odredbe Berlinskog kongresa i uporediti sa odredbama San Stefanskog mirovnog ugovora
- Na osnovu teksta Bosanskog ustava odrediti prava i slobode garantovane stanovništvu Bosne i Hercegovine.
- Pronaći i analizirati primjere najznačajnijih časopisa iz perioda vladavine Austro-Ugarske.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održiv razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) –upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja i razvijanje kritičkog stava.
- Socijalna i građanska kompetencija- Razumije vlastiti narodni identiteti sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.III.1

Prosuduje složenost historijskih uzroka i posljedica, kao i ograničenja da se utvrdi uzrok i posljedica.

HIS-4.0.1

Istražuje zašto su neke posljedice određenog dugotrajnije od drugih.

Procjenjuje značaj interakcija antičkog doba za razvoj savremenih integracijskih procesa u Evropi (kolonizacija, migracije, ratovi).

Zaključuje o uzrocima nastanka umjetnosti i nauke te njihovim dostignućima u periodima koje obrađuje.

Tumači politički, ekonomski i kulturni razvoj različitih društava uzroka i posljedica revolucija (od neolitske do francuske i industrijske građanske).

D.III.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

HIS-4.0.2

Argumentuje uzročno-posljedične veze ratova i tehnološkog, kulturnog i političkog razvoja društva.

Povezuje promjene šireg društvenog, ekonomskog, političkog značaja nastale kao posljedica određenog historijskog događaja.

Obrazlaže zašto ključni historijski događaji iz prošlosti imaju višestruke uzroke i posljedice.

KLJUČNI SADRŽAJI

Civilizacija i barbarstvo Historija historiografije, Uloga historičara u društvenim tokovima, Pomoćne historijske nauke, Historija i savremenost-pojave dugog trajanja-naselja i migracije, napredak i razvoj ljudskih prava, Kultura prethistorijskog čovjeka, Civilizacije velikih rijeka, Od gradova-država do prvih carstava grčko-rimski civilizacijski krug, Antička kulturna baština u Bosni i Hercegovini i svijetu, Da je li je srednji vijek mračno doba?, Humanizam i renesansa-povratak čovjeku, Homo universalis-Leonardo i Mikelanđelo, Prosvjetiteljstvo i afirmacija ljudskih prava

Religija i društvo Vjerovanja i rituali prehistorijskog čovjeka, Religije naroda Starog Istoka, Od Mesopotamijskih božanstava do olimpskih bogova, Rana i kasna rimska religija-prelaz iz politeizma u monoteizam, Crkva kao politička institucija, Crkveni raskol- ortodoksija i hereza, Crkva bosanska, Islamski svijet u Španiji i kršćanska Evropa, Religija kao temelj društvenih normi u srednjem vijeku, Reformacija i vjerski ratovi, Muslimani, hrišćani i Jevreji- Suživot, sukobi i tolerancija

Država i društvo Nastanak prvih država i oblici vladavine, Grčki polis i Velika grčka kolonizacija, Rim-Od Kapitola do prve imperije, Pojedinci na vlasti/Grupna vlasti, Zemlja je moć- vlast je moć, Ruralni i urbani stil života, Lanac zavisnosti potlačeni i povlašteni, Borba za moć: Carstvo i papstvo, Srednjovjekovna bosanska država- Od banovine do kraljevine, Srednjovjekovna diplomatija na primjeru srednjovjekovne Bosne: pismo, povelje, dvor, ceremonijali, Osmanski feudalizam naprimjeru Bosne, Pojam suvereniteta, Nacionalne države- Ideja građanske klase, Revolucija, pojam i značaj, Entiteti i identiteti- države, nacije i nacionalni pokreti, Bosna u XIX stoljeću.

Ropstvo i sloboda Robovlasništvo kao temelj privrede, Ropstvo-pojava dugog trajanja, San o slobodi

Rat i mir Ratovi- od imovinskog raslojavanja do stvaranja velikih imperija, Vojni redovi i taktike ratovanja, Karakter rata-međudržavni, osvajački, građanski, vjerski ratovi, Mirovni ugovori

Grad i selo Razvoj robno-novčane privrede, Nastanak i razvoj naselja, Gradska naselja srednjovjekovne Bosanske države, Razvoj univerziteta u srednjem vijeku, Svakodnevni život u različitim periodima razvoja ljudskog društva do XIX stoljeća

Kontakti i razmjena Evropa mozaik kultura (zapadno-latinska, istočno-grčka, slavenska, arapsko-islamska, Kršćansko misionarstvo, Put svile, Promjene u načinu života na Istoku i Zapadu-hrana, bolesti, moda, nakon križarskih ratova, Rubna područja svjetske historije- Bosna, susreti religija i kultura, Konkvistadori- Novi Svijet dobija ime,

Novi poredak Kolonijalizam i počeci globalizacije, Industrijalizacija i urbanizacija: Sjaj i bijeda industrijskog razvoja, Protestantizam i kapitalizam, moć novca, Apsolutizam i prosvjetiteljstvo, umjetnost kao refleksija političke stvarnosti, Enciklopedija kao produkt ljudskog duha, Istočno pitanje-Bosna između velikih sila.

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline –metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrsta ma pisanih izvora uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta...), multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporuču je se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinim temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju, učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenja. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirat i kroz debate, diskusije, problemske zadatke, projektne zadatke...

Primjeri:

- Diskusija/debata na temu ropstvo i sloboda u antičkim civilizacijama.
- Prezentacija i debata o baštini starih civilizacija danas. Šta smo naslijedili?
- Koristeći se literaturom i video materijalom, analizirat će unutrašnje i vanjske uzroke krize rimske države.
- Napraviti novinski izvještaj o stanju u Rimu tokom propadanja Carstva. Izvještaj iz različitih perspektiva stanovništva (car, legionar, veliki zemljoposjednik, rob, itd.)

- Debata o ideji slobode naspram ropstva.
- Identificirat će prostore pojedinih ilirskih plemena uključujući i najznačajnije arheološke lokalitete
- Istražit će uzroke ratova između Rimljana i Ilira, kroz različite vrste procesa (vrijeme, prostor, događaji).
- Koristeći kartu, analizirat će posljedice grčke kolonizacije za razvoj ilirske materijalne i duhovne kulture, te razvoj privrede i društva.
- Koristeći se slikama i tekstovima procijenit će međusobni privredni i kulturni uticaj između
- Rimljana/Grka/Ilira u vrijeme ilirske talasokratije,
- Načinit će slikovni ili tekstualni prikaz širenja Grka i Rimljana na prostor današnje BiH
- Izraditi kartu Evrope tokom Seobe naroda i vremensku lentu radi sagledavanja uzročno- posljedičnih veza i uticaja geografskih karakteristika na naseljavanje pojedinih prostora.
- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturnih tekovina ranog srednjeg vijeka koje se mogu vidjeti/ili se koriste i danas. Diskusija o njihovom značaju.
- Na osnovu izvora, historijskih tekstova, te igranih i dokumentarnih filmova analizirat će uzrok, tok i posljedice križarskih ratova, te će na osnovu toga pokušati izgraditi sliku o moći i uticaju Crkve kako na svjetovnom, tako i na duhovnom planu u razvijenom srednjem vijeku.
- Debata na temu srednjovjekovnih ratova. Koje su njihove posljedice?
- Debata na temu: Srednjovjekovna baština je dovoljno vidljiva u javnosti danas.
- Kreirati prezentaciju putem historijskih karata radi utvrđivanja širenja granica Osmanskog carstva
- Analizira tok i pravac geografskih otkrića uz pomoć vizualnih sredstava, te analizira i objašnjava posljedice geografskih otkrića na dalji tok historije Evrope i svijeta.
- Učenik će uporediti apsolutističke vladare, odrediti obilježja vladavine i istaknuti njihove sličnosti i razlike (tabelarni prikaz)
- Na slijepoj karti predstaviti vjersku sliku Evrope XV-XVIII stoljeća.
- Rasprava o temi: Izum štampe je donio promjene u svim sferama života?
- Diskusija na temu: Kakve je posljedice imala vladavina velikih sila na južnoslavenske narode u Novom vijeku.
- Debata o pozitivnim i negativnim učincima Osmanske vladavine u Bosni.
- Razgovor o pojmu revolucija. Istaći moguće pozitivne i negativne strane. Šta određuje tok i uspjeh revolucije?
- Koristeći se historijskim izvorima i tekstovima objasniti kako su ideje Montesquieua, Voltairea i Rousseaua uticale na politička zbivanja u sjevernoj Americi i Francuskoj u drugoj polovici XVIII stoljeća.
- Diskusija o ljudskim slobodama kroz historiju? Osvrt kroz sisteme – robovlasnički, feudalni, kapitalistički sistem.
- Napraviti pamflet/plakat koji promovira ljudske slobode, jednakost i ravnopravnost.
- Kreirati tablicu za poređenje nacionalnih pokreta i ideja kod pojedinih južnoslavenskih naroda radi uočavanja sličnosti i razlika.
- Kreirati mapu uma na temu reformi i razgovor o pitanju mogu li se ideje o slobodama čovjeka i građanina pronaći u reformskim aktima Osmanskog Carstva.
- Predstaviti biografiju Husein-kapetana Gradaševića kroz igrokaz.
- Napisati putopis o putovanju u Sarajevo u vrijeme Omer-paše Latasa. Šta se promijenilo u životu ljudi?

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta BHS jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima likovna i muzička kultura. Povezanost sa predmetom geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica,

fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku-Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, Izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji- razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhurazvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesnokorištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija-Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje-Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje; razvija više kognitivne sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, kritičko mišljenje (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

► Srednje ► IV.

Godine učenja i podučavanja predmeta: 8

A

Historijski izvori i proučavanje historije

A.IV.1

Istražuje prošlost na osnovi primarnih i sekundarnih izvora, zauzimajući kritički stav prema prihvaćenim izvorima.

HIS-1.0.1

Izvodi istraživačka pitanja na osnovu historijskog izvora o događajima u XIX i XX stoljeća.

Određuje vrijednost stavova, perspektiva i gledišta pojedinaca i grupa u novom vijeku.

Argumentuje zaključke, stavove i mišljenja o događajima, pojavama i procesima iz XIX i XX stoljeća.

A.IV.2

Kreira složenije radove utemeljene na dokazima i prezentira ih na zadate načine.

Priprema sopstvene radove odgovarajući na istraživačko pitanje historijskih pojava u novom vijeku.

Izrađuje sopstveni rječnik novih pojmova vezanih za period novog vijeka, uz tumačenje historijskog konteksta.

Kreira historijske karte o događajima iz novog vijeka.

HIS-1.0.2

A.IV.3

Pronalazi historijske izvore i otkriva različita historijska stajališta na isti događaj.

Zaključuje o predmetu istraživanja analize na osnovi odabranih historijskih izvora.

Razlikuje činjenice i dokaze od subjektivnog mišljenja na osnovu informacija iz različitih historijskih izvora.

HIS-1.0.3

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka usvijesti o slobodi,

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat,ni mir, Društva u tranziciji, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa,

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Holokaust: Sjećanje i trajna opomena, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995.godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma,

Čovjek i društvo Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća dokonceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Oblast historijskih izvora i historijskog znanja približit će se učenicima kroz primjenu rada sa historijskim izvorima kako slikovnim tako i različitim vrstama pisanih izvora uz objašnjenja novih nepoznatih pojmova i eventualnu didaktičku pripremu. Metoda rada sa historijskim izvorima treba biti primjenjivana uz korištenje slikovnih izvora (ilustracije, karte, makete, fotografije predmeta),multimedijalnim izvora (dokumentarni film, govori, televizijski materijal), kao i tekstualnih historijskih izvora uz pitanja i analitičke predloške za njihovu analizu. Preporučuje se multiperspektivni pristup izučavanju pojedinih temama korištenjem izvora koji različito govore o istom događaju učenje kroz kreiranje vlastitih tekstova i prezentacija na temelju interpretacije izvora u duhu vremena o kojem se uči, čime se kod učenika potiče razvoj kritičkog mišljenje. Svoje mišljenje učenici mogu argumentirati raznim dokazima u raspravi, pisanjem kraćih historijskih

tekstova, crtanjem, grafičkim prikazima i korištenjem informacionih tehnologija. Korištenje informacija iz izvora potencirati kroz debate, diskusije, problemske i projektne zadatke.

- Učenici analiziraju novinske tekstove iz vremena Prvog svjetskog rata i rekonstruišu događaje
- Osmišljavaju igrokaz na temu Sarajevski atentat, pravi simulaciju suđenja atentatorima...
- Kreiraju putopise/izvještaje iz ratova XX stoljeća uz fokusiranje na frontove i linije razdvajanja.
- Rekonstruisati život u jednoj od zaraćenih zemalja I i II svjetskog rata, i agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. – kroz prezentaciju, video-uradak ili strip.
- Analizira najznačajnije diplomatske dokumente nastale u XX stoljeću.
- Na osnovu historijskih karata učenik tumači geopolitičke promjene u Evropi i svijetu.
- Istražiti biografije ličnosti koje su obilježile XX stoljeće
- Na osnovu video materijala te kartografskih prikaza, učenici će definisati i analizirati ulogu Velikih sila i njihovu kolonijalnu politiku.
- Koristeći se historijskim tekstovima, te kartografskim prikazom uporedit će stanje u bivšim kolonijama, nekada i sada.
- Napraviti izvještaj o Sarajevskom atentatu i početku rata iz više različitih perspektiva
- Analizirati ratne plakate iz Prvog svjetskog rata.
- Kreirati mirovni plakat kao odgovor na propagandu.
- Napraviti pismo sa fronta – iz različitih perspektiva koristeći se informacijama iz historijskih izvora.
- Analiza dokumenta Vilsonovih 14 tačaka i prepoznavanje univerzalnih vrijednosti u njima: sloboda, mir, jednakost.
- Napraviti izvještaj o događajima koji su najavili izbijanje Drugog svjetskog rata (kao novinski članak ili kao vijest u slikama). Razgovor zašto su odabrane baš te fotografije za ilustraciju događaja.
- Napraviti izvještaj o izbijanju rata iz različitih perspektiva.
- Na historijskim kartama označiti najznačajnije bitke prekretnice svjetskih ratova.
- Koristeći se video, slikovnim i pisanim materijalima napraviti istraživanje prezentirati provođenje holokausta i genocida nad Jevrejima, Romima, Slavenima i drugim narodima
- Korištenje video, slikovnih i pisanih materijala o bitkama prekretnicama u Drugom svjetskom ratu napraviti foto priču.
- Koristeći se izvorima, video materijalom, učenici će istraživati položaj Bosni i Hercegovini u novoj Jugoslaviji.
- Na osnovu video materijala će kreirati i raspravljati o temeljnim nesuglasticama Tita sa Staljinom, te će kroz raspravu, argumentovano pristupiti ovoj temi.
- Analizira i tumači Zakon o radničkom samoupravljanju.
- Kreirati video prezentaciju o ZOI 1984. godine
- Istražiti položaj žena u XX stoljeću.
- Projektni zadatak: Predstaviti svakodnevni život kroz dekade XX stoljeća.
- Projektni zadatak: Pronaći izvore i svjedočanstva o svakodnevnom životu ljudi tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995.)
- Analizira i istražuje spomenike iz perioda opsade Sarajeva (1992.-1995.)
- Kriza u Jugoslaviji prikazana kroz muziku i film – pronaći tekstove popularnih grupa iz tog perioda koji opisuju krizu u Jugoslaviji (Zabranjeno pušenje, EKV, itd.)
- Pisanje pisma iz opkoljenog Sarajeva. Jedan dan u ratu.
- Pisanje izvještaja o padu Srebrenice iz više perspektiva
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda Agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.
- Koristeći kartu Opsade Sarajeva, učenik identificira lokacije značajnih bitaka i mjesta masovnih stradanja civila iz perioda opsade, sa posebnim akcentom na stradanja djece.
- Locirati logore, mjesta masovnih stradanja civilnog stanovništva i masovne grobnice na prostoru Bosne i Hercegovine iz perioda Agresije 1992-1995.

- Osmišljava pitanja i provodi intervju sa svjedocima događaja iz perioda Agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995.
- Piše esej na temu: Heroji odbrane

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - kroz analizu i kritičku ocjenutekstova – didaktičko oblikovanih historijskih izvora, pisanje vlastitih tekstova o historijskim događajima i procesima u vidu kraćih sinteza, te kroz izražavanje pozitivnih stavova i pokazivanje vještina za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju.
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na stranom jeziku – kroz analizu i interpretaciju tekstova historijskih izvora na stranom jeziku
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - kritičko korištenje informaciono-komunikacijske tehnologije za pridobivanje, vrednovanje i pohranjivanje informacija, zaprodukciju, predstavljanje i razmjene informacija i za učešće u virtualnim društvenim mrežama i upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.
- Simulacija određenih historijskih događaja.

B	
Historijsko vrijeme i hronologija	
B.IV.1 Analizira hronološki razvoj društveno – ekonomskih sistema XIX i XX stoljeću.	Procjenjuje ulogu pojedinaca i društveno-ekonomskih sistema kao hronoloških odrednica za XIX i XX stoljeće. Prepoznaje povezanost historijskih događaja, pojmova i procesa XIX i XX stoljeća.
HIS-2.0.1	
B.IV.2 Upoređuje historijske karte kako bi objasnio društvene i političke promjene.	Demonstrira na historijskim kartama određene historijske događaje. Analizira promjene državnih granica na historijskim i slijepim kartama.
HIS-2.0.1	

B.IV.3

Dovodi u vezu ljude, događaje, pojave i procese, smještajući ih u vremenski i prostorni okvir.

Istražuje društvene, etničke, ekonomske i kulturne promjene u XIX i XX stoljeću na određenom prostoru i uzroke tih promjena.

Hronološki i prostorno određuje pojave i procese koji su obilježili XIX i XX stoljeće u kontekstu svjetske, regionalne i nacionalne historije.

HIS-2.0.3

B.IV.4

Procjenjuje različite stavove, faktore i promjene u odnosu na vrijeme i prostor historijskog razdoblja.

Objašnjava kako se historija može koristiti u različitim kontekstima i u različite svrhe.

Raspravlja o tome kako različita tumačenja prošlosti imaju posljedice na sadašnjost.

Procjenjuje određene historijske događaje iz evropske i nacionalne historije izvremena u kojem su nastali iz današnje perspektive.

HIS-2.0.4

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka usvijesti o slobodi,

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat,ni mir, Društva u tranziciji, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa,

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Holokaust: Sjećanje i trajna opomena, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995.godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma,

Čovjek i društvo Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća dokonceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

U cilju efikasnog učenja posebno se ističe rad sa različitim prikazima koja vizualiziraju slijed historijskih događaja u vremenu. Kombiniranjem predstavljanja hronologije događaja iz nacionalne i opće historije kreiraju se sinhronističke tablice koje nude više mogućnosti za upoređivanje, analizu, sagledavanje uzročno-posljedičnih veza i sl. Preporučuje se rad sa historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategoriju historijskog prostora. Učenje se realizira kroz opisivanje događaja na višim nivoima, debate i rasprave, kreativne zadatke korištenjem kategorija vremena i prostora. Od metoda metoda demonstracije, simulacije i razgovora, kao i potenciranje grupnog i individualnog rada na projektnim i istraživačkim zadacima.

Primjeri:

- Kreira sinhronističke tablice i karte sa pravcima migracija kao posljedica različitih socio-ekonomskih situacija XX stoljeća.
- Pomoću historijske karte predstavlja najznačajnije događaje iz XX stoljeća, i uočava uzročno-posljedične veze.
- Kreira hronologiju događaja Oktobarske revolucije. Diskutuje na temu da li se kroz revoluciju prepoznaju ideje slobode i jednakosti za sve građane?
- Kreira sinhronu i dijhronu tablice najznačajnijih događaja svjetske i nacionalne historije iz perioda između dva svjetska rata.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz Drugog svjetskog rata, bitke, ofanzive, sastanci, zasjedanja.
- Kreira lentu vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda Hladnog rata.
- Kreiranje lente vremena sa najznačajnijim događajima iz perioda rata 1992-1995.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i Ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Na osnovu ishoda ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Matematička pismenost- sposobnost i spremnost korištenja matematičkih oblika mišljenja (logičko i prostorno razmišljanje) i prikazivanja (formula, modela, konstrukcija, grafikona/dijagrama) koji imaju univerzalnu primjenu kod objašnjavanja i opisivanja stvarnosti;
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)- upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

C

Kontinuitet i promjene

C.IV.1

Istražuje određene segmente društva u

Analizira procese, ideje i pojave u XIX i XX stoljeću.

različitim kontekstima kroz vrijeme i različita historijska razdoblja (ekonomske, kulturne, religijske, političke, svakodnevni život.

Zaključuje o promjenama u svakodnevnom životu nastalim pod uticajem migracija, širenja novih ideja, tehnoloških inovacija sukoba i saradnje među različitim kulturama.

Raspravlja o pojavama dugog trajanja u historiji (ropstvo, borba za ljudska prava, ratovi, epidemije...).

HIS-3.0.1

C.IV.2

Raspravlja o kontinuitetu i promjenama u razdoblju koje proučava, međusobnom uticaju ideja i pojedinaca na događaje i stvaranje novih historijskih obrazaca.

Upoređuje karakteristike svakodnevnog života iz perspektive pojedinaca i grupa različitog socio-ekonomskog statusa (svakodnevni život, položaj i uloga žene i muškarca u različitim društvima kroz historijske periode, sličnosti i razlike unutar porodice).

Izvodi zaključke o promjenama i razvoju koji ne dovode uvijek do napretka društva.

Procjenjuje važnost razumijevanja promjena u odnosu društva i čovjeka XIX i XX prema životnoj sredini.

Vrednuje ulogu istaknutih pojedinaca u događajima koji su obilježili XIX i XX stoljeće.

HIS-3.0.2

C.IV.3

Objašnjava uzroke, posljedice i složenost promjena u različitim historijskim periodima i njihov dugoročni uticaj na politiku, vrijednosti i vjerovanja u društvima.

Upoređuje vrste ideja i obrazaca ponašanja u životu različitih naroda XX stoljeću.

Navodi prekretnice svjetske i nacionalne historije i njihov uticaj na promjene u društvu.

Raspravlja o vrijednostima i procesima sa aspekta onih koji su dio tih procesa.

HIS-3.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka usvijesti o slobodi,

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat,ni mir, Društva u tranziji, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa,

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Holokaust: Sjećanje i trajna opomena, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995.godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma,

Čovjek i društvo Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća dokonceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasno učenja i poučavanja tematske cjeline – metodičke smjernice

Oblast kontinuiteta i promjene najvećim dijelom moguće je ostvariti putem aktivnog učenja naročito kroz primjenu metode demonstracije, rada sa slikovnim izvorima i tekstuálnim izvorima, uz objašnjenje novih i nepoznatih pojmova. Za analizu historijskih izvora preporučuje se korištenje analitičkih predložaka i tablica sa pitanjima. Korištenje primjera iz svakodnevnog života, ali i primjerima iz ranijih perioda kao osnove za kompariranje sa primjerima iz perioda koji se obrađuje može se koristiti za uspješno poučavanje. Posebno je naglašen individualni ali i grupni rad na konkretnim zadacima čime se ostvaruje učenje otkrivanjem. Preporučuje se rad sa lentom vremena i historijskim kartama kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora. Učenje se može realizirati kroz kreativne i problemske zadatke, učenje vođeno pitanjima, kooperativno i interaktivno učenje. Potencirati različite načine predočavanja i primjene usvojenih saznanja i vještina, kao i multiperspektivni pristup obradi tema. Primjena metode razgovora uz argumentirano potkrepljivanje vlastitih stavova daje doprinos razvoju kritičkog mišljenja ali i komunikacijskih vještina kod učenika.

Primjeri

- Kroz igru uloga objasniti društvene odnose u socijalizmu i kapitalizmu.
- Debata/rasprava: šta nam je donio mir? Da li je rat završen?
- Izraditi tabelu i kroz grupni rad uporediti karakteristike svakodnevnog života u različitim političkim ideologijama XX stoljeća.
- Na osnovu video materijala analizirati život u bivšim kolonijama.
- Diskusija o ulozi religije u savremenom društvu.
- Napraviti debatu ili esej na temu život na margini i proces integracije nacionalnih, vjerskih, rasnih manjina...
- Identificirati i istražiti najznačajnije ličnosti ovog perioda. Diskusija kome pripadaju zasluge najznačajnije osobe XX stoljeća.
- Uloga žena u XX stoljeću. Predstaviti ih kroz prezentacije ili kroz priče o njima (igrokaz)
- Napraviti listu/prezentaciju najznačajnijih otkrića nauke i tehnike i opisati kako su promijenili kvalitet i način života ljudi. Koje od tih otkrića prepoznamo danas?
- Istražuje o ulozi žena u ratovima.
- Debata na temu: Da li je Kraljevin SHS/Jugoslavija osigurala jednakost i slobodu svih njenih građana?
- Prikuplja podatke o Velikoj ekonomskoj krizi i osmišljava program za izlazak iz krize..
- Piše eseje ili izrađuje plakate o totalitarnim režimima – fašizam, nacizam, staljinizam.
- Analizira dokument Rezolucije ZAVNOBiH-a sa stanovišta unapređenja ljudskih prava.
- Kroz grupne projekte će prikazati Evropu nakon Drugog svjetskog rata, razvoj nauke, tehnike i kulture, te će kroz European Recovery Program povezati stanje Evrope i evropskih zemalja poslije Drugog svjetskog rata i država koje su danas članice EU.
- Simulirati podjelu svijeta i prikazati na karti – nove države i pripadnost bloku kroz podjelu uloga.
- Prezentirati najznačajnija dostignuća iz oblasti nauke i tehnike i opisati način kako su promijenili život ljudi.
- Prezentacija mode, kulture i umjetnosti kroz dekade 50-tih, 60-tih, 70-tih, 80-tih, 90-tih godina.
- Debata: Da li se organizacija UN-a u dovoljnoj mjeri pokazala kao čuvar mira
- Istražiti i prezentirati biografije najznačajnijih ličnosti XX stoljeća.
- Istražiti i prezentirati rad najznačajnijih obrazovnih i kulturnih institucija u XX stoljeću.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija–kompetencijski pristup

- Ostvarujući ishode ove oblasti kod učenika se ostvaruju sljedeće ključne kompetencije:
- Jezičko-komunikacijska kompetencija na maternjem jeziku - Čita, razumije i analizira književne i informativne tekstove, izražava vlastite stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja: naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ili okruženju (zagađenost, održivi razvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka)-upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Učiti kako se uči - Upotreba različitih metoda i strategija učenja uz poznavanje i svjesno korištenje različitih strategija učenja, razvijanje kritičkog stava od toga šta učenik u školi uči do vlastitog procesa učenja, te sposobnost organizacije i uređivanje vlastitog učenja.
- Socijalna i građanska kompetencija - Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.
- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje i frustracije te posjeduje sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća; cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uvažava i uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj zaljepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija-Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

D

Uzročno-posljedični odnosi

D.IV.1

Prosuduje složenost uzroka i posljedica događaja, pojava i procesa historijskog perioda koji proučava.

Ističe važnost uzroka i posljedica kratkoročnih – dugoročnih, lokalnih–globalnih historijskih događaja pojava i procesa u XIX i XX stoljeću.

Pronalazi uzročno-posljedične veze razvoja velikih ideja XX stoljeća od nastanka do njihove primjene u savremenim društvenim sistemima.

HIS-4.0.1

D.IV.2

Procjenjuje kako određeni historijski događaji mogu uticati na društvene, ekonomske i političke pravce razvoja društva historijskog razdoblja koje proučava.

Raspravlja o odabranim događajima, pojavama i procesima i njihovim posljedicama na razvoj kulture, privrede i društva u XX stoljeću.

Obrazlaže zašto isti historijski događaj ili pojava iz XX stoljeća različite interpretacije.

HIS-4.0.2

KLJUČNI SADRŽAJI

Ideje i ideologije Ideologije koje su obilježile dvadeseto stoljeće: fašizam i komunizam, Totalitarizam i liberalna demokratija-dvije krajnosti svjetske politike dvadesetog stoljeća, Prošlost u sadašnjosti-neofašizam, rasizam, Napredak čovjeka usvijesti o slobodi,

Interesi, saradnja i sukobi Imperijalizam i oružani mir, Balkan-bure baruta, Raspad međunarodnog mira-od Versaja do Danciga, Hladni rat- ni rat,ni mir, Društva u tranziciji, Olimpijski pokret između solidarnosti i interesa,

Rat i mir/Ratovi mijenjaju svijet Ideja svjetskog rata, totalni, globalni sukob, Sarajevski atentat, Ubojnost oružja i načini ratovanja, Ratovi mijenjaju svijet, ideja mira i njena održivost-zašto ljudi ne mogu živjeti u miru?, Holokaust: Sjećanje i trajna opomena, Odbrana samostalnosti i suvereniteta Bosne i Hercegovine 1992-1995.godine, Genocid-najmračnija strana ljudskog uma,

Čovjek i društvo Pravci u kulturi i umjetnosti XX vijeka (od prvih umjetničkih pravaca XX stoljeća dokonceptualne umjetnosti), Propaganda, masovni mediji i masovna kultura, Život običnog čovjeka u modernom društvu, Ličnosti XX stoljeća: naučnici, umjetnici, državnici, Ekološke katastrofe-drugo lice tehnološkog napretka (Hirošima, Černobil, globalno zagrijavanje...), Bosana i Hercegovina u jugoslovenskoj zajednici (1918-1992),

Napredak i emancipacija Postindustrijsko društvo, Uloga i položaj žene u savremenom društvu Dekolonizacija, neokolonijalizam, globalizacija, Pokreti civilnog društva (hipi, antiglobalistički, antiratni, feministički, eko-pokret...).

PREPORUKE ZA OSTVARENJE ISHODA

1. Mogućnosti efikasnog učenja i poučavanja tematske cjeline–metodičke smjernice

Učenje o temama iz oblasti uzročno-posljedičnih veza moguće je ostvariti primjenom oblika aktivnog učenja kroz forme grupnog i individualnog rada. Preporučuje se minimalno korištenje metode usmenog izlaganja i demonstracije, a većim dijelom metoda rada sa slikovnim i drugim audio-vizualnim izvorima, tekstualnim izvorima, uz objašnjenja novih i nepoznatih pojmova. Učenje otkrivanjem i vlastitim doživljajem prilikom posjete kulturno-historijskim spomenicima gdje je to moguće otvara mogućnost širenja perspektiva. Posebno je naglašen rad sa sinhroniziranim tablicama i historijskim kartama,grafikonima, mapama, kao nastavnim sredstvima koji vizualno predočavaju kategorije vremena i prostora ali i pogoduju struktuiranju znanja i sređivanju činjenica u cilju uočavanje uzročno-posljedičnih veza. Učenje se realizira kroz kreativne i problemske zadatke za samostalno istraživanje te kreativno predočavanje ostvarenih saznanja u obliku kraćih tekstova, prezentacija, vizualnih predstava ali i kroz debate i diskusije čime se grade vještine kritičkog mišljenja i komunikacijske sposobnosti. Poželjno je korištenje primjera iz svakodnevnog života i prethodno usvojenih znanja kao osnove za kompariranje sa primjerima iz obrađenog perioda.

- Izraditi kartu Evrope tokom savremenih migracija i vremensku lentu radi sagledavanja uzročno-posljedičnih veza i utjecaja ekonomskih, vjerskih i političkih faktora na kretanje stanovništva

- Napraviti prezentaciju najznačajnijih kulturnih pokreta XX stoljeća koje se mogu vidjeti/ili se koriste i danas. Diskusija o njihovom značaju.
- Na osnovu izvora, historijskih tekstova, te igranih i dokumentarnih filmova analizirat će uzrok, tok i posljedice ratova modernog doba, te će na osnovu toga pokušati izgraditi sliku o moći i uticaju Crkve kako na svjetovnom, tako i naduhovnom planu.
- Simulacija najznačajnijih konferencija XX stoljeća.
- Ideja Ujedinjene Europe kroz istraživanja u svijetu umjetnosti.
- Koristeći se znanjem i u korelaciji sa drugim predmetima, slikovito i hronološki će prikazati razvoj nauke, tehnike i kulture u XIX i XX st. te će na taj način prikazati nauku, tehniku i kulturu do ovog razdoblja i rezultate ovih otkrića, koji imaju svoj trag i danas.
- Analizirati kartu svijeta i definirati interesne zone velikih sila i razloge za jačanje imperijalizma.
- Kreirati tablicu sa uzrocima, tokom i posljedicom velikih kriza pred izbijanje Prvog svjetskog rata radi definisanja sličnosti i razlika (Ko, kada, zašto, na koji način, kako je kriza riješena)
- Nabrojati posljedice Prvog svjetskog rata i diskutirati šta rat uopšte donosi.
- Igra uloga na temu Nova karta Evrope – Ja sam... (Austrija, Mađarska, Rusija, Turska, Kraljevina Jugoslavija, Njemačka, Italija), imala sam..., Dobila sam/izgubila sam... i sl.
- Napraviti listu najznačajnijih otkrića u nauci i tehnici i diskutirati na pitanje kako je nauka dala potporu ratu.
- Diskusija: Kakve su posljedice rata na čovječanstvo?
- Kreirati dijagrama o zaraćenim stranama u drugom svjetskom ratu u Jugoslaviji. Ko sve ratuje, koji je cilj, za što se bore, ko su mu saveznici, šta su obilježja, ideologija.
- Koristeći se historijskom kartom, učenik identificira značajne lokacije iz perioda opsade Sarajeva 1992-1995. godine.
- Istražuje etape zločina protiv čovječnosti u XX vijeku od Holokausta do genocida u Srebrenici.

2. Mogućnosti ostvarivanja međupredmetne povezanosti – međupredmetne korelacije

Navedenu oblast moguće je tematski povezati sa sadržajima iz predmeta B/H/S jezik i književnost, i stranim jezicima, grupom STEM predmeta. Pa povezanost može se ostvariti kroz korištenje književnih tekstova koje opisuju karakteristike prošlih epoha. U istu svrhu mogu poslužiti i likovna i muzička umjetnička djela, tako da se veza može ostvariti i sa predmetima Likovna i Muzička kultura. Povezanost sa predmetom Geografija ostvaruje se putem analize historijskih i geografskih karata i omogućava analizu promjena granica, fizičkih oznaka, razvoja gradskih središta, putnih komunikacija itd. Povezivanje sa predmetom Informatika ostvaruje se korištenjem informacionih tehnologija u prezentacijama učeničkih projekata i zadataka. Mogućnost povezivanja s predmetom Kultura religija u korištenju sadržaja tekstova i izvornog materijala. Kroz proučavanje razvoja ljudskih prava i sloboda kroz različite periode moguće povezati sa predmetom Građansko obrazovanje/Demokratija i ljudska prava, kao i sa predmetom Filozofija sa logikom i Sociologijom.

3. Mogućnosti odgojnog djelovanja i razvoja ključnih kompetencija – kompetencijski pristup

- Jezičko-komunikacijska kompetencija –na maternjem jeziku čita,razumije i analizira književne i informativne tekstove,izražava pozitivne stavove i pokazuje vještine za učinkovitu međukulturalnu komunikaciju;
- Kompetencija u nauci i tehnologiji - razumijevanje odnosa između tehnologije i drugih područja:naučni napredak (npr. u medicini), društvu (vrijednosti, moralna pitanja), kulturi (npr. multimediji), ilio kruženju (zagađenost, održivirazvoj);
- Informatička pismenost (informacijska, medijska, tehnološka) - upotreba tehnologije u svrhu razvoja kreativnosti, inovativnosti i uključivanja u društvo; korištenje tehnologije za podršku kritičkog načina razmišljanja;
- Socijalna i građanska kompetencija-Razumije vlastiti narodni identitet i sebe kao pripadnika određene zajednice u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; Izražava svijest o pripadnosti evropskom i svjetskom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta.

- Kulturna svijest i kulturno izražavanje - Konstruktivno izražava vlastito mišljenje, te sposobnost empatije. Poznaje najznačajnija kulturna dostignuća, cijeni umjetnički rad i kulturne događaje. Uživa u umjetničkim djelima i izvedbama i ima razvijen osjećaj za lijepo.
- Kreativno-produktivna kompetencija - Razvija kompleksna mišljenja: sažima, generalizuje, podržava upotrebu viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentovanje teza); upotrebljava logično strukturiranje i nizanje argumenata.

PK5 – Učenje i podučavanje

Historija - Učenje i podučavanje

U skladu sa savremenim određenjima kurikuluma u kojima je učenje i podučavanje odnosno proces učenja usmjeren na učenika, nastava Historije ima sasvim novu dimenziju. Njen cilj nije samo usvajanje činjeničnih podataka i razumijevanje historijskih pojmova već i razvoja vještina koje će kod učenika razviti kompetencije historijskog mišljenja: hronološko mišljenje, razumijevanje historijske naracije, analiza historijskih događaja i njihove interpretacije, historijsko istraživanje i analiza vrijednosnih historijskih tema i zauzimanje stavova. Upravo u svrhu realiziranja tih ciljeva potrebno je kreirati poticajno okruženje u kojem će učenik biti aktivan učesnik procesa učenja uz odabir adekvatnih strategija i metoda koje će osigurati uspješnu realizaciju projiciranih ishoda.

Historija se u okviru obaveznog obrazovanja u osnovnim školama izučava četiri godine: u šestom, sedmom, osmom i devetom razredu. U srednjim školama historija se izučava u gimnazijama (četiri godine) te u srednjim tehničkim i stručnim školama (jednu ili dvije godine učenja).

Umjesto ranijih strogo propisanih oblikovanja kolektivnog i individualnog identiteta kod učenika i faktografijom i gradivom pretrpanih programa, reformom obrazovanja se mijenja svrha i način na koji se historija poučava. Sadržaji su strukturirani prema tematsko-hronološkom principu i njihovo podučavanje i učenje je u skladu sa konceptima i ishodima predmeta. Planiranje obrade datih sadržaja planira nastavnik. U srednjim školama sadržaji su strukturirani na bazi velikih tema koje su razrađene. Nastavne teme se realiziraju na nivou više časova. Pri izboru nastavnici i učenici imaju samostalnost. Kroz oblasti iz Zajedničke jezgre učenici će istraživati i na osnovu dubljeg razumijevanja historije, donositi vlastite zaključke o prošlim događajima koje će kroz svoje radove interpretirati a time će biti realizirani i ishodi koji su u srednjim školama postavljeni na zahtjevniji nivo. Velike teme su osmišljene tako da obuhvataju političke, privredne, ekonomske, kulturne i naučne, društvene aspekte kao i svakodnevni život društva u prošlosti. U okviru ovih tema zastupljena je obrada nacionalne i svjetske historije sa međusobnim prožimanjem.

Procesom učenja i podučavanja historije, učenici stiču trajne promjene u sagledavanju dešavanja u društvu i svijetu koji nas okružuje izgrađujući vlastito znanje o njemu kroz vlastite aktivnosti i već stečeno znanje, dajući smisao novom znanju.

Svake naredne godine ishodi se usložnjavaju a krajnji cilj učenja jeste razviti što bolje kompetencije za razumijevanje prošlosti. Sadržaji trebaju probuditi radoznalost i poslužiti za proučavanje određenih historijskih perioda.

Kroz kurikulum se primjenjuju savremeni pristupi koji uključuju razvoj kompetencija, kompleksnih znanja i kombinaciju aktivnih metoda i oblika rada koji proizlaze iz potreba, interesa i potencijala učenika.

U osnovi učenja i podučavanja neophodno je primijeniti njihove osnovne principe:

- *princip konstrukcije* učenje koje polazi od poznatog, ranije stečenog ka novom i nepoznatom.
- *princip samoregulacije* koji podrazumjeva kontinuirano učenje i odgovornost učenika.
- *princip kontekstualizacije* koji se povezuje sa iskustvenim i spoznajnim (kao terenska nastava).
- *princip fleksibilnosti* koji pruža individualizaciju i diferencijaciju prema učeniku i prethodnim znanjima i iskustvima učenika.
- *princip socijalne interakcije* učenje se odvija kroz direktnu ili indirektnu interakciju s drugima, kolaborativno učenje.
- *princip inkluzivnosti* svim učenicima se osigurava kvalitetno obrazovno iskustvo, nezavisno od njihovog porijekla, nacionalne, etničke, vjerske ili neke druge pripadnosti i statusa, sposobnosti i drugih različitosti.
- *princip kreativnosti* odnosi se na kreativne pristupe u radu da bi učenje bilo zanimljivije i sadržaji bili bliži učenicima, traži aktivan zajednički rad nastavnika i učenika te učenika međusobno.

Aktivnosti treba osmisliti tako da potaknu učenike na aktivno učešće u procesu učenja, da istražuju razne historijske izvore i da na taj način stiču svoja znanja i spoznaje o prošlosti. Te aktivnosti trebaju biti prilagođene uzrastu i stepenu razvoja učenika, ali i povezane sa ciljevima i ishodima nastave historije kao i vrednovanjem njegovog znanja. Aktivnim učenjem učenik konstruiše vlastito znanje i interpretira ga na svoj način. Nova saznanja kumulativno nadograđuje na ono što je već znao. Prati vlastiti proces napredovanja pomoću metakognitivnog znanja. Pri tome trebamo birati obradu tema u skladu sa definiranim ishodima učenja i uz pomoć više kognitivnih procesa i prihvatljivih strategija (organizacija, elaboracija).

Aktivno učenje u nastavi historije je usmjereno na sticanje temeljnih činjeničnih, konceptualnih, proceduralnih i metakognitivnih znanja stavljajući učenike u aktivan odnos prema materiji koju proučavaju na način da im se omogući da: postavljaju pitanja, razlikuju bitne informacije od nebitnih, daju primjere, povezuju nova saznanja sa starim, primjenjuju naučeno, organizuju i strukturiraju informacije izradom tablica, konceptualnih mapa, lenta vremena, dijagrama i drugih grafičkih prikaza, prave kratke eseje, zabilješke, objašnjavaju pojave i procese, pružaju određena gledišta na događaj, iznose hipoteze, procjene i mišljenja. Takvo učenje historije omogućit će učenicima da historijsko znanje aktivno primjenjuju umjesto ranijih kratkoročnih mehanički naučenih informacija.

Učenje i podučavanje historije pospješuje razvoj formalnog mišljenja kroz rad s primarnim i sekundarnim historijskim izvorima gdje učenici stiču i samostalno konstruišu vlastita tumačenja prošlosti. Na taj način razvijaju razumijevanje o mogućnostima i ograničenjima istraživanja i pisanja o prošlosti, dakle razvijaju kritičko mišljenje. Pored usvajanja činjenica, historijskih događaja i procesa kroz prošlost, učenje i podučavanje historije temelji se na usvajanju određenih koncepata, procedura, generalizacija i strategija u cilju stvaranja analitičkog, kritičkog i problemskog razmišljanja.

Resursi za učenje i podučavanje su alati koje koristimo u nastavnom procesu. Možemo ih naći svuda oko nas. Mogu to biti ljudski resursi, određeni objekti, nastavni mediji (auditivni, vizuelni, audio-vizuelni, interaktivni). Za potrebe prenošenja i prikazivanja historijskih činjenica da bi one bile naučene kroz kritički i analitički pristup potrebno je koristiti najraznovrsnije izvore nastavnog materijala: dokumente iz arhiva koji su dostupni za javnost, dokumentarne i igrane filmove i druge audiovizuelne izvore; materijale koji su proizvod informacione tehnologije, a koje je potrebno proučavati i individualno i grupno, u čemu nastavnik ima ključnu ulogu. Nastavnik bira, prilagođava i po potrebi didaktički obrađuje nastavne materijale. Oni moraju biti usklađeni sa ciljevima učenja, podržavati aktivnosti nastave učenja, odgovarati prethodnom znanju, iskustvu i uzrastu i nivou razvoja učenika. Izvori informacija o nekom događaju, procesu u prošlosti su često odraz nečijeg viđenja tih događaja zato je važno da učenici znaju tumačiti te podatke, analizirati nalaze i procjeniti dokumente. Kada to nauče postat će sposobni donositi sudove o pouzdanosti i validnosti informacija i izvora. Pored ovih resursa u izvore i materijale za kvalitetniji proces podučavanja historije koriste se i udžbenici, sveske, radne sveske, zbirke izvora, autentični materijali, historijski atlas, karte, časopisi, stripovi, fotografije, itd.

U realnom analiziranju historijskih događaja i onoga što je njihova ostavština u vidu kulturno-historijske baštine od velike koristi su muzeji. U muzejima se može organizirati terenska nastava putem radionica ili posjeta aktualnim izložbama što pogoduje motivaciji i on-site modelu učenja. Mjesto za učenje i podučavanje ne mora nužno biti učionica. Izbor mjesta za učenje utjecat će i na izbor resursa, pogotovo ako aktivnost časa predviđa učenje izvan škole. To treba biti sigurno okruženje a pored učionice, učenje i podučavanje se odvija u školskoj biblioteci, a van škole mogu biti: muzeji, arhivi, galerije, različiti arheološki lokaliteti, biblioteke.

Učenike bi trebalo podsticati na samostalna istraživanja, odgovarajuća za njihov uzrast i okolnosti, čime se kod njih podstiče radoznalost i inicijativa u pogledu prikupljanja podataka i sposobnost njihove analize, poređenja, uočavanja važnih podataka i samostalne interpretacije čime se podstiče razvoj kritičkog mišljenja. Osim samostalnih, važno je usmjeravati učenike na rad na grupnim istraživačkim projektima ili aktivnim učenjem da bi se stvorili uslovi za dijalog i otvoreno i tolerantno poređenje mišljenja. Poseban potencijal ima korištenje usmene historije putem koje izgovoreno svedočenje o nedavnim historijskim događajima mladima može približiti prošlost i ponuditi gledišta i stanovišta onih koji su izostavljeni iz «historijskog zapisa».

U nastavi historije treba u svakom trenutku koristiti obrazovni potencijal interdisciplinarnog i multidisciplinarnog pristupa, uspostavljajući veze sa drugim predmetima u programu u cjelini, uključujući književnost, geografiju, umjetnosti u osnovnoj, te uz njih i sociologiju, filozofiju, psihologiju u srednjoj školi.

U kontekstu rasprostranjene upotrebe tehnologija informacija i komunikacija među mladima, tokom boravka u školi i van nje, važno je da nastavne metode i tehnike omoguće da ove tehnologije postanu važan izvor i sredstvo u približavanju sadržaja u procesu učenja i podučavanja Historije. One mogu proširiti pristup historijskim izvorima i narativima, njihovoj analizi ali i kreativnom prezentiranju u fazi evaluacije i interpretacije.

Uloga nastavnika u procesu učenja i podučavanja je da učenicima obezbjedi strukturiran proces učenja, pomoć, ohrabrenje i podršku. Najvažnije je osmisliti situacije u koje će aktivno uključiti učenike u proces učenja, primjetiti reakcije svojih učenika te pratiti šta oni rade i kako reagiraju na aktivnosti. Ono što rade, učenici će to i naučiti. Osmišljavajući najrelevantniju aktivnost treba voditi računa o ciljevima učenja i o zajedničkoj aktivnosti nastavnika i učenika. Nastavnik potiče kreativno i efikasno sticanje znanja i kompetencija kod učenika kroz stalnu komunikaciju i motivaciju i razvijanje radoznalosti o saznanjima iz prošlosti. Da bi postigao cilj u tome, nastavnik Historije treba da prezentira informacije, objašnjava važne pojmove i oblikuje njihove vještine. Treba da postavlja pitanja ili oblikuje problem i da vodi učenike kroz diskusiju, daje obimnije i zahtjevnije zadatke kroz projekte, istraživanja i sl. Akcenat uvijek treba biti na aktivnom učenju i angažiranju učenika. Uloga i odgovornost nastavnika je presudna u cijelom procesu. Nastavnik ima slobodu da bira sadržaje, materijale i strategije učenja. On prilagođava širinu, dubinu nastavnih sadržaja potrebama, mogućnostima i interesovanjima učenika. On je taj koji treba i može da okvirni kurikulum prilagodi i nadarenim i učenicima sa poteškoćama. Proces učenja i podučavanja treba biti dvosmjern, otvoren, razvojan i kreativan kako bi ostvario planirane ciljeve i projicirane ishode.

PK6 – Vrednovanje u predmetnom kurikulumu

Historija – Vrednovanje i ocjenjivanje

Vrednovanje je kontinuirano i sistematično prikupljanje podataka u procesu učenja i postignuća nivoa kompetencija: znanjima, vještinama, sposobnostima, samostalnosti o odgovornosti prema radu u skladu s unaprijed definisanim prihvaćenim načinima, postupcima i elementima. Provjeravanje i vrednovanje znanja su etape nastavnog procesa kada nastavnik dobija povratnu informaciju o rezultatu nivoa ostvarenosti ishoda

učenja i učeničkog uspjeha u procesu učenja. Praćenje je kontinuirano uočavanje i bilježenje zapažanja o nivou postignuća i ostvarivanju postavljenih ciljeva i zadataka koji su definisani kurikulumom. Ocjenjivanje je vrednovanje svih važnih činjenica o učeničkim postignućima tokom praćenja i provjeravanja a koje se izražava se ocjenom u skladu sa važećim zakonom. Nastava Historije podrazumjeva interaktivan proces između nastavnika i učenika na izučavanju ljudske prošlosti. Nastavnik prati proces učenja kod učenika i djeluje na temelju onoga što utvrdi, da bi unaprijedio ono što učenici rade. Tako je i vrednovanje interaktivan proces. Svrha vrednovanja učeničkih postignuća je shvatiti i unaprijediti učeničko učenje, ali istodobno i sagledati što je učenik postigao u skladu sa postavljenim ciljevima i ishodima učenja.

Vrednovanjem učeničkih postignuća provjeravamo da li su ciljevi i ishodi ostvareni. Ishodi usmjeravaju elemente vrednovanja učeničkih postignuća u nastavi Historije. Prateći učenike u nastavnim aktivnostima, njihovim postignućima, međusobnoj komunikaciji, rješavanju problema, kreativnosti i želji za učenjem, nastavnici dobijaju podatke za vrednovanje.

Proces vrednovanja učeničkih postignuća je planski proces koji se temelji na postavljenim ciljevima i ishodima učenja predmeta historija, a realizira se kroz kontinuirano praćenje i provjeravanje učeničkih postignuća – znanja i vještina. Svrha vrednovanja je praćenje individualnog i grupnog rada učenika kroz razne aktivnosti.

Vrednovanjem utvrđujemo učenikova predznanja, na početku samog poučavanja, nadgledanje njegovog napretka tokom njegovog učenja (formativna), utvrđivanje eventualnih poteškoća u učenju (dijagnostička) i vrednovanje postignuća nakon poučavanja (sumativna). Veliku važnost u procesu vrednovanja ima bilježenje podataka na temelju kojih se donose odluke o vrednovanju.

Postoje tri pristupa vrednovanju: vrednovanje za učenje, vrednovanje kao učenje i vrednovanje naučenog. Vrednovanje za učenje se kontinuirano odvija u toku učenja i poučavanja i kao takvo ponajprije služi unapređivanju trenutnog učenja i poučavanja i planiranju budućeg. Po pravilu, ono ne rezultira konačnom ocjenom, nego kvalitativnom povratnom informacijom kojoj je svrha popravak procesa učenja i poučavanja. Ova vrsta vrednovanja podstiče i razmjenu iskustava o učenju i poučavanju između nastavnika, učenika i roditelja. Vrednovanje kao učenje realizuje se kada učenici razvijaju metakognitivna umijeća (sposobnost praćenja, evaluiranja i korigiranja vlastitih kognitivnih procesa). To nužno podrazumijeva aktivno uključivanje učenika u proces vrednovanja uz stalnu podršku nastavnika, kako bi se maksimalno podstaknuo razvoj učeničkog autonomnog i samoregularnog učenja. Vrednovanje naučenoga podrazumijeva procjenu nivoa postignuća učenika nakon određenog učenja i poučavanja tokom ili na kraju godine učenja i poučavanja, a po pravilu se iskazuje ocjenom ili nekom drugom sumativnom odlukom.

Uključenost učenika u proces vrednovanja

Provjera znanja poduzima se da podrži i unaprijedi učenička postignuća kako bi stekli deklarativna znanja iz historije: poznavanje i razumijevanje historijskih događaja, pojava i procesa; proceduralna znanja i vještine te znanja koja se odnose na stavove i ponašanje. Ona se sprovode u skladu sa ishodima učeničkih postignuća u kojima je jasno opisano šta se od učenika očekuje. Sistematičnim i kontinuiranim provjeravanjem se osigurava i sistematičnost učenja, podstiču radne navike i učenje, te se kod učenika razvija motivacija za proučavanje historije.

Učenici trebaju biti uključeni u proces vrednovanja kroz sve njegove faze jasno poznavajući ciljeve predmeta, elemente, tehnike i kriterije vrednovanja. Uključivanjem učenika u proces ocjenjivanja učimo ih da formiraju razumne sudove o sebi, svom radu i učenju, što je ključno za razvoj kritičkog mišljenja i viših nivoa znanja. Postoje brojne strategije i tehnike samoocjenjivanja i samoevaluacije koje se mogu koristiti tokom polugodišta ili školske godine, među njima su dnevnici učenja, kartice učeničkog napredovanja, liste za praćenje („ček-liste“) i skale procjene.

Učenici trebaju imati povratnu informaciju na osnovu koje mogu ispraviti svoje greške i povezati svoja ranija znanja sa novim saznanjima, te unaprijediti svoje učenje u budućnosti. Oni to mogu uraditi ako im je jasna svrha ocjenjivanja. Svrishodno vrednovanje pruža povratnu informaciju o učenju. Na taj način su i sami učenici uključeni u proces ocjenjivanja.

Pozitivna atmosfera u odjeljenju potaknuće interaktivno učenje. Vrednovanje je sastavni dio nastavnog procesa i učenja a ne uzrok straha i frustracija učenika. Nastavnicima i učenicima su poznati pokazatelji na osnovu kojih će moći zaključiti da li je učenje bilo uspješno. U okviru vrednovanja kao učenja, učenici razmišljaju o svom radu, prosuđuju o njegovom kvalitetu. Ukoliko njihov rad ne zadovoljava standarde kvaliteta, određuju šta konkretno mogu učiniti da bi popravili kvalitet svoga rada. U ovom slučaju mogu se koristiti ranije spomenuti obrasci.

Uključivanje učenika u proces samoocjenjivanja i samoevaluacije ne znači da će njihove ocjene i evaluacije tačno odražavati ono što su naučili ili uradili. Samoocjenjivanje i samoevaluacija nisu same sebi cilj. Naprotiv, one su sredstva i tehnike koje učenici mogu koristiti u nastojanju da vremenom poboljšaju kvalitet svog rada i učenja. Kada se pravilno koriste, samoocjenjivanje i samoevaluacija su načini da učenici osjećaju da imaju kontrolu nad ovim procesima.

Elementi vrednovanja

Elementi vrednovanja za predmet Historija povezani su sa konceptima, sadržajima i aktivnostima iz ishoda učenja, odnosno sa tematskim oblastima. Elementi vrednovanja su:

1. Temeljna historijska znanja koja uključuju poznavanje i razumijevanje historijskih događaja, procesa i pojava.
2. Razumijevanje historijskih koncepata koji podrazumijevaju poznavanje i korištenje temeljnih historijskih koncepata: historijski izvori, historijsko vrijeme i hronologija, kontinuitet i promjena, uzročno-posljedični odnosi.
3. Istraživanje prošlosti jeste poznavanje i primjena odgovarajućih metoda i postupaka u radu sa historijskim izvorima u istraživanju prošlosti.

Kod vrednovanja za predmet Historija se preporučuje kombiniranje pisanog i usmenog oblika provjeravanja, te primjene različitih metoda provjeravanja. Odabir zadataka te njihov nivo složenosti treba biti usklađen sa nivoom i složenošću ishoda učenja. Pitanja i zadaci otvorenog tipa (na primjer zadaci tipa sa kratkim odgovorima, esejski zadaci, brainstorming, tačno/netačno, mozgalice..), kao i pitanja i zadaci zatvorenog tipa (na primjer pitanja višestrukog izbora ili razvrstavanja i sparivanja..) mogu biti jednostavni i složeni, te mogu biti dobar odabir u smislu vrednovanja za učenje.

Tehnike i indikatori kvaliteta vrednovanja

Prema tehnici vrednovanja razlikujemo pisanu i usmenu provjeru znanja. Usmena provjera znanja je tehnika vrednovanja kojom učenici pokazuju svoja saznanja, vještine i postignuća. Prednosti usmenog odgovaranja su fleksibilnost, postavljanje potpitanja i pogodnije je za historiju kao predmet koja je narativne prirode. Omogućuje bolju procjenu razumijevanja i primjenu stečenih znanja. Pisana provjera znanja je objektivniji način provjere. Prednosti su: svi učenici odgovaraju na iste zadatke, imaju iste uslove, mogu obuhvatiti veću količinu gradiva i vremenski je efikasnije. Prilikom pisane provjere znanja nastavnik provjerava poznavanje činjenica, ali ne i kontekst historijskog zbivanja.

Praktične vježbe kao što je korištenje slijepih karata, izrade jednostavnih historijskih karata, jednostavnih i složenih grafičkih prikaza vremena (lente vremena, sinhronizirane table), mape, grafikoni mogu biti dobar metod za primjenu znanja ali i vrednovanja za učenje. Razumijevanje historijskih sadržaja, ukazivanje na uzročno-posljedične veze i primjena znanja kroz interpretaciju i vrednovanje historijskih događaja, pojava i procesa može se provjeravati putem esejskih zadataka ili putem usmenih ispitivanja te se najvećim dijelom vezuje za vrednovanje naučenog. Oba načina provjeravanja otvaraju prostor za sagledavanje vještina primjene znanja, interpretacije, sistematičnog izlaganja, kritičkog promišljanja. Zadaci tipa studija slučaja, projektnih zadataka, terenskih istraživanja osiguravaju sagledavanje i vrednovanje primjene znanja. Slični zadaci mogu se primjeniti za vrednovanje rada sa historijskim izvorima gdje uz analizu i interpretaciju izvora do izražaja dolazi kreativnost i druge vještine prezentacije. Ovi posljednje navedeni najviše se mogu vezivati za vrednovanje naučenog i vrednovanje kao učenje. Korištenjem različitih načina vrednovanja povećavaju se šanse da se

valjano procijeni učeničko postignuće (različite vrste i različiti nivoi) i da vrednovanje bude bolje prilagođeno učenicima. Nastavnici moraju biti pažljivi u odabiru i korištenju različitih metoda i mjerenja, jer postoji razlika između različitih nivoa učenja.

Zaključivanje ocjena

Zaključnom ocjenom iskazujemo nivo usvojenosti postavljenih ishoda učenja. Niveoe znanja određujemo razumijevanjem historijskih događaja, pojava, procesa i razvijenosti vještina kod učenika. U sklopu zaključne ocjene mogu se uzeti u obzir individualni i grupni učenički radovi, kao što su rad na historijskoj karti, praktični radovi, esejski radovi... Proces vrednovanja, je jednako kao proces učenja i podučavanja, dvosmjernan i interaktivan proces i odvija se u saradnji obje strane – nastavnika i učenika. S tim u vezi je i obostrana odgovornost nastavnika i učenika u postizanju kvalitetnog znanja. Procjena znanja je zbirna, izražena ocjenom, i za nju je odgovoran nastavnik. Kriteriji za ocjenjivanje trebali bi biti poznati nastavnicima i učenicima, dostupni i transparentni roditeljima i cjelokupnom društvu, radi kvalitetne procjene i primjene samoprocjene kod učenika.

Profil i stručna sprema

Osnovne škole

Nastavnik predmetne nastave ima visoku stručnu spremu i izvodi nastavu od VI do IX razreda a nastavu može izvoditi i u V razredu na osnovu odluke direktora. Određene predmete izvodi i u I, II, III, IV razredu u skladu s nastavnim planom i programom koji reguliše profil i stručnu spremu nastavnika za taj predmet.

Nastavu u osnovnoj školi izvode osobe sa završenim VI ili VII stepenom stručne spreme, kao i osobe sa završenim I (prvim) ciklusom bolonjskog visokoobrazovnog procesa u trogodišnjem trajanju, sa najmanje ostvarenih 180 ECTS bodova odgovarajućeg (nastavničkog) smjera i stečenim zvanjem: nastavnik, odnosno profesor, odnosno bakalaureat/bachelor. (U osnovnoj školi radni odnos mogu zasnovati lica koja su završila prvi ciklus bolonjskog visokoobrazovnog procesa do kraja 2020/2021. školske godine. Ova lica su obavezna završiti II ciklus bolonjskog visokoobrazovnog procesa u roku od četiri godine od stupanja na snagu ovog zakona. U osnovnoj školi radni odnos mogu zasnovati i lica koja su stekla VI stepen stručne spreme po predbolonjskom sistemu studiranja. Ova lica su obavezna doškolovati se, u roku od tri godine, od dana donošenja programa doškolovanja. – Član 16. dopune člana 121. Sl.novine br. 33/21)

– završen četverogodišnji studij po starom sistemu (prije Bolonje).

- prvi stepen studija (trogodišnji studij po Bolonji) i drugi stepen studija (3+2 po Bolonji),

- nastavnici historije i geografije sa završenom višom pedagoškom školom koji već rade dugi niz godina u nastavnom procesu.

Srednja škola – gimnazija

Općeobrazovnu, stručno-teorijsku, praktičnu i nastavu u okviru labaratorijskog rada, u srednjoj školi izvode lica:

Sa završenim najmanje VII stepenom stručne spreme, sa zvanjem profesora, ili završenim drugim fakultetom i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko-didaktičnom grupom predmeta,

Sa završenim II, odnosno III ciklusom bolonjskog visokoobrazovnog procesa na nastavničkom fakultetu ili drugom fakultetu i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko-didaktičnom grupom predmeta,

- Filozofski fakultet VII stepen – profesor historije

- Drugi ciklus Bolonjskog procesa – magistar historije

Srednja škola za stručno obrazovanje i obuku – tehničke škole

Općeobrazovnu, stručno-teorijsku, praktičnu i nastavu u okviru laboratorijskog rada, u srednjoj školi izvode lica:

Sa završenim najmanje VII stepenom stručne spreme, sa zvanjem profesora, ili završenim drugim fakultetom i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko- didaktičnom grupom predmeta,

Sa završenim II, odnosno III ciklusom bolonjskog visokoobrazovnog procesa na nastavničkom fakultetu ili drugom fakultetu i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko-didaktičnom grupom predmeta.

- Filozofski fakultet VII stepen – profesor historije

- drugi ciklus Bolonjskog procesa – magistar historije

Srednja škola za stručno obrazovanje i obuku – stručne škole

Općeobrazovnu, stručno-teorijsku, praktičnu i nastavu u okviru laboratorijskog rada, u srednjoj školi izvode lica:

Sa završenim najmanje VII stepenom stručne spreme, sa zvanjem profesora, ili završenim drugim fakultetom i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko- didaktičnom grupom predmeta,

Sa završenim II, odnosno III ciklusom bolonjskog visokoobrazovnog procesa na nastavničkom fakultetu ili drugom fakultetu i položenom pedagoško-psihološkom i metodičko-didaktičnom grupom predmeta,

- Filozofski fakultet VII stepen – profesor historije

- Drugi ciklus Bolonjskog procesa – magistar historije